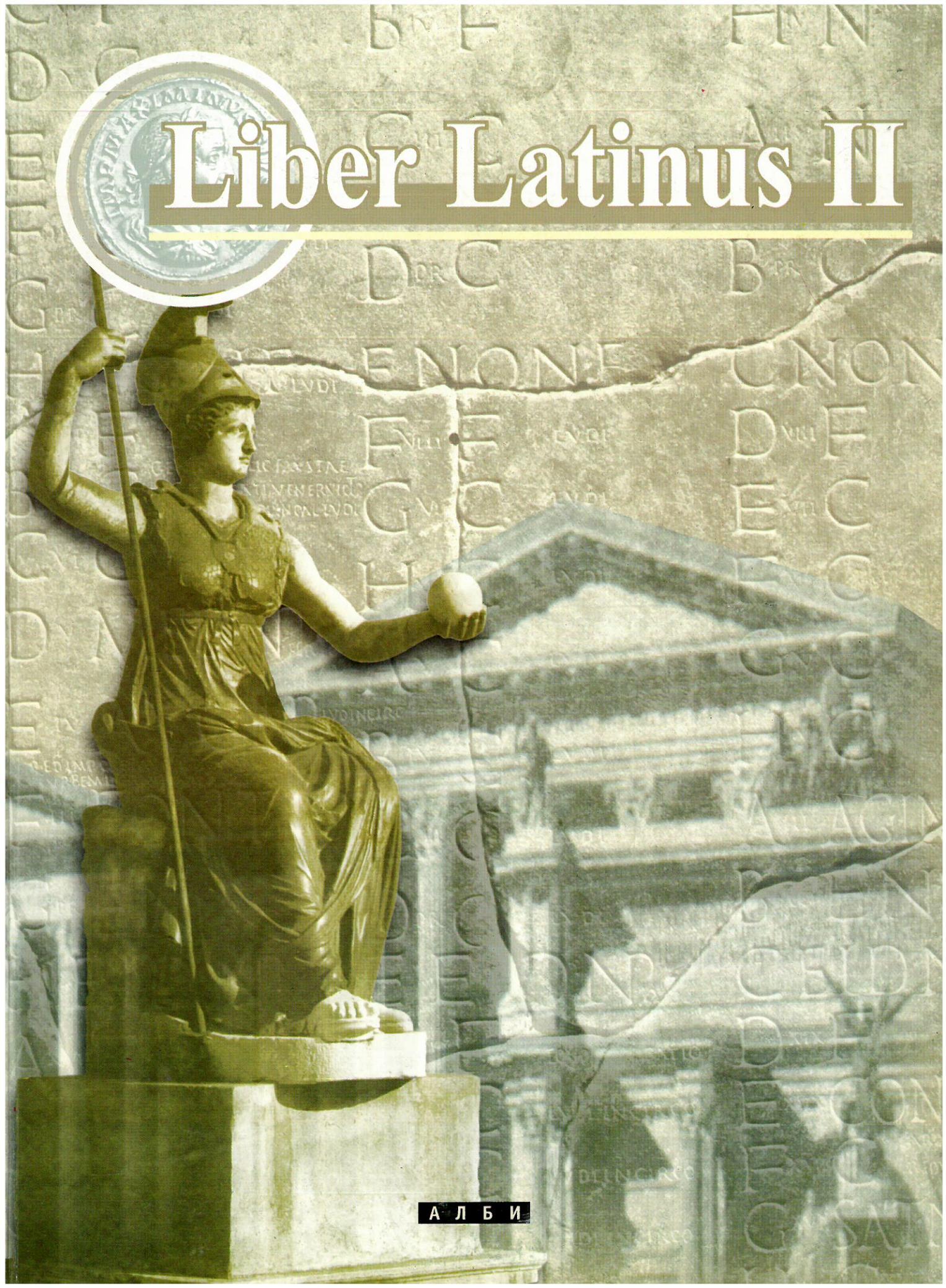

Liber Latinus II

АЛБИ

Весна Димовска Митко Чешларов

Liber Latinus II

Латински јазик - продолжително изучување
II година гимназиско образование

Алби

2002

Содржина

<i>Ућајсїво за корисшење на учебникош</i>	5
<i>Видови зборови во лајинскиош јазик</i>	9

Caput I

<i>Ab ovo</i>	13
<i>Инфинитив</i>	16
<i>Акузатив со инфинитив</i>	17
<i>Номинатив со инфинитив</i>	19
<i>Седумтие римски кралеви</i>	20

Caput II

<i>Fugit interea, fugit irreparabile tempus</i>	25
<i>Грчка деклинација</i>	28
<i>Одложни и йолуодложни глаголи</i>	29
<i>Императив II</i>	30
<i>Римскиош календар</i>	31

Caput III

<i>Salus rei publicae suprema lex esto!</i>	37
<i>Неправилни глаголи</i>	40
<i>Неноштполни глаголи</i>	46
<i>Безлични глаголи</i>	46
<i>Римската република</i>	47

Caput IV

<i>Deo Optimo Maximo</i>	53
Герунд	56
Герундив	56
Перифрас ^{ти} чна конју ^{гација} Ѓасивна	57
Свейши ^{ти} е меси ^{ти} а и свешти ^{ти} еници ^{ти} е во Рим	58

Caput V

<i>Terra incognita</i>	63
Сүйин	66
Пар ^{ти} ици ^{ти} на фу ^{ти} уро ^{ти} ак ^{ти} ивен	66
Перифрас ^{ти} чна конју ^{гација} ак ^{ти} ивна	67
А ^{ти} солу ^{ти} ен аблай ^{ти} ив	67
Пай ^{ти} увања ^{ти} а во Рим	68

Caput VI

<i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	73
Акузат ^{ти} ив	76
Дат ^{ти} ив	78
Законот ^{ти} на XII таблици	80

Caput VII

<i>Periculum in mora</i>	85
Гени ^{ти} ив	88
Аблай ^{ти} ив	90
Медицината во Рим	94

Caput VIII

<i>Omnia Romae cum pretio</i>	99
Делови на реченицата	102
Сложена реченица	104
Тр ^{ти} овијата во Рим	108

Caput IX

<i>Rex viva lex</i>	111
Прашални реченици	114
Временски реченици	114
Односни реченици	116
Римското царство	117

Caput X

<i>Ars longa, vita brevis</i>	123
Целни реченици	126
Последични реченици	126
Дойусни реченици	127
Уметноста во Рим	129

Caput XI

<i>Urbs aeterna</i>	133
Сборедбени реченици	136
Причински реченици	136
Условни реченици	138
Рим - вечниот град	139

Litterae

► Одбрани текстови за превод	143
► Кулинарството во стариот Рим	147
► Метрика	154

<i>Антички симеменици во Македонија</i>	157
► Скупи	158
► Лихnidос	159

Vocabularium

► Латинско-македонски	161
► Македонско-латински	182

Угледство за користење на учебникот

Драги ученици,

Добре дојдовте во *Liber Latinus II!* Овој учебник претставува продолжителен курс по латински јазик наменет за втора година на изучување во гимназиите.

Liber Latinus II опфаќа содржини од морфологијата на латинскиот јазик и од синтаксата (на глаголот, на падежот и на реченицата), како и содржини од различни области на римската цивилизација и култура. Сите тие содржини се подредени во единаесет поглавја: *Caput I - Caput XI.*

Секое од овие поглавја е конципирано на ист начин:

Exempla docent - Примерите ѝоучуваат. Овде се одбрани реченици, најчесто во автентичен облик, од дела на римските автори, чиј јазик и стил претставува норма при изучувањето на јазикот. Овие ќе послужат како основа за усвојување на граматичките содржини.

Grammatica Latina - Латинската граматика, покрај теоретскиот материјал, содржи и голем број примери проследени со превод на македонски јазик, со детални укажувања за начинот на превод и со паралели во современите странски јазици.

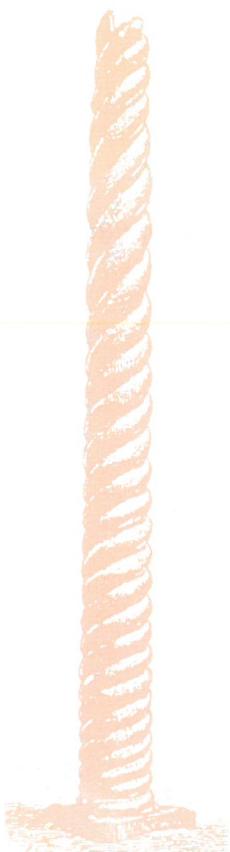
Pensa A, B, C - Вежбите се предвидени за самостојна работа на ученикот, на час или за домашна работа.

De vita Romanorum - За животот на Римјаните. Во овој дел може многу да се научи од текстовите посветени на различни теми - историја, државно уредување, книжевност, право и медицина, уметност, музика и забава, трговија, начин на исхрана и др.

Dicta et sententiae - Латинскиите изреки и мудри мисли вообичаено се омилено четиво на секој ученик, бидејќи тие во себе ја носат сржта на римската речовитост и мудрост.

Latina viva - оваа рубрика, насловена како Жив латински содржи изрази и фрази кои и денес често се употребуваат, а бидејќи имаат специфично значење или смисла се дадени во оригинал и во превод со нужните објаснувања.

Во секое поглавје, веднаш покрај речениците предвидени за превод од латински на македонски и од

македонски на латински јазик, можете да ги најдете значењата на *Нейознаниите зборови - Vocabula*.

По совладувањето на основните правила од латинската морфологија и синтакса, ни се отвора можност за читање на поедноставни автентични текстови. Затоа, во делот *Litterae - Литература*, се поместени одбрани извадоци од дела (во проза и во стих) на римски автори, како и некои основни податоци за археолошките споменици од периодот кога поголемиот дел од територијата на нашава денешна држава се наоѓал под на римската власт - *Античкото наследство во Македонија*.

На крајот се сместени *Vocabularium* и *Речник* (латинско - македонски и македонско - латински), во кој можете да ги најдете сите зборови од речениците и текстовите застапени во овој учебник, како и веќе усвоените зборови од минатата година.

Во граматичкиот дел на учебников е обележана должината на слоговите кои укажуваат на местото на акцентот: кај трисложните и повеќесложните зборови - само во оние случаи кога акцентот паѓа врз претпоследниот слог, кога тој е долг по својата природа. Кога претпоследниот слог е долг по позиција, дужината не е обележана.

Намерата на авторите на овој учебник е да се потенцира нераскинливата поврзаност на минатото и современоста, сеприсутноста на латинскиот јазик во нашето секојдневие, во современите странски јазици, во македонската лексика и терминологија.

Од
авторите

Поими и кратенки што се употребуваат во учебникот

- Abl. – *Ablatīvus*, аблатив
Acc. – *Accusatīvus*, акузатив
ACI – *Accusatīvus cum infinitīvo*, акузатив со инфинитив
act. – *actīvum*, актив
adi. – *adiectīvum*, придавка
adv. – *adverbium*, прилог
D. – *Datīvus*, датив
comp. – *comparatīvus*, компаратив
coni. – *coniunctīvus*, конјунктив
conict. – *coninuctio*, сврзник
f. (fem.) – *feminīnum*, женски род
fut. – *futurum*, футур
G. – *Genitīvus*, генитив
imper. – *imperatīvus*, императив, заповеден начин
inf. – *infinitīvus*, инфинитив
m. *masculīnum*, машки род
n. – *neutrūm*, среден род
N. – *Nominatīvus*, номинатив
NCI – *Nominatīvus cum infinitīvo*, номинатив со инфинитив
num. – *numerāle*, број
partic. – *participium*, партицип
pas. – *passīvum*, пасив
pf. – *perfēctum*, перфект
pl. (plur.) – *pluralis*, множина
plpf. – *plusquamperfectum*, плусквамперфект
praep. – *praepositio*, предлог
præs. – *praesens*, презент
pron. – *prōnomen*, заменка
sg. (sing.), *singulāris*, единина
sub. – *substantīva*, именка
sup. – *superlatīvus*, суперлатив
V. – *Vocatīvus*, вокатив

Introductio

► Видови зборови во латинскиот јазик

Видови зборови во латинскиот јазик

Repetitio est mater studiorum

Потсети се на видовите зборови во латинскиот јазик кои ги изучувавте минатата година.

КРАТЕНКА			
3 ЛИЦА	(<i>personae</i>)	прво лице второ лице трето лице	(<i>persōna prima</i>) (<i>persōna secūnda</i>) (<i>persōna tertia</i>)
2 БРОЈА	(<i>numeri</i>)	единна множина	(<i>numerus singulāris</i>) (<i>numerus plurālis</i>)
6 ВРЕМИЊА	(<i>tempora</i>)	презент имперфект футур I перфект плусквамперфект футур II	(<i>tempus praesens</i>) (<i>tempus imperfēctum</i>) (<i>tempus futūrum I</i>) (<i>perfēctum</i>) (<i>plusquamperfēctum</i>) (<i>futūrum II</i>)
3 НАЧИНИ	(<i>modi</i>)	индикатив конјунктив императив	(<i>indicativus</i>) (<i>coniunctīvus</i>) (<i>imperatīvus</i>)
2 СОСТОЈБИ	(<i>genera</i>)	актив пасив	(<i>genus actīvum</i>) (<i>genus passīvum</i>)
5 ГЛАГОЛСКИ ИМИЊА		3 глаголски именки 2 глаголски придатки	инфinitив супин герунд participium герундив

- **Индикативот** е начин со кој се исказува дејство што реално се вршело, се врши или ќе се врши. Индикативот уште се вика и начин на објективно исказување.
- **Конјунктивот** е начин со кој се исказува дејство коешто посакуваме, заповедаме, поттикнуваме или забрануваме да се врши. Конјунктивот исказува желба или можност и затоа се нарекува начин на субјективно исказување.
- **Императивот** е начин со којшто се исказува дејство што треба, мора или не смее да се изврши.
- **Актив** е состојба на глаголот, чиј вршител се совпаѓа со граматичкиот подмет на реченицата.
- **Пасив** е состојба на глаголот со која се исказува дејство на кое му е подложен граматичкиот подмет во реченицата.
- **Глаголските именки** се именки изведени од глагол. Тие го зачувале значењето на глаголот, а добиле карактеристики на именка. Овде спаѓаат: инфинитивот, супинот и герундот.
Инфинитивот е безличниот облик на глаголот, супинот е глаголска именка што се гради од партиципската основа на глаголот, а герундот, пак, е глаголска именка со активно трајно значење.
- **Глаголските придавки** се придавки изведени од глагол. Во латинскиот ги има два вида: партицип и герундив.
Партиципот е активна или пасивна глаголска придавка. Латинскиот глагол има: партицип на презентот активен, партицип на перфектот пасивен и партицип на футурот активен.
Герундивот е глаголска придавка со пасивно значење, а се гради од презентската основа на глаголот.

Caput I

Ab ovo

- ▶ Инфинитив
- ▶ Акузатив со инфинитив
- ▶ Номинатив со инфинитив
- ▶ Седумте римски кралеви

Exēmpla docent

1. Vivere hoc est pro patria militāre et laborāre.
2. Homines notos sumere odiosum est.
3. Est quaedam voluptas flere.
4. Fas est ab hoste docēri.
5. Smyrnaei Homērum civem suum fuisse confirmant.
6. Scio, te non sponte tua errasse, sed amōrem tibi pectus obscurasse.
7. Quis nescit, deos tibi et esse et fuisse irātos?
8. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum comparasse.
9. Dolēbam, patres conscripti, rem publicam nostram brevi tempore esse peritūram.
10. Balbus mihi confirmāvit, te divitum futūrum.
11. Valde gaudeo librum meum tibi tam valde placuisse.
12. Qui tacet consentīre vidētur.
13. Tiberius Gracchus inimīcus patriae fuisse a patriciis existimātus est.
14. Ille, qui iam animam efflatūrus videbātur, vivit tamen.
15. Fulvia, Antonii uxor, Cicerōni mortuo linguam acubus laceravisse fertur.

Vocabula

► Substantīva:

voluptas, -ātis *f.* - задоволство, наслада
pectus, -oris *n.* - гради
laus, laudis *f.* - пофалба, слава
uxor, -ōris *f.* - жена, сопруга
acus, -us *f.* - игла
fas, *indecl.* fas est - допуштено е, доликува
sponte, *abl. sing. f.* mea, tua, sua, -по сопствена волја
Smyrnaei, -ōrum, *m.* - жителите на градот Смирна
Brutus, -i *m.* - Брут
Fulvia, -ae *f.* - Фулвија
Antonius, -ii *m.* - Антониј
Balbus, -i *m.* - Балб

► Adiectīva:

irātus, -a, -um - лут, гневен
summus - *superl.* од superus, -a, -um - горен, -a, -o
notus, -a, -um - познат, -a, -o

► Pronomina:

quidam, quaedam, quiddam - некој, -а, -е

► Verba:

milito 1 - служам војска, војувам
fleo, flevi, fletum - плаче
confirmо 1 - потврдува
ето 1 - скитам, заскитувам
obscūro 1 - затемнува
nescio, -ii, -itum 4 - не знам
compāro 1 - подготвува
doleo, -ui, -itum - ме боли, ме разжалостува
pereo, -ii, -itum, ire - исчезнува, пропаѓа
gaudeo, gavisus sum 2 - се радувам, весел сум
placeo, -ui, -itum 2 - се допаѓам
taceo, -ui, -itum 2 - молчам, премолчува
consentio, sensi, sensum 4 - се согласувам
efflo 1 - испуштам (душа), издивнувам
lacerо 1 - боде, кине
fero, tuli, latum, ferre - носи

► Adverbia:

valde - многу, мошне

► Praepositiōnes:

pro co *abl.* - за
ab co *abl.* - од

► Coniunctiōnes:

tamen - сепак

Pensum A

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

- Скипион помладиот наредил војниците да ја разурнат Картигена.
- Се смета дека Кicerон бил најдобриот римски говорник.
- Се радувам што моите писма тебе ти се пријатни.
- Катон забрани Римјаните да ги возвишуваат Грците со пофалби.

Pensum B

Обиди се од двете реченици да направиш една, со тоа што зависната реченица ќе биде конструкција ACI или NCI:

1. Caesar tradit. Vita Germanorum consistit in studiis belli.

2. Nuntiatum est. Hostes appropinquant.

3. Traduntur. Troia igne deleta est.

Pensum C

Побарај ги сродниште зборови во македонскиот и во англискиот / францускиот јазик:

compāro 1

sponte

littera, -ae, f.

confirmo 1

consentio 4

Vocabula

Скипион - Scipio, -ōnis *m.*
Картигена - Carthāgo, -ginis *f*
наредувам, заповедам - iubeo,
iussi, iussum 2
сметам - ruto 1
пријатен, драг - iucundus, -a, -um
Катон - Cato, -ōnis *m*
возвишуваам - extollo 3
забранувам - veto, -tui, -titum 1
consisto, stiti 3 - се состои
appropinquo 1 - се приближуваам
studium, -ii *n* - стремеж, желба
ignis, -is *m* - оган

Grammatica Latīna

► Инфинитив (*infinitivus*)

Repetitio est mater studiorum

Повтори и потсети се на облиците за инфинитив на презентот, на перфектот и на футурот активен и пасивен.

Инфинитивот (*infinitivus*) е неопределен глаголски облик, кој не означува ниту лице ниту број (*amāre, docēre, legēre, audīre, esse, dixīsse, naravīsse, munitūrus, laudatūrus*). Бидејќи настанал од глаголска именка, тој има и **глаголски својства** (оди со одредени падежи исто како и личните глаголски облици или може поблиску да се објасни со предлози) и **именски својства** (може да врши функција на именка).

Пр.: *Dulce et decōrum est pro patria mori.*

Слатко и чесно е да се умре за татковината.

Слатка и чесна е смртта за татковината.

Инфинитивот не подразбира време, туку временското значење му се одредува според времето на главниот глагол во реченицата (релативно). Па така:

- **инфинитивот на презентот** означува дејство што е истовремено со дејството на главниот глагол и се преведува со инфинитив или со глаголска именка.

Пр.: *Difficile est satūram non scribere.* Тешко е да не се пишува сатира.

Difficile fuit satūram non scribere. Тешко беше да не се пишува сатира.

- **инфинитивот на перфектот** означува дејство што се одиграло пред дејството на главниот глагол и се преведува со лична форма.

Пр.: *Maius dedecus est gloriā parātam amisīsse quam omnino non peperīsse.*

Поголем срам е ако си ја изгубил стекнатата слава, одошто ако воопшто не си ја стекнал.

Maius dedecus erat gloriā parātam amisīsse quam omnino non peperīsse.

Поголем срам беше ако си ја изгубил стекнатата слава, одошто ако воопшто не си ја стекнал.

- **инфинитивот на футурот**, пак, означува дејство кое ќе се случи по дејството на главниот глагол и се преведува, исто така, со лична форма.

Пр.: *Exploratōres nuntiant hostes castra munitūros esse.*

Доушниците јавуваат дека непријателите ќе утврдат логор.

Exploratōres nuntiabunt hostes castra munitūros esse.

Доушниците ќе јават кога непријателите ќе утврдат логор.

► Инфинитивот како подмет (субјект)

Инфинитивот може да врши функција на подмет во реченицата и тоа во следниве случаи:

- покрај некои безлични глаголи (*debet* „доликува“, *praestat* „подобро е“, *oportet* „треба“, *pudet* „се срамам“);

Пр.: *Accipere praestat quam inferre iniuriam.*

Подобро е да претрпиш неправда, одошто да ја нанесеш.

- покрај *esse* или други сврзувачки (копулативни) глаголи со предикатно име (во акузатив).

Пр.: *Maiōres nostri hospitem violāre nefas putābant.*

Нашите предци сметале дека е грев да се повреди гостинот.

► Инфинитивот како предмет (објект)

Покрај глаголи кои не можат сами да искажат потполно дејство или глаголи чие значење бара некакво дополнување стои инфинитивот како предмет. Такви се глаголите кои значат:

- желба, волја, настојување, стремеж (*volo* „сакам“, *malo* „повеќе сакам“, *nolo* „не сакам“, *cirio* „посакувам“, *opto* „избирам“, *studeo* „се стремам“);

Пр.: *Mavis cornua habēre?*

Дали повеќе сакаш да имаш рогови?

- мисла, намера, решение (*cogito* „мислам“, *memini* „се сеќавам“, *statuo* „поставувам“, *decerno* „решавам“);

Пр.: *Dareus Scythis bellum inferre decrēvit.*

Дариј реши да им објави војна на Скитите.

- почеток, продолжување, престанок, навика (*incipio* „почнувам“, *coepi* „започнувам“, *desino* „престанувам“, *desisto* „се откажувам“, *perseverō* „истрајувам“, *soleo* „имам обичај“, *consuesco* „имам навика“).

Пр.: *Duces Romāni equites collocāre in dextro cornu solēbant.*

Римските војсководци имаа обичај да ги поставуваат коњаниците на десното крило.

- можност, знаење, задолжение (*possum* „можам“, *queo* „можам“, *nequeo* „не можам“, *scio* „зnam“, *nescio* „не знам“, *doceo* „поучувам“, *disco* „учам“, *debeo* „треба“).

Пр.: *Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis.*

Знаеш да победиш, Ханибале, но не знаеш да ја искористиш победата.

► Акузатив со инфинитив (Accusativus cum infinitivo)

Конструкцијата *акузатив со инфинитив* (*accusativus cum infinitivo*) е глаголска конструкција која се состои од име (именка, придавка или заменка) во акузатив и глагол во инфинитив. Оваа конструкција се развила од преодни глаголи со двоен објект во акузатив (*accusativus duplex*). Едниот од нив бил личен објект (име во акузатив), а другиот бил предметен објект. Знаеме дека инфинитивот често се употребува како објект, па така тој ја презел улогата на предметниот објект (инфinitiv со значење на глаголска именка).

Пр.: *Video milites pugnāre.* (*Video milites.* *Milites pugnant.*)

Гледам дека војниците се борат.

milites - личен предмет

pugnāre - предметен предмет

Овие два предмета меѓусебно се логички поврзани и со текот на времето почнале да се употребуваат заедно, како конструкција и не само покрај преодни, туку и покрај другите глаголи. Ваква или слични конструкции има и во некои современи јазици, како, на пример, во англискиот, во германскиот, во францускиот, во рускиот, во српскиот, во хрватскиот и во други.

Конструкцијата ACI на македонски ја преведуваме со зависна исказна реченица, која почнува со „дека“. Во зависната реченица личниот предмет (името во акузатив) станува подмет, а предметниот предмет (инфинитивот) станува прирок.

Пр.: ..., дека **војниците** **се борат**.

Глаголот во зависната реченица (во преводот) стои во времето во кое е инфинитивот.

Пр.: *Video milites pugnavisse*. Знам дека војниците **се бореле**.

Video milites pugnatūros esse. Знам дека војниците **ќе се борат**.

Сите зборови кои се однесуваат на субјектот (додатоци и именскиот дел од прирокот) се согласуваат со него и стојат во акузатив.

Пр.: *Scimus imperatōrem Diocletianum servum fuisse*.

Знаем дека **императорот Диоклетијан** бил **роб**.

Legimus milites nostros fortes esse.

Читаме дека **нашите војници** **се храбри**.

Ако подметот на конструкцијата е лична заменка, во македонскиот најчесто не се преведува, но во латинскиот таа мора да се наведе, за да се види кој го врши глаголското дејство.

Пр.: *Nunc oportet te animo valēre*.

Сега треба (**ти**) душевно **да закрепнеш**.

Magistra putat vos librum legisse.

Учителката мисли дека (**вие**) **сте ја прочитале** книгата.

Ако подметот на конструкцијата е лична заменка за трето лице и се совпаѓа со подметот на главниот глагол (verbum regens), тогаш се исказува со повратната заменка *se* наместо *eum/eam, eos/eas*.

Пр.: *Se recte fecīsse putat*.

Тој мисли дека правилно **постапил**.

Eum recte fecīsse putam.

Јас мислам дека **тој** правилно **постапил**.

Во конструкцијата се употребува повратно-посвојната заменка кога се однесува на подметот на главниот глагол.

Пр.: *Caesar legiōnes suas viciisse existimābat*.

Каесар мислеше дека победиле **неговите** (**Каесаровите**) легии.

Caesar legiōnes eius viciisse existimābat.

Каесар мислеше дека победиле **неговите** (**на некој друг**) легии.

Конструкцијата ACI доаѓа зад следниве глаголи (verba regentia) кога се во актив:

а) глаголи на говорење (*verba dicendi*) - *dico* „зборувам“, *lego* „читам“, *trado* „пренесувам“, *narro* „раскажувам“, *nuntio* „јавувам“, *scribo* „пишувам“, *respondeo* „одговарам“, *doceo* „подучувам“, *nego* „одрекувам“, *clamo* „извикувам“;

б) глаголи на чувствување (*verba sentiendi*) - *sentio* „чувствувам“, *audio* „слушам“, *puto* „мислам“, *scio* „зnam“, *nescio* „не знам“, *video* „гледам“, *cognosco* „спознавам“ *intellēgo* „расудувам“, *credo* „верувам“, *existimo* „сметам, мислам“;

в) глаголи на подлабоко чувствување (*verba affectuum*) - *gaudeo, laetor* „се радувам“, *doleo, lugeo, maereo* „тагувам“, *irascor* „се лутам“, *miror, admiror* „се восхитувам“, *invideo* „завидувам“....;

г) глаголи на желба (*verba voluntatis*) - *volo* „сакам“, *malo* „повеќе сакам“ *nolo* „не сакам“ *cupio* „посакувам“

д) глаголите *iubeo, veto, sino* (кога се во актив) и зад *patior* „поднесувам“.

Конструкцијата ACI стои и покрај:

а) безличните глаголи - *appāret* „јасно е“, *constat* „познато е“, *convēnit, decet* „доликува“, *oportet* „треба“;

б) именки и придавки со облици од *esse* - *verum est* „истина е“, *apertum est* „јасно е“, *dignum est* „достојно е“, *necesse est* „потребно е“, *iustum est* „праведно е“, *fas est* „допуштено е“, *nefas* „грев е“, *fama est* „се заборува“.

► Номинатив со инфинитив (*Nominativus cum infinitivo*)

Конструкцијата *номинатив со инфинитив* (*nominativus cum infinitivo*) се состои од име во номинатив и глагол во инфинитив. Оваа конструкција е лична конструкција, во која главниот глагол (*verbum regens*) **секогаш е во пасив** и се согласува со подметот на конструкцијата по лице и број.

ACI : *Cicerōnem venisse dicunt*. Велат дека дошол Кикерон.

NCI : *Cicero venisse dicitur*. Се заборува дека дошол Кикерон.

Конструкцијата се преведува со зависна исказна реченица во која името во номинатив станува подмет, инфинитивот станува прирок, а *verbum regens* се преведува безлично, без оглед на тоа во кое лице стои во латинската реченица.

Пр.: *Oratiōnes Cicerōnis a Tirōne scriptae et editae esse creduntur*.

Се верува дека **говорите на Кикерон биле запишани и објавени** од Тирон.

Certavisse Parrhasius cum Zeuxide traditur.

Се заборува дека **Парасиј се натпреварувал** со Зевксид.

Додатоците на подметот и именскиот дел од прирокот стојат во номинатив и се согласуваат со подметот по род и број.

Пр.: *Horatius poēta Vergiliī amīcus fuisse fertur*.

Се раскажува дека **поетот Хоратиј му бил пријател** на Вергилиј.

Non omnes beati sunt, qui beati esse videntur.

Не се **среќни сите** оние, кои се чини **дека се среќни**.

Кога подметот на конструкцијата е лична заменка во латинскиот не се исказува, бидејќи се подразбира од лицето на главниот глагол.

Пр.: *Diligens esse videor. (ego)* Ми се чини дека (јас) сум внимателен.

Diligēntes esse vidēmur. (nos) Ни се чини дека (ние) сме внимателни.

Конструкцијата NCI стои покрај:

- глаголот *videor* во сите лица и времиња;
- глаголите *iubeor, vedor, sinor* во сите лица и времиња;
- глаголите *dicor, putor, existīmor, iudicor, nuntior, audior* во сите лица и времиња од презентската основа;
- глаголите *fertur, feruntur, traditur, traduntur* само во тие форми.

De vita Romanōrum

Седумте римски кралеви

Легендите за периодот на владеењето на кралевите, кој според традицијата, траел 244 години (од 753 – 509 г.п.н.е.) ги собрал и ги обработил историчарот Ливиј во неговата историја под наслов *Ab urbe condita* (*Од основањето на градот*). Тој смета дека кралевите одиграле многу значајна улога во развојот на римската држава. Во тоа време, кога граѓани од различно потекло, бегалци и доселеници го барале својот пат кон организирано општество и политичка зрелост, кралевите како власт имале голем удел и придонес во напорите Рим да опстане и да се развие во вистинска држава.

Римските легенди велат дека Ромул го основал градот во 753 г. п. н. е. Тој го востановил и празникот *Septimontium*, обединувајќи ги раздвоените населби.¹ За време на неговото владеење на бегалците им било понудено да се населат во Рим, на источните падини на Капитол. Меѓутоа, за новите доселеници немало доволен број жени. Овој проблем бил решен така, што Ромул ги повикал соседните племиња, меѓу кои и Сабините, на гозба на која им биле грабнати жените. Измамените племиња го нападнале Рим, но биле потчинети. Сабините, пак, го освоиле Капитол и се договориле да се обединат со Римјаните, а нивниот крал

Ромул

¹ Пределот на кој е изграден Рим се наоѓал близу реката Тибар, каде што се издигнувале седум рида кои во прво време биле и одделни населби: Капитол, Палатин, Авентин, Виминал, Квиринал, Есквилин и Каелиј.

Се смета дека уште во времето на владеењето на Ромул, биле основани Римскиот сенат и војската и дека бил востановен римскиот календар.

Преданието го опишува и необичното „заминување“ на Ромул: за време на бура, тој исчезнал во еден голем облак и станал божество.

За наследник на Ромул се смета Нума Помпилиј (715 – 673 г. п. н. е.). Годините на неговото владеење биле мирни, а познат е по тоа што новоосвоената земја им ја делел на граѓаните.

Во времето на следниот крал - Тул Хостилиј (673 – 641 г. п. н. е.) дошло до територијална експанзија. Тој го освоил градот - Алба Лонга и целото население го преселил во Рим, со што двојно го зголемил бројот на жителите на Рим.

Латинските племиња, непријателски настроени спрема Римјаните, по освојувањето на Алба Лонга, го нападнале Рим. Но, Анк Маркиј, следниот римски крал (641 – 616 г. п. н. е.), кој, инаку, важел за мирљубив, не само што го одбил нападот, туку и успеал да заземе голем број латински градови па, по примерот на својот претходник, нивните жители ги населил во Рим. Така, градот бил проширен и уште подобро утврден.

Следниот владетел на Рим бил кралот Тарквиниј Приск (616 – 579 г. п. н. е.). Тој бил познат војсководец и во времето на неговото владеење градот напреднал. Ја проширил градската територија, борејќи се со Сабините и потчинил голем број латински градови. Како знак на врховната власт на Рим, на Капитол изградил голем храм на Јупитер, во кој се поклонувале сите што ѝ биле потчинети на римската власт. Тарквиниј ги поставил темелите на *Circus Maximus*, а го изградил и големиот систем на одводни цевки (*cloacae*), за да ги исуши околните мочуришта. Се смета дека од негово време е и *Cloaca Maxima* (одводен и канализациски канал) која постои и денес.

По него на власт дошол Сервиј Тулиј (579 – 534 г. п. н. е.), кој ја продолжил изградбата на Рим. Најпозната градба подигната во негово време бил т. н. Сервиев сид, долг повеќе од седум километри, кој го опколувал градот. На Аventин изградил храм на божицата Дијана со помош на латинските градови – чин со кој го зацврстил единството. Се смета дека тој направил и уставна реформа на Рим, претворајќи го во војничка држава.

Нума Помпилиј

Тарквиниј Приск

Тит Такиј да владее заедно со Ромул.

Последниот римски крал Л. Тарквињ (534 – 509 г. п. н. е.) е познат како безобзирен, зол тиранин. Се смета дека дошол на власт, убивајќи го својот тест – Сервиј Тулиј. Тој го проширил системот на канализација и го доизградил храмот на Јупитер, но со притисокот што го вршел врз латинските градови предизвикал отпор спрема самиот себе. Поради непопуларноста и насиљството што го правеле тој и неговото семејство, биле прогонети од Рим. Иако, тој со помош од неговите соработници се обидел да се врати во Рим, херојската одбрана од страна на Хоратиј Колекс го спасила Рим.

Така „умрела“ монархијата во Рим и се родила Републиката.

Сервиј Тулиј

Dicta et sententiae:

1. Qui tacet, consentire videtur.
2. Iuris praecēpta sunt haec: honēste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.
3. Caput Nili quaerere (invenīre).
4. Honōres mutant mores, sed raro in meliōres.
5. Iuvat cibus post opus.

Vocabula

taceo, -ui, -itum 2 – молчам
consentio, -sensi, -sentum 3 – се согласувам
laedo, -si, -sum 3 – повредувам
tribuo, -ui, -utum 3 – споделувам
Nilus, -i, m. – Нил, река во Египет
quaero, -sivi, -situm 3 – барам
invenio, -veni, -ventum 4 – (про)наоѓам
iuvo, iuvi, iutum 1 – ми годи, помагам
cibus, -i, m. – храна
opus, -eris, n. – работа
ovum, i, n. – јајце
acta, -ōrum, n. – дела; списи
intra, *praep. so acc.* – внатре

3. Задачата да се бара изворот на реката Нил ѝ била доделена на експедицијата којашто ја пратил во Африка римскиот цар Нерон. Во преносна смисла значи: Да се бара нешто невозможно.
4. *mos, moris, f.* - карактер

Lingua Latina viva:

1. **Ab ovo.** – Од јајцето. Да се раскажува нешто „ab ovo“ значи приказната да започне од самиот почеток, многу опширно. Римскиот поет Хоратиј во своето дело „За поетската вештина“ го фали Хомер, што приказната за тројанската војна не ја започнал „ab ovo“, односно од митолошкото предание кога е родена Леда, мајката на убавата Елена, поради која започнува Тројанската војна, туку веднаш почнал „in medias res“ (во суштината на приказната).
2. **a.a. – ad acta** – меѓу списите, документите. Изразот се употребува кога се мисли дека некоја работа е завршена, заборавена.
3. **ad hoc** – за ова, за оваа пригода; да се донесе решение само за овој случај.
4. **Intra muros.** – Внатре во сидините. Тајно, скриено.
5. **Eo ipso** – со самото тоа, само по себе (разбираливо).

Caput II

**Fugit interea,
fugit irreparabile tempus**

- ▶ Грчка деклинација
- ▶ Одложни и полуодложни глаголи
- ▶ Императив II
- ▶ Римскиот календар

Exēmpla docent

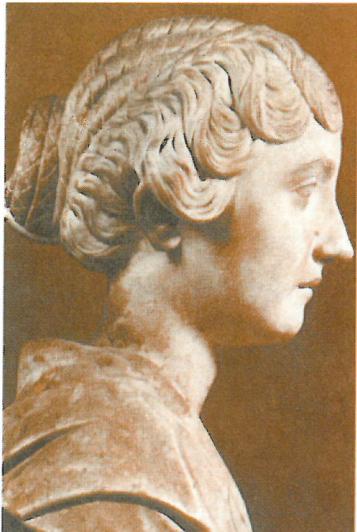

1. Dignum laude virum Musa vetat mori.
2. Oratōrem irasci minime decet.
3. Rem tene, verba sequēntur.
4. Vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est, qui minimis urgētur.
5. Per gloriam invīdia sequitur.
6. Gloria umbra virtūtis est: etiam invītam comitabitur.
7. Magnitudinem animi tui semper sum admirātus semperque amāvi.
8. Amīci, quod polliciti sunt, dabunt.
9. Caesus est virgis Athenagoras, qui in fame frumentum exportāre ausus erat.
10. Cares, qui tum Lemnum incolēbant, Miltiādi resistere ausi non sunt atque ex insula demigrārunt.
11. Valde gaudeo librum meum tibi tam valde placuisse.
12. Legāti, qui missi in Macedoniam erant, iam revertērunt Romam.
13. Virgines Vestāles in Urbe custodiūnto ignem loci sempiternum.
14. Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi.
15. Salus populi suprema lex esto!

Од римскашта поезија:

Non satis est, pulchra esse poēmata: dulcia sunto,
Et, quocumque volent, animum auditōris agunto. (Hor. A. P. 99)

Collige, virgo, rosas, dum flos novus et nova pubes,
Et memor esto, aevum sic properāre tuum. (Poetae lat.)

Женска глава
од времејио на Север

Vocabula

► Substantīva

umbra, -ae f. - сенка
magnitūdo, -dinis f. - големина, сила
virga, -ae f. - прачка, стап
Athenagoras
fames, -is f. - глад
Cares, -um, m. - жители на Карија (земја во Мала Азија)
Lemnus, -i f. - Лемнос (остров во Егејското Море)
Miltiādes, -is, m. - Милтијад, атински војсководец
salus, -ūtis f. - спас, здравје
poema, -atīs f. - поема, песна
audītor, -ōris m.- слушател
pubes, -is f. - младина
aevum, -i n. - век, живот

► Adiectīva:

suprēmus, -a, -um (*superl.* od superus, -a, -um) - највисок, најголем
memor, -oris - кој памети, . сеќавајќи се

► Verba:

morior, mortuus sum 3 - умирам
irascor 3 - се лутам, се гневам
teneo, tenui, tentum 2 - држи, поседува
sequor, secūtus sum - следам
nascor, natus sum - се раѓам
urgeo, ursi, - 2 - се силам, вознемирувам некого
comitor 1 - придржува, следи
admīror, mirātus sum 1- се восхитувам, се чудам
polliceor, citus sum 2 - ветувам
caedo, cēcīdi, caesum 3 - убивам, сечам
audeo, ausus sum 2 - се осмелувам
resisto, stiti 3 - се спротиставувам
demigro 1 - се отселувам
revertor, perf. reverti - се враќам
custodio 4 - чувам
ignosco, pōvi, pōtum 3 - простирувам
ago, egi, actum 3 - води
collīgo, legi, lectum 3 - собира
propero 1 - брза, ита

► Adverbia:

minime - (*superl.* од парум) - најмалку

► Praepositiōnes:

per (ко acc.) - низ, преку

► Coniunctiōnes:

etiam - и, исто така

Pensum A

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Попусто се радувам.
2. Имав обичај да минувам по улицата Апија.
3. Лакедемонците се служеле со малку зборови.
4. Секогаш ќе им се восхитуваме на стиховите на Вергилиј.

Vocabula

попусто - frustra *adv.*
се служам - utor, usus sum 3
малку (на број) - pauci, -ae, -a
поаѓа, поминува - proficiscor, fectus sum 3
стих - versus, -us *m.*
soleo, solitus sum 2 - имам обичај
cresco, -ēvi, -ētum - расте, се зголемува
dilabor, lapsus sum 3 - се распаѓа,
пропаѓа
medeor 2 - лечи, лекува (*co dat.*)

Pensum B

Дојолни го соодветниот облик од глаголот даден во заградата:

1. Concordiā parvae res crescunt, discordiā maxumae
_____ . (dilābor)
2. Medici morbis _____.(medeor)
3. Alexander Magnus cum parvo exercitu in Asiam
_____. (proficiscor)

Pensum C

Побарај ги сродниите зборови во македонскиот и во английскиот / францускиот јазик:

veto 1

salto 1

donum, -i, n.

magister, -tri, m.

summa, -ae, f.

Grammatica Latina

Repetitio est mater studiorum

Потсети се на падежните завршоци во петте латински деклинации. Повтори како се образуваат пасивните облици кај глаголите во сите времиња, и кои се наставките за императив I.

► Грчка деклинација / Деклинација на грчки именки

Во латинскиот јазик постојат многу зборови кои биле преземени од грчкиот јазик. Поголемиот број грчки именки во латинскиот се менуваат како и другите имиња по постојните деклинации, но некои од нив во определени падежи ги задржале завршоците од грчкиот јазик, додека извесен број имаат двојни облици. Грчките завршоци ги среќаваме најчесто кај личните имиња и во поезијата.

Грчките именки од женски род од **I деклинација** во номинатив сингулар завршуваат на *-ē* (*musicē* „музика“, *rhetoricē* „реторика“, *grammaticē* „граматика“), а оние од машки род на *-ās* (*Aeneās* „Ајнеј“, *Leonidās* „Леонида“, *Eparminōndās* „Епаминонда“) и на *-ēs* (*Orestēs* „Орест“, *Anchisēs* „Анхис“).

Sg.			
N.	<i>musicē</i>	<i>Aenēās</i>	<i>Orestēs</i>
G.	<i>musicēs</i>	<i>Aenēae</i>	<i>Orestae</i>
D.	<i>musicae</i>	<i>Aenēae</i>	<i>Orestae</i>
Acc.	<i>musicēn</i>	<i>Aenēam</i>	<i>Oresten</i>
V.	<i>musicē</i>	<i>Aenēā</i>	<i>Orestē</i>
Abl.	<i>musicē</i>	<i>Aenēā</i>	<i>Orestē</i>

Поголемиот број од овие именки може да имаат и правилни латински завршоци (*musicē* - *musica*, *rheticē* - *rheticica*, *Helenē* - *Helena*). Тие немаат множина, а кај оние што ја имаат, падежните облици се градат според латинската *a* - деклинација.

Грчките именки кои се менуваат по **II деклинација** во номинатив сингулар завршуваат на *-os* или *-eus* (машки и женски род) и на *-on* (среден род).

N.	<i>Delos</i>	<i>Ilion</i>	<i>Orpheus</i>
G.	<i>Deli</i>	<i>Illi</i>	<i>Orpheos / Orphei</i>
D.	<i>Delo</i>	<i>Ilio</i>	<i>Orpheo</i>
Acc.	<i>Delon</i>	<i>Ilion</i>	<i>Orphea / Orpheum</i>
V.	<i>Dele</i>	<i>Ilion</i>	<i>Orpheu</i>
Abl.	<i>Delo</i>	<i>Ilio</i>	<i>Orpheo</i>

И именките на *-os* и на *-on* можат да имаат правилни латински облици на *-us* и на *-um* (*Delus*, *Ilium*).

Еднаквосложните именки од **III деклинација** на *-is* и на *-es* ги имаат вообичаените

завршоци, со тоа што во акузатив сингулар се јавуваат и двојни форми, како, на пример, *poiesim* и *poiesin* (од *poiesis*, „поезија“) или *Achillem* и *Achillen* (од *Achilles*, „Ахил“).

Некои лични имиња во акузатив плурал, наместо завршокот *-es* го задржале грчкиот завршок *-as*. На пр.: *Macedo*, „Македонец“ во акузатив плурал *Macedonas*.

► Одложни глаголи (*Verba deponentia*)

Некои глаголи во латинскиот јазик имаат само пасивни облици, но значењето им е активно или повратно (рефлексивно). Нивната промена по лица е идентична со промената на обичните глаголи во пасив. Исто така, депонентните глаголи можат да бидат преодни и непреодни.

Името „одложни“ го добиле затоа што се сметало дека активните облици ги „одложиле“, односно, ги изгубиле. Веројатно е дека некои од овие глаголи никогаш ги немале активните облици, затоа што уште во заедничкиот прајазик - индоевропскиот - постоеле вакви глаголи со рефлексивно значење. Во класично-латинскиот повеќето од нив го изгубиле тоа рефлексивно значење, но некои и го задржале, како, на пример, *laetor*, „се радувам“, *irascor*, „се лутам“ и други.

Кај депонентни глаголи ги цитираме нивните основни форми: 1. лице индикатив на пасивниот презент, инфинитив на презентот пасивен и 1. лице индикатив на пасивниот перфект или, пак, наместо инфинитивот стои само конјугацијата по која се менува глаголот.

Пр.: *hortor, hortāri, hortātus sum* или само *hortor* 1. „охрабрувам“
polliceor, pollicēri, pollicitus sum или *polliceor, pollicitus sum* 2. „ветувам“
loquor, loqui, locūtus sum или *loquor, locūtus sum* 3. „зборувам“
experior, experīri, expertus sum или *experior, expertus sum* 4. „искусувам“

Депонентните глаголи, сепак, имаат и некои активни облици, а тоа се:

- партицип на презентот (*hortans*, „оној што охрабрува“)
- партицип на футурот (*hortatūrus*, „оној што ќе охрабрува“)
- инфинитив на футурот (*hortatūrum, -am, -um esse*)
- герунд (*hortandi*)
- супин (*hortātum, hortātu*)

► Полуодложни глаголи (*Verba semideponentia*)

Полуодложни или семидепонентни се група глаголи на кои половина од облиците им се активни, а другата половина пасивни. Активни се облиците од презентската основа, додека перфектот, плусквамперфектот и футур II имаат пасивни облици со активно значење.

Оваа група ја сочинуваат следниве глаголи:

audeo, audēre, ausus sum, „се осмелувам“
gaudeo, gaudēre, gausus sum, „се радувам“
soleo, solēre, solitus sum, „имам обичај, навикнат сум“
fido, fidere, fisus sum, „имам верба“
confido, confidere, confīsus sum, „имам доверба“

difido, difidere, difīsus sum „немам доверба“

Кај глаголот *revertor, reverti, reversus* „се враќам“ облициите од презентската основа се пасивни, а оние од перфектната се активни.

► ИмпераТИВ II (*Imperatīvus futūri*)

Императив II се гради кога на презентската основа ќе ѝ се додадат следниве наставки:

Sg.	Pl.
1. /	1. /
2. -to	2. -tote
3. -to	3. -nto

Кај глаголите од I, II и IV конјугација наставките ѝ се додаваат директно на основата. Единствено кај глаголите од IV конјугација во обликот за 3. лице плурал меѓу основата и наставката доаѓа тематскиот вокал -й-.

Пр.: *canto*, 1

през. осн.: *cantā-*

Sg.	Pl.
1. /	1. /
2. <i>cantā-to</i> пеј	2. <i>cantā-tōte</i> пејте
3. <i>cantā-to</i> нека пее	3. <i>cantā-nto</i> нека пеат

Кај глаголите од третата конјугација на основата ѝ се додава тематскиот вокал -и- или -й- (за 3. лице плурал), па потоа личните наставки за императив II.

Пр.: *lego*, 3

през. осн.: *leg-*

Sg.	Pl.
1. /	1. /
2. <i>leg-i-to</i> читај	2. <i>leg-i-tote</i> читајте
3. <i>leg-i-to</i> нека чита	3. <i>leg-й-nto</i> нека читаат

Императив II од помошниот глагол *sum, esse, fui* гласи:

Sg.	Pl.
1. /	1. /
2. <i>esto</i> биди	2. <i>estōte</i> бидете
3. <i>esto</i> нека биде	3. <i>sunto</i> нека бидат

De vita Romanorum

Римскиот календар

Најзначајните податоци кои се однесуваат на Римскиот календар ни доаѓаат од два извора: од римскиот поет Овидиј и од грчкиот биограф Плутарх. Сé уште постојат многу неразјаснети проблеми во врска со најстариот Римски календар. Во секој случај, со сигурност се знае дека времето се сметало според сончевата година и дека таа била поделена на месеци според месечевите мени. Затоа, периодично, било потребно да се вметнат престапни месеци, за да се усогласат двета циклуса.

Така, Плутарх забележува дека во времето на основањето на Рим месеците биле со различна должина, некои имале помалку од дваесет дена, а други имале триесет и пет, па и повеќе денови.

Ромул направил промени во должината на месеците, така што едни добиле по дваесет и девет, а други по триесет и еден ден.

И Овидиј и Плутарх пишуваат дека во тоа време *Martius*, март, бил првиот месец. Тој бил наречен по Марс, богот на војната. Преостанатите шест од десетте месеци (колку што имало во тоа време), едноставно, имињата ги добиле според редниот број: од *Quintilius* до *Decembris* – од петти до десетти.

Пишувачки за месецот април, Овидиј вели дека тоа е месец полн со почести за божицата Венера. Април ѝ е посветен на Венера и празникот – *Festum Veneris* и *Fortuna Virilis* паѓаат на првиот ден од овој месец. Името *Aprilis*, се чини дека произлегува од *aphrilis*, произлезено од гркото *Aphrodite*, грчкото име на Венера.

Maius, мај, некои сметаат дека е наречен по божицата *Maia*, ќерка на Атлант и Јунона. Но, Овидиј смета дека месеците кои ги нарекуваме мај и јуни не се однесуваат на некои божества, туку попрво на постарите (*maiores*) и на помладите мажи (*iuniores*).

Првобитно петтиот месец *Quintilis*, го добил името по *Julius* (јули) во чест на Јулиј Каесар.

А шестиот, *Sextilis*, бил наречен по Август, во чест на вториот Каесар.

Првичните седми, осми, деветти и десетти месец ги задржале своите имиња -*Septēbris*, *Octōbris*, *Novēbris*, *Decēbris*.

Месеците јануари и февруари им се додадени на претходно постојните десет месеци.

Месецот јануари најверојатно е додаден кон календарот половина век по основањето на Рим, бидејќи Плутарх вели дека Нума, кралот што го наследил Ромул, го додал јануари како прв месец во годината, а февруари како последен.

Јануари го добил името по богот Јанус, бог што бил почитуван и пред основањето на Рим.

Февруари, покрај различните толкувања, може да се смета дека произлегува од латинскиот глагол „*februāre*“, со значење „прочистува“. Во почетокот, февруари имал 23 дена и со него завршуваја годината.

Римјаните секогаш ги усогласувале разликите меѓу календарот и соларната година со додавање денови на последниот месец, т.е. февруари. Така, се зголемил бројот на деновите на месецот февруари. (Исто се случува и денес, кога секоја четврта година месецот февруари има 29 дена).

Со текот на времето распоредот на месеците се менувал и го добил денешниот редослед.

	ЈАНУАРИ АВГУСТ ДЕКЕМВРИ			ФЕВРУАРИ			АПРИЛ ЈУНИ СЕПТЕМ. НОЕМ.			МАРТ МАЈ ЈУЛИ ОКТОМВРИ		
1	Kalendis			Kalendis			Kalendis			Kalendis		
2	a(nte) d(iem), IV	Nonas		a. d.	IV	Nonas	a. d.	IV	Nonas	a. d.	VI	Nonas
3	» » III	»		» » III	»		» » III	»		» » V	»	
4	Pridie	»		Pridie	»		Pridie	»		Pridie	»	
5	Nonis			Nonis			Nonis			Nonis		
6	a. d. VIII Idus			a. d. VIII Idus			a. d. VIII Idus			Pridie		
7	» » VII »			» » VII »			» » VII »			Nonis		
8	» » VI »			» » VI »			» » VI »			a. d. VIII Idus		
9	» » V »			» » V »			» » V »			» » VII »		
10	» » IV »			» » IV »			» » IV »			» » VI »		
11	» » III »			» » III »			» » III »			» » V »		
12	Pridie	»		Pridie	»		Pridie	»		» » IV »		
13	Idibus			Idibus			Idibus			» » III »		
14	a. d. XIX Kalendas			a. d. XVI Kalendas			a. d. XVIII Kalendas			Pridie		
15	» » XVIII »			» » XV »			» » XVII »			Idibus		
16	» » XVII »			» » XIV »			» » XVI »			a. d. XVII Kalendas		
17	» » XVI »			» » XIII »			» » XV »			» » XVI »		
18	» » XV »			» » XII »			» » XIV »			» » XV »		
19	» » XIV »			» » XI »			» » XIII »			» » XIV »		
20	» » XIII »			» » X »			» » XII »			» » XIII »		
21	» » XII »			» » IX »			» » XI »			» » XII »		
22	» » XI »			» » VIII »			» » X »			» » XI »		
23	» » X »			» » VII »			» » IX »			» » X »		
24	» » IX »			» » VI »			» » VIII »			» » IX »		
25	» » VIII »			» » V »			» » VII »			» » VIII »		
26	» » VII »			» » IV »			» » VI »			» » VII »		
27	» » VI »			» » III »			» » V »			» » VI »		
28	» » V »			Pridie			» » IV »			» » V »		
29	» » IV »						» » III »			» » IV »		
30	» » III »						Pridie			» » III »		
31	Pridie	»								Pridie		

Деновите во Римскиот календар

Кој ден е денес? Дали во Рим бил празник или денот му бил посветен на некое римско божество? Што се случило на твојот роденден? На овие прашања лесно можеме да одговориме, ако дознаеме нешто за начинот на кој Римјаните ги означувале деновите.

Римјаните знаеле секогаш кој ден е и какво значење има тој. Тие го врежувале календарот во камења или го цртале на сидовите во своите домови.

Деновите во календарот биле означени со имиња, а не со бројки.

Во календарот на старите Римјани имало три главни ознаки, три дена кои им одговарале на месечевите мени: Календи, Нони и Иди.

Календите (*Kalendae*) биле секогаш првиот ден во месецот, кој одговарал на младата месечина. На првиот ден од месецот, кралот (или подоцна еден од свештениците) го собирал народот (калабат) и објавувал дека месецот започнал и соопштувал кога ќе бидат двете следни месечеви мени, чии соодветни денови се нарекувале *Nonnae* и *Idus*. Ноните паѓале на петтиот, а некогаш и на седмиот ден во месецот. Идите биле петнаесеттиот или тринаесеттиот ден во месецот и го делеле месецот на два дела. Сите денови по Идите биле броени последовно до Календите на следниот месец.

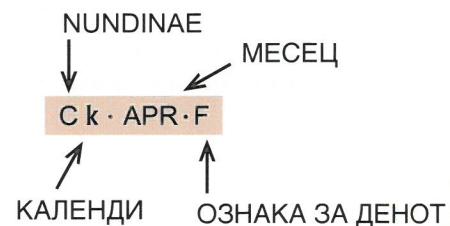
Римјаните, исто така, го делеле месецот на периоди наречени *nundinae* (од *novem dies*). Тие го означувале времето од еден до друг пазарен ден.

Празниците, најчесто, се спојувале за да се овозможи подолга прослава, а преостанатите денови од месецот биле неозначени работни денови.

Деновите се означувале со определени букви и имиња. Календите се означувале како на сликата десно. Архаичната форма на буквата *k*, за Календите, се пишувала пред името на месецот. Првата буква, пред *k*, го означувала „пазарниот“ ден.

Како што спомнавме, секој деветти ден бил пазарен, но како што се менувала годината, така се менувала и ознаката за денот и тој, во зависност од годината, можел да биде обележан со буквите од *A* до *H*.

Последната буква при обележувањето на календарот го означувала денот за религиозни или за државни служби.

Сликата десно покажува како се означувал еден обичен, непразничен ден. Првата буква е „нундијалната“ буква за пазарен ден. Ако „пазарниот“ ден во таа година се означувал со *E*, тогаш, ознаката на сликата го покажува тоа. Втората буква ја означува религиозната или државната служба. Во овој случај буквата *C* ги претставува *dies comitiales*, денови кога советите на граѓаните гласале за политички или за прекршочни дела.

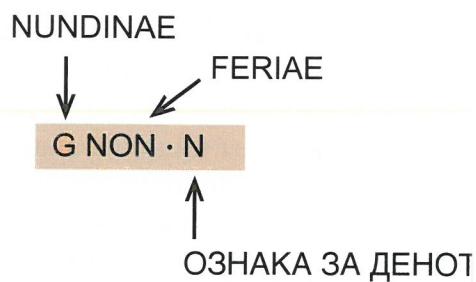
Други букви кои можеле да стојат на календарот биле:

- буквата *F* ги означувала *dies fasti*, денови на кои била дозволена државна работа;
- буквата *N* ги означувала *dies nefasti*, што значело дека не е дозволено државна работа или јавно гласање;
- *EN* означувала *endotericisus*, или *intercisisus*, кои биле „денови меѓу“ *F* или *C*, во кои за утрото и за попладното во истиот ден имало различни ознаки;
- *NP*, комбинацијата од *N* и *P*, покажувала некоја религиозна служба;
- Ознаката *FP*, исто така, покажувала некој религиозен празник, за кој имаме малку податоци.

На сликата десно е прикажан типичен начин на обележување на фестивал (*Feriae*). На овие денови, буквата што го означува денот следува по буквата што го обележува празникот кој е прикажан со кратенка.

Римскиот верски календар во почетокот имал мал број утврдени празнични денови. Но, со прифаќањето на божовите на „римскиот Олимп“ значително се зголемил бројот на верските празници поврзани со култот на одредени божества. Секој месец имал свои верски празници.

Најомилен и најбурно прославуван празник бил *Saturnalia*, во чест на богот Сатурн. На овој празник (од 17 до 23 декември) народот се забавувал, се организирале гозби, игри и веселби.

Dicta et sententiae:

1. Hic Rhodus, hic salta!
2. Saxa loquuntur.
3. Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
4. Labor omnia vincit imprōbus.
5. Fugit interea, fugit irreparabile tempus.
6. Usus est magister egregious.

Vocabula

salto 1 – скокам
 saxum, -i, n. – стена; карпа
 loquor, locutus sum 3 –
 зборувам
 quidquid – што
 fero, -tuli, -latum – носам
 improbus, -a, -um – истраен, -a,
 -o
 usus, -us, m. – вежба
 egregius, -a, -um – извонреден,
 -a, -o
 curriculum, -i, n. – тек
 similis, -e – сличен, -a, -o
 summa, ae, f. – збир

1. Овде е Родос, овде скокни! Изразоти се употребува во смисла: ако можеши нешто да најравииш на кое било место, можеши и овде. Инаку, изразоти постапнува од една басна на Езот во која пишува за еден фалбација кој раскажувал дека на некаков најпревар на Родос скокнал ишолку далеку што не можел никој да го достигне. Која се повикал на сведоци, некој од присуствуващите му довикнал: *Hic Rhodus, hic salta!* – Немој со приказни, ишуку јокажи на дело!
2. Камењата (камениште сиоменици) зборуваат (за минатото).
3. Верилиј (Аенеус) – Зборови на тиројанскиот свештеник Лаокоон, која ги одвраќал своите сојрајани ги примијаат подарокот во Троја (тиројанскиот коњ).

Lingua Latīna viva:

1. **curriculum vitae** – тек на животот, биографија.
2. **etc – et cetera** - и другите работи, и друго.
3. **exempli gratia (e.g.)** или **exempli causa (e.c.)** – на пример.
4. **Fac simile.** – Направи слично. (Овие зборови денес се употребуваат како еден збор – факсимил, а тоа означува репродукција на нешто)
5. **Summa summārum.** – Збир на збировите. Сé на сé.

Caput III

Salus rei publicae suprema lex esto!

-
- ▶ Глаголи со посебна конјугација:
 - ▶ Неправилни глаголи
 - ▶ Непотполни глаголи
 - ▶ Безлични глаголи
 - ▶ Римската Република

Exēmpla docent

1. Inopibus desunt multa, avāris omnia.
2. Homines hominibus plurimum prosunt et obsunt.
3. Rei publicae Romānae duo consules praeērant.
4. Ulixes a patria viginti annos aberat.
5. Concordia populis prodest et semper proderit.
6. Verum amīcum auro parāre non potes.
7. Homines libenter id, quod volunt, credunt.
8. Idem velle atque idem nolle - ea demum firma amicītia est.
9. Optimus quisque facere, quam dicere, malēbat.
10. Qui e nuce nucleus esse vult, frangit nucem.
11. Timeo Danaos et dona ferentes.
12. Imus, venimus, vidēmus.
13. It, redit et narrat.
14. Abeunt hirundīnes hibernis mensibus.
15. Lusisti satis, edisti satis atque bibisti: tempus abīre tibi est.
16. Nihil fiēri sine causa potest; nec quicquam fit, quod fiēri non potest.
17. Coepi plus habēre, quam tota patria mea habet.
18. Memini etiam quae nolo; obliviousci non possum, quae volo.
19. Odit populus Romānus privāta luxuria, publicam magnificentiam diligit.
20. Esse oportet, ut vivas, non vivere, ut edas.

Статуя на Марк Аврелиј на коњ

Vocabula

► Substantīva:

nux, nucis *f.* - орев
 nucleus, -i *m.* - јадро, јатка
 Danaus, -i, *m.* - Данај, прататко на Грците, според кој Грците се нарекуваат Danajci
 hirundo, -dinus *f.* - ластовичка
 mensis, -is *m.* - месец, период од триесет дена
 luxuria, -ae *f.* - изобилство, раскош
 magnificentia, -ae *f.* - величественост, блескавост

► Adiectīva:

inops, -opis - сиромашен, беден, -на, -о
 avārus, -a, -um - алчен, -а, -о
 firmus, -a, -um - силен, цврст, верен, -а, -о
 totus, -a, -um - цел, -а, -о

► Verba:

paro 1 - споредувам
 frango, fregi, fractum 3 - кршам
 ludo, lusi, lusum 3 - си играм, се забавувам
 bibo, bibi 3 - пијам
 obliviouscor, oblivious sum - заборавам
 diligo, lexi, lectum - 2 - сакам, одбираам

► Adverbia:

libenter - со задоволство
 demum - веќе, токму, навистина

► Coniunctiōnes:

ut - за да, да

Pensum A

Обиди се да ќи преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Годишните времиња одат и се враќаат.
2. Гласот оди низ градовите.
3. Сите народи го мразат ропството.
4. Се сеќавам на тебе, сеќавај се на мене!

Pensum B

Дојолни ќо соодветниот облик од ѕлаѓолошт даден во заградата:

1. Nunc multa possumus, quae olim non _____
(possum)
2. Nocēre facile est, _____ difficile. (prosum)
3. Sic _____ ad astra. (eo во пасив)

Pensum C

Побарај ќи сродниите зборови во македонскиот и во англискиот / францускиот јазик:

refero

luna, -ae f.

nucleus, -i m.

frango 3

luxuria, -ae f.

magnificentia, -ae f.

Vocabula

годишно време - aetas anni.
низ - per, *prae*p. (co acc.)
ропство - servitus, -ūtis f.
olim *adv.* - некогаш, одамна
поео 2 - нанесувам штета
некому
astrum, -i n. - звезда

Grammatica Latina

► Нейравилни глаголи (*Verba anomala*)

1. Сложенки од *sum, esse, fui*

Repetitio est mater studiorum

Потсети се на облиците од помошниот глагол *sum, esse, fui* во сите времиња и начини.

Помошниот глагол *sum, esse, fui* сврзувајќи се со некои предлози (како префикси) гради повеќе сложенки (*composita*). Во текстови најчесто ги среќаваме следниве:

<i>absum, abesse, afui</i>	отсутен сум;
<i>adsum, adesse, adfui (affui)</i>	присутен сум;
<i>desum, deesse, defui</i>	недостасува;
<i>intersum, interesse, interfui</i>	учествувам;
<i>obsum, obesse, obfui</i>	штетам, нанесувам штета;
<i>praesum, praeesse, praefui</i>	сум на чело;
<i>prosum, prodesse, profui</i>	користам, од полза сум;

Личните облици од овие глаголи се менуваат така што првиот елемент на сложенката (префиксот) останува непроменет, а помошниот глагол се менува на истиот начин како кога стои самостојно.

Пр.:

Индикатив презент од *adsum*

Sg.	Pl.
1. <i>ad-sum</i>	1. <i>ad-sumus</i>
2. <i>ad-es</i>	2. <i>ad-estis</i>
3. <i>ad-est</i>	3. <i>ad-sunt</i>

Индикатив перфект од *adsum*

Sg.	Pl.
1. <i>ad-fui</i>	1. <i>ad-fuimus</i>
2. <i>ad-fuisti</i>	2. <i>ad-fuistis</i>
3. <i>ad-fuit</i>	3. <i>ad-fuerunt</i>

Партицип на презентот имаат само сложенките *praesum* и *absum*: *praesens, praesentis* (присутен); *absens, absentis* (отсутен).

Prosum е сложенка од предлогот *prod* и *sum*. Крајното *-d* од префиксот испаѓа пред консонантот, додека пред вокалот се задржува:

Индикатив на презент: *prosum, prodes, prodest, prosumus, prodestis, prosunt*;
Конјунктив на презент: *prosim, prosis, prosit, prosimus....*;

Индикатив на имперфектот: *proderam, proderas, proderat.....;*
 Конјунктив на имперфектот: *prodessem, prodesses, prodesset....;*
 Футур I: *prodero, proderis, proderit...;*
 Индикатив на перфектот: *profui, profuisti, profuit.... .*

Глаголот ***possum, posse, potui*** (можам) во формите од презентската основа настанал од придавката *potis*, во нејзината скратена форма *pote* и глаголот *sum*. Крајното *-e* од *pote* отпаѓа и останува *pot-*. Ова *t* пред вокали останува непроменето, а со *s* се изедначува и оттаму доаѓа *ss*.

Индикатив на презентот: *pos-sum, pot-es, pot-est, pos-sumus, pot-estis, pos-sunt;*
 Конјунктив на презентот: *pos-sim, pos-sis, pos-sit, pos-simus, pos-sitis, pos-sint;*
 Индикатив на имперфектот: *pot-eram, pot-eras, pot-erat, pot-eramus.....;*
 Конјунктив на имперфектот: *pos-sem, pos-ses, pos-set.....;*
 Футур I: *pot-ero, pot-eris, pot-erit, poterimus, pot-eritis, pot-erunt;*

Формите од перфектната основа на овој глагол потекнуваат од изгубениот, исчезнатиот глагол *potēre*. Од него останал и партиципот на презентот *potens*, кој се употребува само како придавка со значење *можен*.

Индикатив на перфектот: *potui, potuisti, potuit, potuimus.....;*
 Конјунктив на перфектот: *potuerim, potueris, potuerit.....;*
 Индикатив на плусквамперфектот: *potueram, potueras, potuerat....;*
 Конјунктив на плусквамперфектот: *potuissem, potuisses, potuisset...;*
 Футур II: *potuero, potueris, potuerit...*
 Инфинитивот на презентот од *possum* гласи *posse*, а инфинитивот на перфектот *potuisse*.

2. *fero, ferre, tuli, latum* (носам)

Облиците на глаголот *fero* се градат од три различни основи: презентската *fer-*, перфектната *tul-* и партиципската *lāto-*, а се менуваат по третата конјугација.

Некои облици од презентската основа се градат без додавање тематски вокал меѓу основата и личната наставка:

Индикатив на активниот презент

Индикатив на пасивниот презент

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>fero</i>	1. <i>ferimus</i>	1. <i>feror</i>	1. <i>ferimur</i>
2. <i>fers</i>	2. <i>fertis</i>	2. <i>ferris</i>	2. <i>ferimini</i>
3. <i>fert</i>	3. <i>ferunt</i>	3. <i>fertur</i>	3. <i>feruntur</i>

Конјунктив на актив. имперфект

Конјунктив на пасивниот имперфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ferrem</i>	1. <i>ferrēmus</i>	1. <i>ferrer</i>	1. <i>ferrēmur</i>
2. <i>ferres</i>	2. <i>ferrētis</i>	2. <i>ferrēris</i>	2. <i>ferremini</i>
3. <i>ferret</i>	3. <i>ferrent</i>	3. <i>ferrētur</i>	3. <i>ferrēntur</i>

Инфинитивот на презентот активен гласи *ferre*, а на пасивниот *ferri*.

Императивот I гласи:

Sg.	Pl.
2. <i>fer</i> носи	2. <i>ferte</i> носете

Императивот II гласи:

Sg.	Pl.
2. <i>ferto</i> носи	2. <i>fertōte</i> носете
3. <i>ferto</i> нека носи	3. <i>ferunto</i> нека носат

Другите облици од презентската основа, како и сите облици од перфектната и од партиципската основа се конјугираат правилно.

Индикатив на перфектот активен: *tuli, tulisti, tulit, tulimus.....;*

Конјунктив на перфектот активен: *tulerim, tuleris, tulerit,.....;*

Индикатив на плусквамперфектот активен: *tuleram, tuleras, tulerat,....;*

Конјунктив на плусквамперфектот активен: *tulissem, tulisses, tulisset,....;*

Футур II активен: *tulero, tuleris, tuelrit,....*

Индикатив на перфектот пасивен: *latus, -a, -um sum; latus, -a, -um es, latus, -a, -um est,....;*

Конјунктив на перфектот пасивен: *latus, -a, -um sim; latus, -a, -um sis, latus, -a, -um sit,....;*

Индикатив на плусквамперфектот пасивен: *latus, -a, -um eram; latus, -a, -um eras; latus, -a, -um erat,....;*

Конјунктив на плусквамперфектот пасивен: *latus, -a, -um essem; latus, -a, -um esses; latus, -a, -um esset,....;*

Футур II пасивен: *latus, -a, -um ero; latus, -a, -um eris; latus, -a, -um erit,....;*

И овој глагол, како и помошниот, со различни префикси образува повеќе сложенки:

<i>affero, affere, attuli, allatum</i>	донесува
<i>confero, confere, contuli, collatum</i>	носи на куп, споредува
<i>difffero, differe, distuli, dilatum</i>	одлага, се разликува
<i>offerо, offere, obtuli, oblatum</i>	нуди
<i>praefero, praefere, praetuli, praelatum</i>	носи напред, претпочита
<i>refero, refere, retuli, relatum</i>	носи назад, изнесува, јавува

3. *volo, velle, volui* (сака)

malo, malle, malui (повеќе сака)

nolo, nolle, nolui (не сака)

Глаголот *malo* настанал од *magis volo*, а *nolo* од *ne-volo*.

Индикатив на презентот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>volo</i>	<i>volumus</i>	<i>malo</i>	<i>malumus</i>	<i>nolo</i>	<i>nolumus</i>
<i>vis</i>	<i>vultis</i>	<i>mavis</i>	<i>mavultis</i>	<i>non vis</i>	<i>non vultis</i>
<i>vult</i>	<i>volunt</i>	<i>maυlunt</i>	<i>malunt</i>	<i>non vult</i>	<i>nolunt</i>

Конјунктив на презентот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>velim</i>	<i>velīmus</i>	<i>malim</i>	<i>malīmus</i>	<i>nolim</i>	<i>nolīmus</i>
<i>velis</i>	<i>velītis</i>	<i>malis</i>	<i>malītis</i>	<i>nolis</i>	<i>nolītis</i>
<i>velit</i>	<i>velint</i>	<i>malit</i>	<i>malint</i>	<i>nolit</i>	<i>nolint</i>

Индикатив на имперфектот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>volēbam</i>	<i>volebāmus</i>	<i>malēbam</i>	<i>malebāmus</i>	<i>nolēbam</i>	<i>nolebāmus</i>
<i>volēbas</i>	<i>volebātis</i>	<i>malēbas</i>	<i>malebātis</i>	<i>nolēbas</i>	<i>nolebātis</i>
<i>volēbat</i>	<i>volēbant</i>	<i>malēbat</i>	<i>malebānt</i>	<i>nolēbat</i>	<i>nolebānt</i>

Конјунктив на имперфектот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>vellem</i>	<i>vellēmus</i>	<i>mallem</i>	<i>mallēmus</i>	<i>nollem</i>	<i>nollēmus</i>
<i>velles</i>	<i>vellētis</i>	<i>malles</i>	<i>mallētis</i>	<i>nolles</i>	<i>nollētis</i>
<i>vellet</i>	<i>vellent</i>	<i>mallet</i>	<i>mallent</i>	<i>nollet</i>	<i>nollent</i>

Футур I

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>volam</i>	<i>volēmus</i>	<i>malam</i>	<i>malēmus</i>	<i>nolam</i>	<i>nolēmus</i>
<i>voles</i>	<i>volētis</i>	<i>males</i>	<i>malētis</i>	<i>noles</i>	<i>nolētis</i>
<i>volet</i>	<i>volent</i>	<i>malet</i>	<i>malent</i>	<i>nolet</i>	<i>nolent</i>

Индикатив на перфектот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>volui</i>	<i>voluimus</i>	<i>malui</i>	<i>maluimus</i>	<i>nolui</i>	<i>noluimus</i>
<i>voluisti</i>	<i>voluistis</i>	<i>maluisti</i>	<i>maluistis</i>	<i>noluisti</i>	<i>noluistis</i>
<i>voluit</i>	<i>voluērunt</i>	<i>maluit</i>	<i>maluērunt</i>	<i>noluit</i>	<i>noluērunt</i>

Императив I :

		<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
/	/	2. <i>noli</i>	2. <i>nolite</i>

Императив II :

		<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
/	/	2. <i>nolito</i>	2. <i>nolitote</i>
/	/	3. <i>nolito</i>	3. /

4. *eo, ire, ii, itum* (оди)

Глаголот *ire* ги образува своите облици од две основи: *ei-* и *i-*. Основата претрпнува некои фонетски измени во зависност од тоа дали зад неа следува консонант или вокал.

Од пасивните облици, глаголот *ire* ги има само 3. лице сингулар, пасивните инфинитиви и обликот за среден род од герундивот.

Индикатив на активниот презент

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>eo</i>	1. <i>imus</i>	1. <i>eam</i>	1. <i>eāmus</i>
2. <i>is</i>	2. <i>itis</i>	2. <i>eas</i>	2. <i>eātis</i>
3. <i>it</i>	3. <i>eunt</i>	3. <i>eat</i>	3. <i>eant</i>

Конјунктив на активниот презент

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>eam</i>	1. <i>eāmus</i>	1. <i>irem</i>	1. <i>irēmus</i>
2. <i>eas</i>	2. <i>eātis</i>	2. <i>ires</i>	2. <i>irētis</i>
3. <i>eat</i>	3. <i>eant</i>	3. <i>iret</i>	3. <i>irēnt</i>

Индикатив на актив. имперфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ibam</i>	1. <i>ibāmus</i>	1. <i>irem</i>	1. <i>irēmus</i>
2. <i>ibas</i>	2. <i>ibātis</i>	2. <i>ires</i>	2. <i>irētis</i>
3. <i>ibat</i>	3. <i>ibant</i>	3. <i>iret</i>	3. <i>irēnt</i>

Конјунктив на активниот имперфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ibāmus</i>	1. <i>irēmus</i>	1. <i>ibātis</i>	1. <i>irētis</i>
2. <i>ibātis</i>	2. <i>irētis</i>	2. <i>ibānt</i>	2. <i>irēnt</i>
3. <i>ibānt</i>	3. <i>irēnt</i>	3. <i>ibātis</i>	3. <i>irētis</i>

Футур I

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ibo</i>	1. <i>ibimus</i>
2. <i>ibis</i>	2. <i>ibitis</i>
3. <i>ibit</i>	3. <i>ibunt</i>

Индикатив на актив. перфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ii</i>	1. <i>īimus</i>	1. <i>ierim</i>	1. <i>ierimus</i>
2. <i>isti</i>	2. <i>īitis</i>	2. <i>ieris</i>	2. <i>ieritis</i>
3. <i>iit</i>	3. <i>īerunt</i>	3. <i>ierit</i>	3. <i>ierint</i>

Конјунктив на активниот перфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>īimus</i>	1. <i>ierimus</i>	1. <i>īitis</i>	1. <i>ieritis</i>
2. <i>īitis</i>	2. <i>ieritis</i>	2. <i>īerunt</i>	2. <i>ierint</i>
3. <i>īerunt</i>	3. <i>ierint</i>	3. <i>īeritis</i>	3. <i>ierint</i>

Индикатив на активниот плусквамперфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ieram</i>	1. <i>īerāmus</i>	1. <i>issem</i>	1. <i>issēmus</i>
2. <i>ieras</i>	2. <i>īerātis</i>	2. <i>isses</i>	2. <i>issētis</i>
3. <i>ierat</i>	3. <i>īerānt</i>	3. <i>isset</i>	3. <i>issent</i>

Конјунктив на активниот плусквамперфект

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>īerāmus</i>	1. <i>issēmus</i>	1. <i>īerātis</i>	1. <i>issētis</i>
2. <i>īerātis</i>	2. <i>issētis</i>	2. <i>īerānt</i>	2. <i>issent</i>
3. <i>īerānt</i>	3. <i>issent</i>	3. <i>īerātis</i>	3. <i>issētis</i>

Футур II

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>iero</i>	1. <i>ierimus</i>
2. <i>ieris</i>	2. <i>ieritis</i>
3. <i>ierit</i>	3. <i>ierunt</i>

Императив I :

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
2. <i>i</i>	2. <i>ite</i>

Императив II :

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
2. <i>ito</i>	2. <i>itōte</i>
3. <i>ito</i>	3. <i>eunto</i>

Некои од сложените од *ire*, кои се менуваат исто како и основниот глагол се:

<i>abeo, abīre, abii, abitum</i>	заминува
<i>adeo, adīre, adii, aditum</i>	пристапува
<i>exeo, exīre, exii, exitum</i>	излегува
<i>redeo, redīre, redii, redditum</i>	се враќа
<i>pereo, perīre, perii, peritum</i>	пропаѓа
<i>transeo, transīre, transii, transitum</i>	преминува
<i>obeo, obīre, obii, obitum</i>	си оди, умира

5. *edo, edere (ēsse), edi, esum* (јаде)

Глаголот *edere*, покрај вообичаените облици по III конјугација, има и некои облици кои се истородни со облиците на помошниот глагол *esse* (се разликуваат од нив единствено по должината на почетниот вокал *e-*).

Индикатив на презентот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>edo</i>	1. <i>edimus</i>
2. <i>edis (ēs)</i>	2. <i>editis (ēstis)</i>
3. <i>edit (ēst)</i>	3. <i>edunt</i>

Конјунктив на имперфектот

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
1. <i>ederem (ēsssem)</i>	1. <i>ederemus (ēssēmus)</i>
2. <i>ederes (ēsses)</i>	2. <i>ederetis (ēssētis)</i>
3. <i>ederet (ēsset)</i>	3. <i>ederent (ēssent)</i>

Императив I :

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
2. <i>ede (ēs)</i>	2. <i>edite (ēste)</i>

Императив II :

<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
2. <i>edito (ēsto)</i>	2. <i>editote (ēstōte)</i>
3. <i>edito (ēsto)</i>	3. <i>edundo</i>

6. *fio, fieri, factus sum* (настанува, се случува)

Индикатив на презентот:

fio, fis, fit, -, -, fiunt;

Конјунктив на презентот:

fiam, fias, fiat, fiāmus, fiātis, fiant;

Индикатив на имперфектот:

fiēbam, fiēbas, fiēbat, fiebāmus, fiebātis, fiēbant;

Конјунктив на имперфектот:

fierem, fieres, fieret, fierēmus, fierētis, fierent;

Футур I:

fiam, fies, fiet, fiēmus, fiētis, fient;

Индикатив на перфектот:

factus sum, factus es, factus est,

Конјунктив на перфектот:

factus sim, factus sis, factus sit,

Инфинитив на перфектот:	<i>factum, -a, -um esse</i>
Инфинитив на футурот:	<i>facturum, -a, -um esse</i> или <i>fore</i>

► Непотполни глаголи (Verba defectiva)

Непотполни се нарекуваат оние глаголи што ги немаат сите облици.

1. *coepi, coepisse* "започнав"
2. *memini, meminisse* "се сеќавам"
3. *odi, odisse* "мразам"

Глаголите *memini, meminisse* и *odi, odisse* ги немаат облиците од презентската основа. Кај нив перфектот има значење на презент, плусквамперфект има значење на имперфект, а футур II - значење на футур I.

Глаголот *coepi, coepisse* исто така ги има само облиците од перфектната основа, но и значење на перфект, додека облиците од презентската основа ги зема од глаголот *incipio* З "започнувам".

Индикатив на перфектот:	<i>coepi</i>	<i>memini</i>	<i>odi</i>
Конјунктив на перфектот:	<i>coeperim</i>	<i>meminerim</i>	<i>oderim</i>
Индикатив на плусквамперфектот:	<i>cooperam</i>	<i>memineram</i>	<i>oderam</i>
Конјунктив на плусквамперфектот:	<i>coepissem</i>	<i>meminissem</i>	<i>odissem</i>
Футур II:	<i>coepero</i>	<i>meminero</i>	<i>odero</i>
Императив:	-	<i>memento</i>	-
	-	<i>mementote</i>	-
Инфинитив на перфектот:	<i>coepisse</i>	<i>meminisse</i>	<i>odisse</i>
Партицип на пас. перфект:	<i>coerptus, -a, -um</i>	-	-
Партицип на акт. футур:	<i>coerpturus, -a, -um</i>	-	-

► Безлични глаголи (Verba impersonalia)

Безличните глаголи се глаголи кои немаат определен субјект, а се употребуваат само во 3. лице единина и во инфинитив. Ти можат да бидат вистински и невистински.

а) Вистински безличните глаголи означуваат некаква природна појава, душевно расположение, она што доликува или треба да се прави:

tonat, tonāre, tonuit - грми
ningit, ningere, ninxit - паѓа снег, снежи
piget (me), pigēre, piguit - ме мрзи
pudet (me), pudēre, puduit - се срамам
paenītet (me), paenitēre, paenituit - се кајам
oportet, oportēre, oportuit - треба
licet, licēre, licuit - доликува
decet, decēre, decuit - прилега

б) Невистинските безлични глаголи настанале од глаголи што се употребуваат и лично, но најчесто со друго значење. Такви се:

tonat, tonāre, tonuit - грми
accidit, accidere, accidit - се случува

evenit, evenīre, evenit - се случува
iuvat (me), iuvāre, iuvit - ми годи
appāret, apparere, apparuit - јасно е
constat, constāre, constituit - познато е
placet, placēre, placuit - се допаѓа

Вежби

Anseres, non homo

Thebānus, qui diu in uno pede stare poterat, Lacedaemonio dixit: “Nullus Lacedaemonius id facere poterit.“ Tum ille: “Nos non possumus, at anseres.“

Praecepta imperatoris

Ante pugnam Caesar milites monet: „Romānis nulla cum Gallis amicitia esse non potest. Hodie Gallos superāre potestis. Galli ex silvis advolāre solent, sed Romānos terrēre non possunt. Nemo sine periculo vitae gloriam obtinēre potest.“

De vita Romanōrum

Римската Република

Рим во времето на Републиката (509 –27 г.п.н.е.) се развивал со голема брзина, освоил огромни територии и ја проширил својата моќ и доминација во светот.

Значајна улога за ваквиот подем имал менталитетот на Римјаните: нивниот цврст морал во првите години на Републиката и самоуверената агресивност во „зрелите“ години на Републиката.

Рим успеал, во почетокот на „владеењето“ на Републиката, да ги издржи нападите на варварите и истовремено да ја спроведува реформата на државата.

Врховната власт во Републиката ја имале двајца конзули, кои биле целосно рамноправни и кои одлуките ги донесувале заеднички. Сенатот во времето на Републиката доживеал промени: во почетокот тој претставувал совет, што го сочинувале претстваници на

водечките римски фамилии, а подоцна и плебејците добиле право да влезат во Сенатот, доколку претходно извршувале некои други јавни функции. Други значајни функции во времето на Републиката биле: кенсорите, аедилите, квесторите и преторите.

За време на Римската Република во многу области на Средоземјето се зголемил бројот на населението, што довело до борби за нови територии. Во такви околности дошло до економски и општествени промени и создавање нови односи.

Првиот судир од поголеми размери за освојување на прекуморски територии, Рим го имал со Картагинците, на островот Сицилија. Борбите кои се воделе од 264 – 241 г. п. н. е. се познати се како Првата пунска војна, од која како победник излегол Рим.

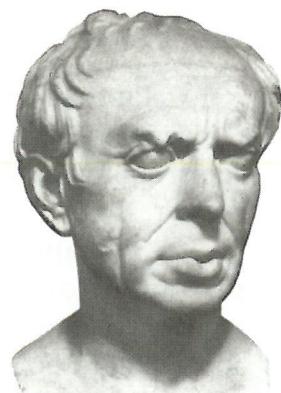
Следниот поголем судир, Втората пунска војна 218 – 202 г.п.н.е., бил многу посериозен. Основните причини за оваа војна биле економски, но борбата со Ханибал прераснала во борба на живот и смрт на двата моќни непријатела: Рим и Картагина. Во оваа војна Ханибал, со пешадија од 30,000 војници и 9,000 коњаници од Шпанија, преку Алпите, нападнал во срцето на Италија. По две години војување, се чинело дека Рим ќе падне. Меѓутоа, поради недоволна поддршка на италијанските градови, моќта и позицијата на Ханибал почнала да слабее. Рим успеал да ја пренесе во Картагина. Војската предводена од Публиј Скипион по победата над картагинската војска во Шпанија, се упатила во Африка и таму почнала да ги освојува градовите на Картагинците. Рим извојувал победа и ѝ наметнал понижувачки услови на Картагина. Таа требало да плати оштета, да ја уништи целата своја флота, да ги предаде сите прекуморски територии и без дозвола од Рим да не склучува сојузи, ниту да започнува војни.

Амбициите на Рим станувале се поголеми. Како последица од воените успеси на Римјаните, во средината на вториот век, биле уништени два древни града: Картагина и Коринт. По овие војни Римската Империја се проширила со три нови провинции: Северна Африка, Македонија и Ахаја. Неколку години подоцна било освоено и Пергамското Кралство, кое станало азиска провинција. Така, Рим зазел огромна територија на Средоземјето.

Големината на државата создала нови проблеми: биле потребни луѓе за одржување на државата, водачи

Картаџинскиот водач Ханибал

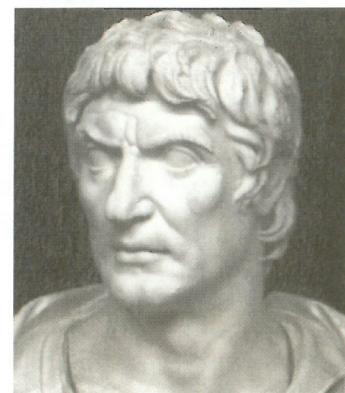

Мариј

способни да го зачуваат мирот.

Во првиот век п.н.е. се појавиле воени демагози, личности на кои воената власт им служела за остварување на личните амбиции, а законите на Републиката можеле да бидат изиграни. Војската, верна на своите заповедници, не се воздржувала да го убива и сопствениот народ, ако тоа било побарано од неа. Во хаосот кој се случувал, силните личности успевале да ја наметнат својата волја. Во Рим се создал еден нов вид управување, познат како триумвират. Во првиот триумвират влегле Помпеј, Каесар и Крас, а во вториот Антониј, Октавијан и Лепид.

Рим постепено го зафаќал пожарот на граѓанската војна. Водачите еден по еден биле убивани од нивните соперници, сè додека не останал само еден од нив – Октавијан. Тој ќе стане прв цар, Август, целосно ќе го смени римскиот устав и ќе го обедини уште еднаш Царството.

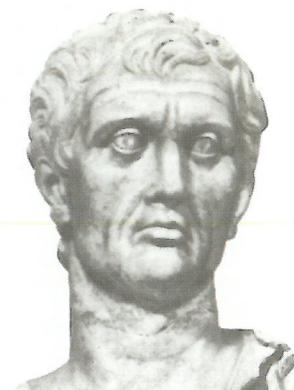

Хронологија на главните случаувања за време на Римската Република

Сула

п.н.е.

509	Традиционална година на основањето на Републиката.
494	Основање на институцијата – трибуни, поради заштита на интересите на плебејците.
493	Рим влегува во Латинскиот сојуз.
396-396	Војни со соседите – со Волските, напади на Веј и Еква.
449	Римски закони забележани на дванаесет таблици.
390	Келтите го освојуваат Рим и го пљачкосуваат.
290-290	Војната против Самнитите. Рим владее со средна Италија.
275	Рим по војната со Пир е владетел на јужна Италија.
241-241	Првата пунска војна против Картигена. Рим станува поморска сила.
219-219	Картигена ја освојува Шпанија и ја создава Нова Картигена.
202-202	Втората пунска војна. Ханибал ги преминува Алпите. Рим победува.

Помпей

- 146-146 Војните против Македонците и војните на Исток. Разорување на Коринт.
- 146-146 Третата пунска војна и разорување на Картигена.
- 122-122 Браќата Граси ја спроведуваат аграрната реформа. Рим го наследува Кралството Пергамон.
- 98-98 Мариј ја извршува реформата на војската.
- 79-79 Диктатурата на Сула.
- 60 Првиот триумвират (Помпеј, Каесар и Крас).
- 58-58 Каесар ја освојува Галија.
- 49-30 Граѓанската војна и вториот триумвират (Октавијан, Антониј и Лепид).
- 27 Октавијан станува цар и ја зема титулата Август.

Антониј

Октавијан

Битка од времето на Републиката

Најчолемиот римски освојувач Гај Јулиј Каесар

Dicta et sententiae:

1. Noli turbāre circulos meos!
2. Salus rei publicae suprēma lex esto!
3. Da mihi facta, dabo tibi ius.
4. Sic ego non sine te, nec tecum vivere possum.
5. Varieta lectio delectat, certa prodest.

Vocabula

nolo, nolui, nolle – немој,
немојте
turbo 1 – нарушувам;
замрсувам
circulus, -i, m. – круг
sic, adv. – така, овака
varius, -a, -um – различен, -a, -o
lectio, -ōnis, f. – читање;
четиво
pro-sum, profui, prodesse –
користам
re-fero, rettuli, relatum –
пренесувам; раскажувам
Gallus, -a, -um – Галски, -a, -o
credulitas, -ātis f. –
лековерност

1. Според римската традиција овие зборови се најчесто научник Архимед. Која во 212 г.н.е. Римјани ја зазеле Сиракуза, некој римски војник влејол во традицијата на Архимед и тој затекнал како, сосема задлабочен, цртка ќеометрички облици во песокот. Архимед, не поизледнувајќи тој војникот, го изговорил овие зборови. Војникот, не знаејќи кој е, тој убил.
2. Мисла на Кикерон од нејтовото дело За законите (*De legibus*)
4. Стих на римскиот поет Овидиј.

Lingua Latina viva:

1. **Relata refero.** – Раскажувам како што ми е рассказало. Пренесувам како што ми е пренесено.
2. **S.P.D.** – salūtem plurimam dicit. – Те поздравувам (ти искажувам голем поздрав) – Ова е вообичаена формула со која почнувале римските писма.
3. **i.e. - id est** - то ест, (т.е.)
4. **Ex abrupto.** – Без подготовка.
5. **Galla credulitas.** – Галска наивност, лековерност. Римјаните ги сметале Галите за многу лековерни. Оттаму овој израз означува таков човек.

Caput IV

Deo Optimo Maximo

-
- ▶ Герунд
 - ▶ Герундив
 - ▶ Перифрастична конјугација пасивна
 - ▶ Светите места и свештениците во Рим

Exēmpla docent

1. Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi.
2. Quot cuique temporis* ad vivendum datur, eo debet esse contentus.
3. Iuppiter nullo magis hominem separāvit a ceteris animalibus, quam facultāte dicendi.
4. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.
5. Optimus est orātor, qui dicendo animos audientium et docet et delectat et permōvet.
6. Num quaerenda causa, quae te ad tantum facinus adduxerat?
7. Phillipus, ut sui similem filium habēret, eum optime educandum curāvit.
8. Loquendi elegantia legendis oratoribus et poētis augētur.
9. Insula abundābat matēriā utili ad naves aedificandas.
10. Omnia rerum gerendārum inīitia proficiscuntur aut a voluptāte aut a dolōre.
11. Non omnis error stultitia est dicenda.
12. Nihil sine ratiōne faciendum est.
13. Ceterum censeo Carthaginem delendam esse.
14. Iam non de gloria, sed de salūte et de libertāte pugnandum est.
15. Nunquam scelus scelere vincendum est.

Фреска од Помијеја

Vocabula

► Substantīva:

sensus, -us *m.* - чувство, усेत
 facultas, -ātis *f.* - можност,
 способност
 gutta, -ae, *f.* - капка
 lapis, -is *f.* - камен
 facinus, -ōris *n.* - злосторство,
 чин
 elegantia, -ae *f.* - префинетост,
 елеганција
 initium, -ii *n.* - почеток
 error, -ōris *m.* - заблуда,
 грешка
 stultitia, -ae *f.* - глупост
 ratio, -ōnis *f.* - размислување,
 разум, причина

► Adiectīva:

quot *indecl.* - колку
 contentus, -a, -um - задоволен,
 -a, -o
 tantus, -a, -um - толкав, -a, -o
 ceteri, -ae, -a - други, останати
 utilis, -e - полезен, корисен

► Verba:

serāgo 1 - одделувам
 cavo 1 - дупчи, длабам
 cado, cecidi, casūrus 3 - паѓам
 (капам)
 delecto 1 - развеселувам,
 забавувам
 permoveo, mōvi, mōtum 2 -
 возбудувам, поттикнувам
 quaero, sīvi, sītum 3 - барам
 curo 1 - се грижам за (со acc.)
 augeo, auxi, auctum 2 -
 зголемувам, збогатувам
 abundo 1 - изобилувам
 aediflico 1 - градам
 gero, gessi, gestum 3 - вршам,
 правам
 deleo, ēvi, ētum 2 - уништувам

► Adverbia:

ceterum - впрочем, меѓу
 другото

► Coniunctiōnes:

aut - aut - или - или

* temporis - gen.
 partitīvus; quot
 temporis
 (буквално:
 колку од
 времето) треба
 да се преведе
 „колку време“

Pensum A

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Смеејќи се ја кажа вистината.
2. Философите често расправале за презирот спрема смртта.
3. Човекот, се додека живее, треба да се надева.
4. Доблеста треба да се научи.

Vocabula

се смеам - rideo, risi, risum 2
вистина - verum, -i, n.
презираам - contemno, -tempsi,
-temptum 3
расправам - disputo 1
се надевам - spero 1
patior, passus sum 3 -
поднесувам, трпам
condo, didi, ditum 3 - сидам,
подигам, основам

Pensum B

Заменети го герундий со герундив и преведете ја реченицата:

1. Aeneas multum et terris et mari passus est ad urbem condendam.
2. Ad defendendum patriam parati sumus.

Pensum C

Побарај ги сродниите зборови во македонскиот и во англискиот/францускиот јазик

sepāro 1

orātor, -oris, m.

materia, -ae, f.

ratio, -ōnis, f.

invenio 4

► Герунд (Gerundium)

Герундот е глаголска именка со активно трајно значење. Се гради од презентската основа на глаголот со додавање на *-nd-* (и тематскиот вокал *-e-* меѓу нив за глаголите од III и IV конјугација) и падежните наставки за втора деклинација.

Оваа глаголска именка ги зачувала само косите падежи во еднина.

Пр.:

N. <i>amāre</i> (сакање)	N. <i>dicere</i> (зборување)
G. <i>amandi</i> (од сакање)	G. <i>dicendi</i> (од зборување)
D. <i>amando</i> (на сакањето)	D. <i>dicendo</i> (на зборувањето)
Acc. <i>ad amandum</i> (за сакање)	Acc. <i>ad dicendum</i> (за зборување)
Abl. <i>amando</i> (сакајќи)	Abl. <i>dicendo</i> (зборувајќи)

Наместо номинатив се користи инфинитив од глаголот од кој е направен герундот, а акузативот се употребува само со предлог (ако е без предлог, стои инфинитив). Затоа, герундот не се употребува како подмет, како директен предмет, ниту како именски дел од прирокот.

Герундот се преведува со глаголска или обична именка, акузативот со предлогот *ad* може да се преведе и со намерна реченица, а аблативот со глаголски прилог на *-jki*.

Пр.: *Modus vivendi*.

Начин на **живот (живеење)**.

Caesar oppidum expugnāvit et ad diripiendum militibus concessit.

Каесар го освои градот и им дозволи на војниците **да го ограбат**.

Hominis mens discendo alitur et cogitando.

Човековиот ум се храни **учејќи и осознавајќи**.

► Герундив (Gerundīvum)

Герундивот е глаголска придавка со пасивно значење. Се гради кога на презентската основа на глаголот ќе се додадат завршоците *-ndus*, *-nda*, *-ndum* (од *laudo*, 1: *lauda-ndus*, *lauda-nda*, *lauda-ndum*), а кај глаголите од III и IV конјугација меѓу основата и завршокот се вметнува и тематскиот вокал *-e-* (од *lego*, 3: *leg-e-ndus*, *leg-e-nda*, *leg-e-ndum*). Се менува по I и II деклинација, како придаките на *-us*, *-a*, *-um*. Герундивот искажува дејство што треба да се изврши¹, а кога е негиран - дејство што не треба, не може или не смее да се изврши.

Пр.: *laudandus*, *-nda*, *-ndum* - оној/онаа/она што треба да се фали
non laudandus, *-nda*, *-ndum* - оној/онаа/она што не смее да се фали

Оваа пасивна глаголска придака се употребува како атрибут, при што се согласува со именката на која се однесува по род, број и падеж.

¹ Затоа се нарекува и *participium necessitatis*.

Пр.: *liber legendus* - книга што треба да биде прочитана
virtūtes laudandae - доблести што треба да бидат пофалени
opidum non delendum - град што не смее да биде разурнат

Герундивот многу почесто се употребува како именски дел од предикатот, односно во пасивната перифрастична конјугација.

► Заменување на *герундош* со *герундив*

Кога герундот има покрај себе како објект некое име во акузатив тој се заменува со герундив. Притоа објектот го зема падежот на герундот, а герундот се претвора во герундив и се согласува со името во род, број и падеж. Ваквиот герундив има значење на герунд.

Пр.: *legendo libros delector* - читајќи книги се насладувам
legendis libris delector - читајќи книги се насладувам
de contemnendo mortem - за презирот кон смртта
de contemnenda morte - за презирот кон смртта

Забележуваме дека заменувањето на герундот со герундив не ја менува смислата на изразот или реченицата.

Пр.: *Marius occasiōnem victoriam adipiscendi non omīsit.*
Marius occasiōnem victoriae adipiscendae non omīsit.

Мариј не ја пропушти можноста (за стекнување) да се здобие со победа.

► Пасивна *перифрастична конјугација* (*Coniugatio periphrastica passīva*)

Веќе рековме дека предикатната употреба на герундивот е многу почеста. Здружен со облиците на помошниот глагол *esse* ја сочинува пасивната перифрастична (описна) конјугација. Се преведува со глаголите „треба“, „мора“ во она време во кое е помошниот глагол и со инфинитив на глаголот кој е во герундив. Кога е негирана, оваа конструкција се преведува со „не треба“, „не може“ или „не смее“.

Пр.: *Patria amanda est.* Татковината **треба да се сака**.

Patria amanda fuit. Татковината **требаше да се сака**.

De gustibus non est disputandum. За вкусовите **не треба да се расправа**.

Забележуваме дека предметот на глаголското дејство во првиот пример стои во номинатив (*patria*), бидејќи станува збор за пасивна конструкција. Во овие примери пасивната перифрастична конјугација беше употребена безлично, но доколку е наведено и лицето кое треба да го врши дејството, тоа стои во датив (*datīvus auctōris*). Ваквиот датив во македонскиот го преведуваме како номинатив, односно како субјект на реченицата.

Пр.: *Civi patria amanda est.* Граѓанинот треба да ја сака татковината.

Discipulis discendum erit. Учениците **ќе треба да учат**.

Aequa mens hominibus prudentibus in rebus arduis servanda est.

Умните луѓе треба да ја зачуваат присебноста во тешки ситуации.

Светите места и свештениците во Рим

Кај старите Римјани биле точно определени светите места и предмети, како и термините за нив. Така, тие го нарекувале *sacrum* она што им припаѓало на божествите: храмовите, олтарите и светиот прибор, додека *sanctum*, значело сето она што станало свето и неповредливо со закон, какви што се градските сидишта и капии. За *religiosum* се сметало она што не е свето, затоа што им е посветено на божествите, ниту, пак, е свето според законот, туку затоа што по својата природа во ниеден случај не можело да се оскверни и повреди, како на пр. гробовите, приватните капели, земјата во која удрило гром итн. *Fanum* се нарекувала земја со точно определени граници, определена за јавен култ, без разлика дали на неа се наоѓаат свети градби или не. *Fanum* можела да биде и шумичка, која се сметала за света. Затоа, може да се претпостави дека и првите обредни места биле токму тие шумички.

За време на првите римски кралеви биле изградени и првите храмови (*templa*). Храмовите во Рим најчесто биле затворени. Биле отворени само за празничните денови на божествите на кои им бил посветен храмот и за време на некои вонредни случаувања. За одржувањето на храмовите се грижеле свештеници со државни средства и со определени помошници. Свештениците во Рим не биле посебен сталеж; тие биле граѓани избрани доживотно или на определено време, за да ги изведуваат пропишаните верски обреди.

Меѓу најважните свештеници биле: понтификиите, аугурите, харуспиките, арвалите.

Понтификиите (*Pontifices*) го добиле името по тоа што во најстарото време се грижеле за градењето и за одржувањето на Субликискиот Мост (*pontem facere*), единствениот државен мост, подигнат на левиот брег на Тибар, што го поврзувал Рим, со десниот брег. Тие раководеле со уредувањето и со извршувањето на сите свети работи. На чело на понтификиите стоел врховен свештеник - *Pontifex Maximus*, кој бил и поглавар на целата римска вера.

Жртвенник Lararium

Должноста на аугурите (*Augures*) била да ја толкуваат волјата на боговите, набљудувајќи определени знаци, кои според нив, боговите им ги праќале на луѓето, соопштувајќи им ја својата волја. Такви знаци биле: летот и песната на птиците, громовите и молњите што ги праќал Јупитер, чудни случајки, како на пр. дожд од камења или раѓање чудни деца итн.

Харуспиките (*Haruspices*) ја толкувале небесната волја по обликот и изгледот на утробата на жртвуваното животно. Се смета дека таа вештина ја научиле од Етрурците.

Арвалските браќа (*fratres Arvales*) сочинувале братство од дванаесет членови, земјоделци, кои се заветувале на култот на божицата Керера. Во мај го славеле празникот *Ambravalia*, кога ги осветувале полињата, пејќи некаква стара побожна песна.

Римјаните, покрај свештеници имале и свештенички. Такви биле *Virgines Vestales*, девици посветени на Веста. Нивната главна должност била да го чуваат светиот оган, кој горел вечно во храмот на Веста и бил симбол на постоењето и на среќата на римскиот народ. Со Весталките, кои биле шест, управувала најстарата весталка (*Virgo vestalis Maxima*), а над сите бил *Pontifex Maximus*.

Весталката која од негрижа ќе го згаснела огнот била казнувана со камшикување. Но, многу пострашна казна ја очекувала Весталката која ќе го прекршела заветот на девственоста – таа била жива закопувана.

Весталка

Како се изведувале светите обреди

Односите меѓу луѓете и боговите во Рим се воспоставувале на три начина: со молитва, со принесување жртви и со толкување на божјата волја на различни начини.

До денес не се зачувани текстови од римски молитви, освен една збирка која се наоѓа во книгата за земјоделството на Катон Постариот. Од тоа што е зачувано може да се заклучи дека римските молитви се одликувале со строгост, со ситничење во формулите и

изразите, со цел молитвениот чин да се изведе во најточна форма.

Римјаните се молеле со рацете дигнати нагоре, кон небото, а главата им била покриена со тогата.

Римјаните не се молеле само за милост или кога барале услуга од боговите, туку и за да им изразат благодарност на боговите поради услишените молитви.

Молитвите ги кажувале приватно, секој за себе, но не ретко се случувало да има и јавни молитви. Тогаш свештениците јавно ги читале молитвите.

За да биде поголемо дејството на молитвите, тие биле придружувани со постење, односно со воздржување од јадење и од работа.

Молитвите, најчесто, биле придружувани со „жртва“, т.е со понада за боговите: темјан, погачи, мед, млеко, вино, јагниња, свињи, волови, кои морале со својата возраст, боја и вид да одговараат на определената пригода.

Откога ќе го жртвуваје животното, верниците на боговите им ја принесувале само утробата (щриот дроб, белите дробови, срцето), која ситно исечкана, се ставала во чинија и му се принесувала на жртвеникот да изгори во пламен. Другото месо се служело на жртвената гозба.

Сосема различни биле обредите кои имале цел да ги протолкуваат волјата, намерата и желбата на боговите во врска со однесувањето на лубето.

Знаците што ги давале боговите се нарекувале ауспикии (*auspicia*). Набљудувањето и толкувањето на овие знаци се нарекувало *augurium*, а учењето кое воведувало во неговите правила - аугурска вештина. А, како што спомнавме, Римјаните од Етрурците прифатиле и друг начин на толкување на божествената волја: набљудување на дробот на животното, за да се дознаат ауспикиите. Оваа вештина била наречена *haruspicina*, и ја изведувале харусикиите.

Скулптура на рака украсена со верски симболи кои истиштат од уроци

Жртвенник со прикажани подобности од настанувањето на Рим

Dicta et sententiae:

1. De gustibus non est disputandum.
2. Si vis me flere, dolendum est primum tibi.
3. Meminerimus etiam adversus infimos iustitiam esse servandam.
4. Res, non verba.
5. E duobus malis minimum eligendum est.

Vocabula

gustus, -us, *m.* – вкус
 dispūto 1 – расправам
 volo, volui, velle – сакам
 fleo, flevi, fletum 2 – плачам
 doleo, -ui, -iturus 2 – ме боли, жалам
 primus, -a, -um – прв, -а, -о
 memini, -isse, *verb. def.* – се сеќавам
 adversus, *praep. co acc.* - кон
 infimus, -a, -um – најдолен, -а, -о; најнезначаен, -а, -о
 taedium, -ii, *n.* – здодевност; гадење

2. Зборови на Хоратиј, се мисли: џисајелот ќе најтише добра драма, ако и самиот џочувствува возбудување додека ја создава драмата.
3. Треба да се биде џраведен кон секојо, таа и кон најдолниште.,.

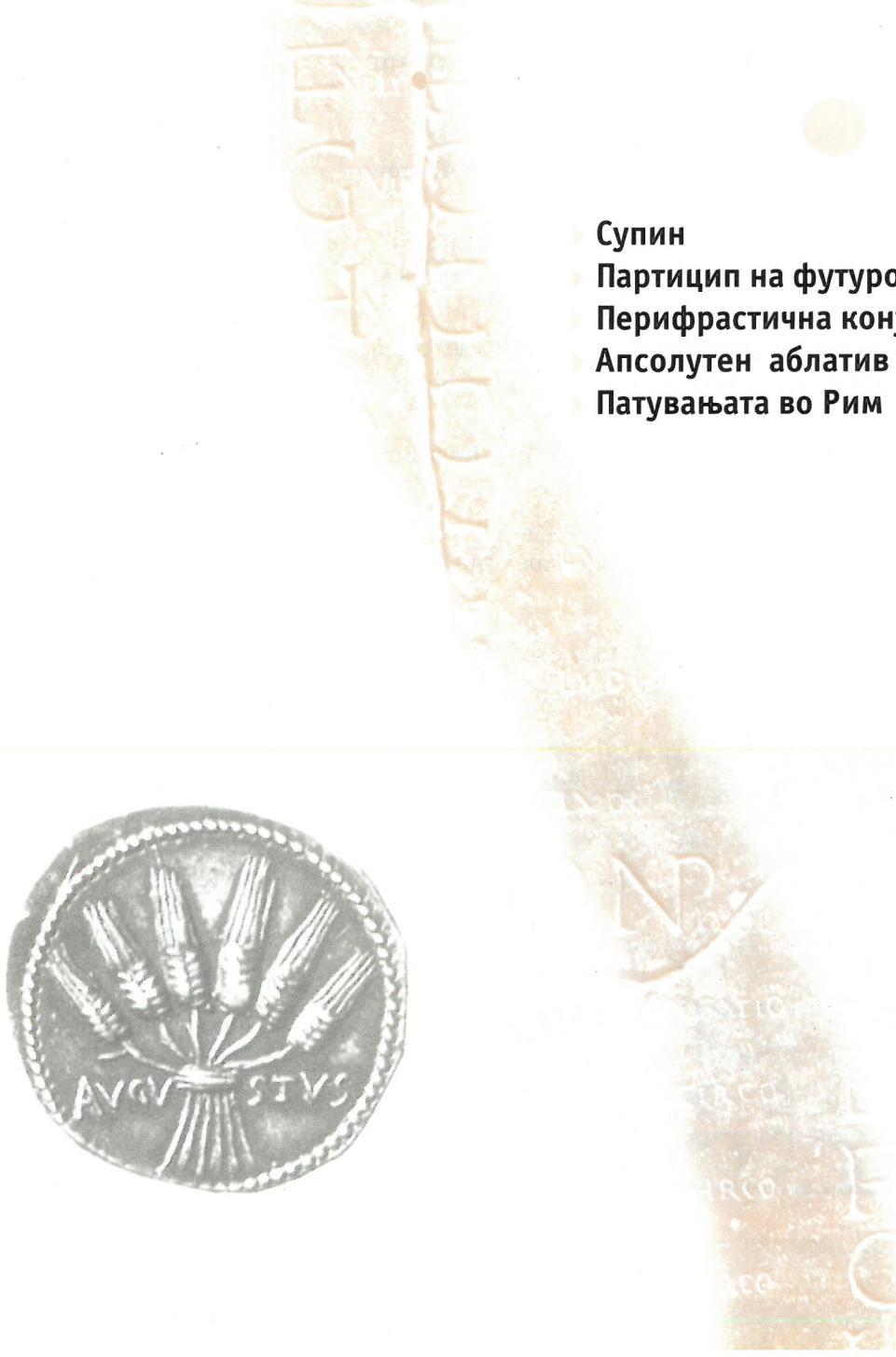
Lingua Latīna viva:

1. **Mutātis mutāndis.** Смислата е: кога ќе се спроведат потребните измени.
2. **Agēnda** – Она што треба да се направи. (Денес овој збор се употребува со значење потсетник, бележник, дневен ред. Меѓутоа, зборот, настанал од латинскиот герундив – agenda е nom. pl. neutrum: оние нешта што треба да се направат).
3. **Referēndum** – да се реферира. Правилно би било ad referendum – на реферирање. Овој збор го употребуваме денес како именка со значење – гласање, и тоа кога целиот народ треба да се изјасни за нешто, дали го прифаќа или не.
4. **Deo Optimo Maximo (D. O. M.)** – на најдобриот и највишиот бог (често стои како натпис на храмовите и на црквите).
5. **Taedium vitae.** - Животна здодевност (умор, заситеност од животот).

Caput V

Terra incognita

-
- Супин
 - Партицип на футурот активен
 - Перифрастична конјугација активна
 - Апсолутен аблатив
 - Патувањата во Рим

Exēmpla docent

1. Romāni in theatrum ibant ludos spectātum.
2. Multa faciliōra sunt dictu quam factu.
3. Athenienses legātos misērunt consultum Apollinem.
4. Legāti ad Caesarem venērunt orātum auxilium.
5. Nefas est dictu senectūtem miseram esse.
6. Si irasceris iuvenibus senibusque, quod peccant, irascere et infantibus; peccatūri sunt.
7. In corporibus aegris nihil, quod nocitūrum est, medici relinquunt.
8. Apes, quum iam evolatūrae sunt, consōnant vehementer.
9. Iniūriam qui factūrus est, iam fecit.
10. Cicero, cum ex Italia fugitūrus erat, a militibus Antonii necātus est.
11. Quae potest esse vitae iucunditas, sublātis amicitiis?
12. Ferunt, nuntiāta morte filii, Anaxagoram dixisse: "Sciēbam, me genuisse mortālem".
13. Athenienses, non exspectāto auxilio, adversus sexcenta milia hostium in campis Marathoniis in proelium agrediuntur.
14. Ad Corinthum una pugna decem milia hostium, Agesilāo duce, occidērunt.
15. "Pater meus" inquit Hannibal "Hamilcar, puerīlo me, proficiscens Carthaginē, Iovi optimo et maximo hostias immolāvit."

Vocabula

► Substantīva:

ludus, -i *m.* - игра, во pl. глума, претстава
Apollo, -inis *m.* - Аполон
auxilium, -ii, *n.* - помош
senectus, -tūtis *f.* - старост
apis, -is *f.* - пчела
iucunditas, -ātis *f.* - милина, дражест
Anaxagoras, -ae *m.* - Анаксагора, грчки философ
Corinthus, -i *f.* - Коринт, град на Пелопонез
Agesilāus, -i, *m.* - Агесилај, крал на Спарт
puerīlus, -i *m.* - (деминутив од puer) момченце
Hamilcar, -āris *m.* - Хамилкар, таткото на Ханибал

► Adiectīva:

juvenis - млад; *subst. m./f.* - млад човек, момче, девојка
senex, senis - стар; *subst. m.* - старец
infans, -antis - немојен; *subst. m./f.* - мало дете
aeger, -a, -um - болен, -a, -o
mortālis, -e - смртен, -a, -o; *subst. m.* - смртник
Marathonius, -a, -um - маратонски

► Verba:

specto 1 - гледам, набљудувам
consulo, lui, Itum 3 - барам совет
оро, 1 - молам, барам
pecco 1 - грешам
relinquo, -liqui, -lictum 3 - оставам
evōlo 1 - полетувам, излетувам
consōno, ui 1 - брмчам
fugio, fugi, fugitūrus 2 - бегам
neco 1 - убивам
tollo, tollere, sustuli, sublātum - отстранувам
gigno, genui, genitum 3 - раѓам, создавам
aggredior, gressus sum 3 - напаѓам
occido, -cidi, -cīsum 3 - паѓам, загинувам

► Adverbia:

vehementer - силно

► Praepositiōnes:

adversus (co acc.) - против, наспроти

► Coniunctiōnes:

quum=cum - кога

Pensum A

Обиди се да ѝ преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Ова е пријатно да се слушне.
2. Учениците имаа намера да ги прочитаат песните на Овидиј.
3. Откако непријателите беа победени, императорот се врати во градот славејќи триумф.
4. Ги прочитав песните на Катул и препознав голема љубов.

Vocabula

славам триумф - triumpho 1.
препознавам - cognosco, -nōvi,
-nōtum 3
се карам - litigo 1
напуштам - dimitto, misi, missum 3
Косутија - Cossutia, -ae f. (првата жена на Каесар)

Pensum B

Дојолни ја реченицата со конструкција айсолуишен аблатив:

1. _____ Caesar Romā in Asiam fugit.
(Кога Сула беше диктатор...)
2. _____ tertius gaudet.
(Кога двајца се караат...)
3. _____ Corneliam duxit uxōrem.
(Напуштајќи ја Косутија...)

Pensum C

Побарај ѝ сродниште зборови во македонскиот и во англискиот/францускиот јазик

theatrum, -i, n.

_____ _____ _____

muto, mutāre

_____ _____ _____

agenda

_____ _____ _____

referendum

_____ _____ _____

minimum

_____ _____ _____

► Су́ин (*Supinum*)

Супинот е глаголска именка која се гради од партиципската основа со додавање на наставката *-um* и *-i*. Оваа глаголска именка се менува по IV деклинација и има само два облика:

супин на *-um* (*laudātum, dictum, audītum*)
супин на *-i* (*visu, dictu*)

Супинот на *-um* е, всушност, акузатив за цел и се употребува покрај глаголи на движење (*venio, eo, proficiscor, mitto*). Го преведуваме со инфинитив или со целна реченица.

Пр.: *Eo dormītum*. Одам да спијам.

Супинот на *-i* може да се смета за датив или за аблатив. Овој облик го имаат релативно мал број глаголи. Најчесто се среќаваат следниве: *dictu, factu, audītu, visu, cognīti*. Се употребуваат покрај:

а) придавки кои означуваат телесно или морално својство: *pulcher* „убав“, *gravis* „тежок“, *foedus* „страшен“, *iucundus* „пријатен“, *optimus* „најдобар“, *turpis* „срамен“;

Пр.: *Quod optimum est factu, facies*. Ќе го направиш она, што е најдобро да се направи.

б) придавки што исказуваат можност: *facilis, difficilis, mirabilis, incredibilis, horribilis*;

Пр.: *Facile dictu, difficile factu*. Лесно (е) да се каже, тешко (е) да се направи.

в) изрази како: *fas est, nefas est, opus est*.

Пр.: *Opus est memorātu...* Треба да се спомне...

Супините на *-i* употребени покрај придавки се сметаат за датив на цел, а оние покрај изразите *fas, nefas* и *opus* за аблатив.

► Партиципи на фу́туро́й акти́вен (*Participium futūri actīvi*)

Партиципот на футурот активен завршува на *-ūrus, -ūra, -ūrum* и се менува по I и II деклинација. Пр. *rūgnatūrus, -ūra, -ūrum*. Искажува дејство кое ќе се одигра по дејството на главниот глагол или дејство што некој има намера да го изврши.

Пр. *Librum tibi valde profutūrum mitto*.

Ти испраќам книга која многу ќе ти користи.

Galli ad Clusium venērunt Romanōrum castra oppiugnatūri.

Галите дојдоа пред Клусиј за (со намера) да го нападнат логорот на Римјаните.

Партиципот на футурот може да означува и дејство кое некому му е однапред определено.

Пр. *Ave, Caesar imperātor, moritūri te salūtant*.

Здраво, императоре Каесаре, те поздравуваат оние на кои им е предодредено да умрат.

► Перифрастична конјуѓација активна (*Coniugatio periphrastica activa*)

Партиципот на футурот активен најчесто стои заедно со формите од помошниот глагол *sum, esse, fui*. Тие заедно ја сочинуваат перифрастичната (описна) конјуѓација активна, која може да стои во сите времиња, во индикатив или во конјунктив, како и сите други глаголи. Се преведува со глаголите: сакам, имам намера, имам желба (во времето во кое стои помошниот глагол) и инфинитивот на глаголот кој стои во партицип на футурот.

Пр.: <i>narratūrus sum</i>	имам намера да раскажувам
<i>narratūrus fui</i>	имав намера да раскажувам
<i>narratūrus ero</i>	ќе имам намера да раскажувам

1. *Bellum scriptūrus sum, quod populus Romānus cum Iugurtha gessit.*

Имам намера да ја опишам војната, што ја водеше римскиот народ со Југурта.

2. *Caesar non solum Galliam, sed etiam Britanniam impērio Romāno adiectūrus erat.*

Каесар имаше намера да ја потчини под римска власт не само Галија, туку и цела Британија.

► Апсолутен аблатив (*Ablatīvus absolutus*)

Апсолутниот аблатив е посебна партиципска конструкција што се развила од некој друг аблатив (најчесто од *ablativus instrumenti, causae, temporis*) со атрибут. Ја сочинуваат име во аблатив и атрибут. Името станало подмет на конструкцијата, а атрибутот (кој најчесто е партицип) почнал да врши функција на прирок. Во оваа конструкција може да се употреби партицип на перфектот активен, кој искажува дејство истовремено со дејството на главниот глагол, или партицип на перфектот пасивен, кој искажува дејство што се одиграло пред дејството на главниот глагол во реченицата.

Пр.: *Roma deliberante Saguntum perīit.*

Додека Рим заседаваше, Сагунт пропадна.

Romāni gladiis destrictis impētum fecērunt.

Римјаните, откако ги истргнаа мечовите, извршија напад.

Апсолутниот аблатив може да замени временска, причинска, условна или допусна реченица. Каква реченица заменува може да се заклучи или според соодветниот сврзник или според контекстот на реченицата.

Конструкцијата апсолутен аблатив може да се преведе на повеќе начини. На пример, реченицата *Urbe capta hostes incolas occidērunt* може да се преведе со:

- зависна реченица (временска, причинска, условна или допусна):
Ошакако ѓрадош беше освоен, нейријателиште и **иоѓубија жијателиште**;
- глаголски прилог: **Освојувајќи ѓо ѓрадош, нейријателиште** и **иоѓубија жијателиште**;
- предложен израз: **По освојувањешто на ѓрадош, нейријателиште** и **иоѓубија жијателиште**, и
- исказна реченица: **Нейријателиште ѓо освоја ѓрадош и** **иоѓубија жијателиште**.

Апсолутниот аблатив може да стои и без партицип. Место партицип се употребуваат:

а) именки кои значат чест, служба, возраст (*consul, praetor, dux, rex, puer, senex*)

Пр.: *Vergilius Maro in pago, haud procul a Mantua nascitur, Pompeio et Crasso consulibus....*

Вергилиј Марон се родил во село, недалеку од Мантова, **за време на конзулите Помпеј и Крас.**

б) придавки како *vivus, invitus, salvus, plenus, ignarus.*

Пр.: *Hannibale vivo Romani timabant.*

Римјаните се плашеа **додека Ханибал беше жив.**

De vita Romanorum

Патувањата во Рим

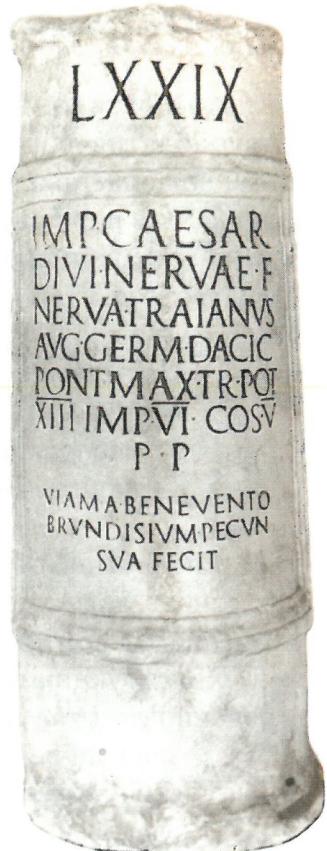
Се патува, и отсекогаш се патувало, главно, од четири причини: да се воспостават трговски односи со народите и земјите помалку или повеќе оддалечени, да се дејствува политички, воено или верски, надвор од сопствената земја, да се збогатат научните знаења и да се истражат непознатите краеви и, конечно, од забава, односно, поради туризам.

Со растењето на Римската држава (економско, политичко, воено) секој што извршувал некаква функција во Рим можел да очекува да биде пратен надвор од градот, надвор од Италија, некаде во провинциите на огромното Царство.

Потребата да се „префрли“ толкав народ - чиновници, дипломати, војници во далечните краеви, ги предизвикала римските владетели да изградат грандиозна мрежа на патишта (*viae*).

Првиот голем пат изграден во IV век п. н. е. бил *via Appia*. Овој пат, изграден по иницијатива на кензорот Апиј Клавдиј, ги поврзувал Рим и Капуа, а подоцна бил продолжен преку Беневент и Тарент до Бриндизиј, крајната точка на Италија.

Другите патишта, изградени во следните векови, во почетокот, ги поврзувале местата во близината на

Патоказ на *via Appia*

Рим. Такви биле: *via Clodia* (водел до Етрурија), *via Cassia* (до областа Емилија), *via Flaminia* (до Римини) итн.

Потоа се граделе нови патишта во освоените провинции, какви што се: *via Egnatia* на Балканот (поминувал и низ Македонија), потоа Аурелиевиот пат во Галија и многу други.

Патиштата, чија најголема ширина изнесувала 5 метри, биле посипани со чакал (*glareatae*), или биле со калдрма (*stratae*). При изградбата на патиштата, Римјаните прво ја определувале ширината, копале два паралелни рова, потоа ја ваделе земјата меѓу нив, се додека не се појавела цврста подлога која може да издржи калдрма. На таа подлога ставале рамномерен слој песок и вар, а над тоа четири слоја од различен материјал: големи камења поставени исправени и зацврстени со глина или цемент, потоа чакал и вар, па песок и земја, а на крај калдрма од големи камења, малку испапчени, за да се слева водата. Овие слоеви имале дебелина од еден метар до метар и осумдесет сантиметри.

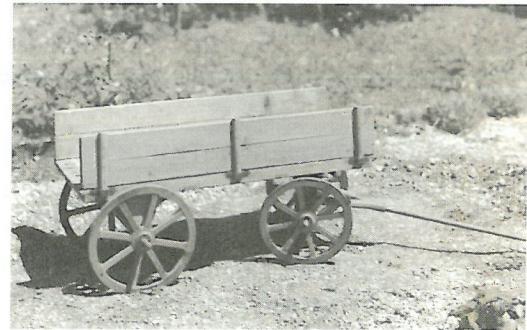
Понекогаш, кога војската итно морала да премине некое мочурливо земјиште, се правела подлога од големи дрвени сплавови и мостови, кои брзо се граделе и се поставувале.

Како патувале Римјаните

Најчести патници, покрај војниците, биле трговците. Тие патувале со мазги натоварени со стока наменета за продавање. Патувале во карвани, придржувајќи ги неколку вооружени слуги, бидејќи во поретко населените краишта низ кои минувале, лесно можеле да станат плен на вооружени банди. Чиновниците и магистратите кога патувале по службена должност, секогаш добивале добра придружба од власти.

Некои, пак, пешачеле, а други, покрај патувањето со коњи и мазги, употребувале разни коли и двоколки, во зависност од растојанието кое требало да го поминат и од парите што ги имале на располагање.

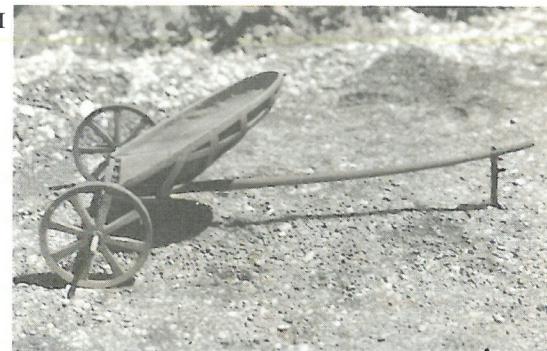
Во студените месеци и на долгите патувања, кога се поминувале Галија, Хиспанија, Панонија во кои беснеело невреме, богатите патници патувале со кола

Carrus

Carruca dormitoria

Кола за тиркање

на две тркала со масивна градба – *essēdum*. За пократки патувања и побрзо возење се употребувала двоколка – *cisium*. Во градот се возеле со елегантни коли – *carpentum* и *lectica*.

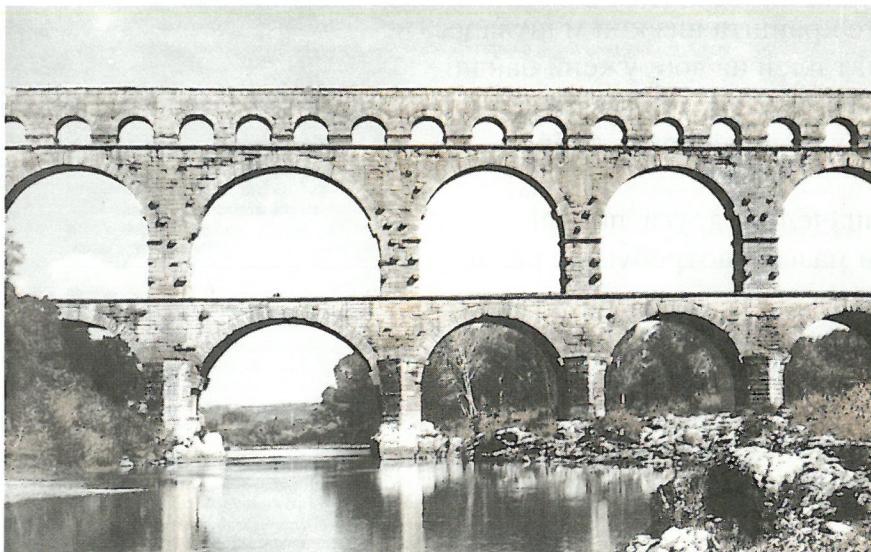
Матроните, девојките од кралските фамилии, богатите, сенаторите се возеле во носилки, кои ги носеле робовите на своите рамења.

Постоеле и коли на четири тркала, кои освен за превоз на патници служеле и за пренесување на нивниот багаж. Такви биле: *raeda* настаната од раскошните коли за парада и *pelentium*, кола влечена од мазги и *carruca*, која била најлуксузна и најудобна, бидејќи во неа патниците можеле и да прилегнат додека патувале.

Опрема за патување

Римските патници патувале во кратка туника до колена за да можат лесно да се движат. За да се заштитат од дожд и од студ имале волнена наметка со качулка. Својот багаж го носеле во кожни или штофени дисаѓи и мрежеста вреќа, а кога заминувале на долги патувања употребувале сандаци. Секој патник носел и едно ќесе, *marsupium*, прицврстено за појас, во кое ги чувал парите, личните и најскапоцените предмети.

Во стариот Рим едноставната опрема на патникот ја дополнувало некакво оружје или макар стап за потпирање или за заплашување на кучињата скитници или на злонамерниците.

Dicta et sententiae:

1. Mutare quadrata rotundis.
2. Pravo favore labi mortales solent.
3. Vincere scis Hannibal, victoria uti nescis.
4. Graeca sunt, non leguntur.
5. Secreto amicos admone, lauda palam.

Vocabula

quadratum, -i, n. – квадрат
 rotundus, -a, -um – кружен, -на, -о; subst. – круг
 pravus, -a, -um – погрешен, -на, -о
 soleo, solitus sum 2 – имам
 обичај
 mortalis, -e – смртен, -а, -о;
 subst. смртник
 favor, -oris, m. – наклоност
 utor, ussus sum 3 – користам, се
 грижам
 Laconicus, -a, -um – лаконски, -а, -о
 brevitas, -atis, f. – краткост
 acclamatio, -onis, f. –
 довикување
 status, -us, m. – состојба;
 положба
 pagina, -ae, f. – страница
 terra, -ae, f. – земја
 incognitus, -a, -um – непознат, -а, -о

1. Се мисли: да се работи нешто бешолезно.
2. Федар раскажувал како на еден пазар се појавил имитатор, кој мноѓу вешто имитирал профитање на свиња. Еден селанец кажал дека йодобро ќе го стапи и то истото. Отишол, зел едно прасе и то скрил под кайшиот. Која то постапил за уво, прасето почнало да трива, а народот викнал дека имитаторот ѝодобро имитира. Тојаш, селанецот тој покажал прасето и му докажал на народот со зборовите од порната љубовка дека не е во право. (Луѓето обично се лажат поради поједините наклоности).
3. Старег историчарот Ливиј, овие зборови ги изјоворил јунскиот војсководец Махарабал, братот на Ханибал, кој то билскиот и победите на Ханибал кај Тразименското Езеро не стапил да го освои Рим. Зошто Ханибал постапил така, не им е ясно ни на денешните историчари.
4. Се мисли: која нешто не разбираш, немож за тоа ни да зборуваш.

Lingua Latina viva:

1. **Laonica brevitas.** – Спартанска краткост. Кратките одговори и искажување биле карактеристични за Спартанците.
Laonica – Спарта се наоѓала во областа Лаконија на Пелопонез.
2. **Per acclamatiōem.** – Преку акламација, односно со гласно одобрување, без ничие противење, едногласно.
3. **Status quo ante.** – Претходна состојба, односно состојба во која се наоѓа нешто пред некој настан;
4. **p. – pagina** – страница. Кратенката се употребува кога во пишувањето на некое дело се цитира страницата на друго дело, друг автор.
5. **Terra incognita** – непозната земја, непознато. Тоа е за тебе сосема непознато.

Caput VI

**Nullum crimen,
nulla poena sine lege**

► Акузатив
Датив
Законот на XII таблици

Exēmpla docent

1. Legati ad Caesarem venerunt gratulātum.
2. Duas tantas res populus Romānus optat: panem et circenses.
3. Sic agna lupum, sic cerva leōnem, sic columbae fugiunt aquilam.
4. Quod verbum aures meas tetigit?
5. M. Cato Graecas litteras senex didicit.
6. Anno quingentesimo quinquagesimo primo ab Urbe condita bellum cum rege Philippo inītum est.
7. Senātus Romānus Cicerōnem patrem patriae appellāvit.
8. Vir bonus prodest multis, nocet nemini.
9. Imperāre sibi maximum imperium est.
10. Germāni ab parvulis labōri ac duritiae student.
11. Quid est oratōri tam necessarium, quam vox?
12. Aures multōrum clausae veritāti sunt.
13. Hodie mihi, cras tibi.
14. Ubi mihi est filius?
15. Natūra est omnibus una.

Vocabula

► Substantīva:

panis, -is *m.* - леб
agna, -ae *f.* - јагне (женско)
cerva, -ae, *f.* - кошута
columba, -ae *f.* - гулаб,
гулабица
duritia, -ae *f.* - тешкотија
vox, -vocis *f.* - глас

► Adiectīva:

parvulus, -a, -um - (деминут. од
parvus) малечок, -а, -о

► Verba:

gratulo 1 - поздравувам
tango, tetigi, tactum 3 - допираам
ineo, ii, itum, ire - почнувам
claudio, si, sum 3 - затворам,
заклучувам

► Adverbia:

hodie - денес
cras - утре
ubi - каде

► Coniunctiōnes:

sic - така

Детаљ од мозаик на йлошићад во Сицилија

Pensum A

Обиди се да ѝ преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Те подучував латински јазик.
2. Секогаш ќе те сметам за пријател.
3. Граѓаните им се покоруваат на законите.
4. Учиме не за училиштето, туку за животот.

Vocabula

- правам - ago 3
 Александар - Alexānder, -dri m
 Велики - magnus, -a, -um
 коњ - equus, -i m.
 нарекувам - nomino 1
 Букефал - Bucephalus, -i m.
 Каесар - Caesar, -āris m.
 Галија - Galia, -ae f.
 Германија - Germania, -ae f.
 Британија - Britannia, -ae f.
 траам (останувам) - maneo 2
 вечно - semper
 се покорувам - pareo 2

Pensum B

Каков е дативоӣ / акузативоӣ во следниве реченици:

1. Non omnibus floribus idem color est. _____
2. Quidquid discis, tibi discis. _____
3. Cave canem! _____
4. Sibi servire gravissima est servitus. _____

Pensum C

Побарај ѝ сродниите зборови во македонскиот и во англискиот/францускиот јазик

acclamatio, -ōnis, f.

status, -us, m.

► Акузатив (Accusativus)

Акузативот, според своето основно значење, покажува насока или цел кон која е насочено глаголското дејство.

Акузатив за цел (Accusativus finalis)

Акузатив за искажување цел стои секогаш покрај глаголи на движење. Ваков акузатив имаат:

- именките *domus* и *rus*;
- имињата на градови и помали острови и
- супинот на *-um* (за искажување цел и намера).

1. *Eo domum*. Одам **дома**. *Eo rus*. Одам **на село**.
2. *Athenas, Delum, Neapolim mitto*. Испраќам **во Атина, на Дел, во Неапол**.
3. *Eo dormitum*. Одам **да спијам**.

Во сите други случаи место акузатив за цел стои акузатив со предлог *in* или *ad*.

Ad Britaniam processit. Замина **за Британија**.

Кога покрај име на град или помал остров стои апозиција (*urbs, oppidum, insula*) пред неа секогаш стои предлог: *Eo Romam. / Eo in urbem Romam*.

Акузатив на директниот предмет (Accusativus obiecti directi)

Акузативот на директниот предмет се развил од акузативот за цел. Сите преодни (транзитивни) глаголи имаат директен предмет во акузатив.

1. *Scipio Carthaginem delēvit*. Скипион ја разурна **Картагина**.
2. *Scrībo epistulam*. Пишувам **писмо**.
3. *Galli maxime Mercurium colunt*. Галите најмногу го почитуваат **Меркуриј**.

Најчесто сите оние глаголи што се преодни во латинскиот јазик, се преодни и во македонскиот, но има и такви, кои во латинскиот се преодни, а кај нас се непреодни или, пак, можат да бидат и непреодни и преодни. Такви се: *iupo*, *adiūvo* „помагам, поддржувам“, *deficio* „недостигам“, *horreo*, *metuo*, *vereor*, *timeo* „се плашам од“, *miror*, *admīror* „се восхитувам на“, *spero* „се надевам на“, *despero* „очајувам, губам надеж во“, *curo* „се грижам за“.

1. *Fortes fortūna adiūvat*. Среќата им помага **на храбрите**.
2. *Pecuniae nos deficiunt*. **Нам ни** недостигаат пари.
3. *Horreo crudelitātem tyranni*. Се плашам **од сировоста** на тиранот.
4. *Timeo Danaos et dona ferentes*. Се плашам **од Danaјците** и кога носат дарови.
5. *Admiror magnitudinem animi*. Се восхитувам **на големината** на душата.
6. *Milites salutem speraverunt*. Војниците се надеваа **на спас**.

7. *Populus Romānus rem publicam curābat.* Римскиот народ се грижеше за татковината.

Глаголите, пак, кои означуваат чувство и во латинскиот јазик можат да бидат и преодни и непреодни: *doleo* „боледувам, страдам“, *lugeo* „тагувам“, *fleo* „плачам, оплакувам“.

1. *Oculi dolent.* Ме **болат** очите.
2. *Romāni mortem consulīs dolent.* Римјаните ја оплакуваат смртта на конзулот.

Во латинскиот јазик се разликуваат внатрешен и надворешен предмет. Некои глаголи имаат како предмет во акузатив именка од иста основа и со исто значење како глаголот. Ова се нарекува внатрешен предмет. На пр.: *pugnat pugnāre* „бој бијам“, *somnum somniāre* „сон сонувам“, *vitam vivere* „живот живеам“, *bellum bellāre* „војна војувам“, *servitūtem servīre* „ропство робувам“. Вака создадената стилска фигура се вика *figūra etymologica*. Овој акузатив на внатрешниот предмет задолжително има покрај себе атрибут (инаку со ништо не би го проширил значењето на глаголот). Пр.: *iucundam vitam vivere* „живеам **пријатен** живот“, *turpissimam servitudinem servīre* „робувам **најсрамно** ропство“.

Двоен акузатив (*Accusatīvus duplex*)

Некои глаголи имаат покрај себе два акузатива (двоен акузатив). Тој се состои од:

а) акузатив за лице (*accusatīvus persōnae*) и акузатив за предмети (*accusatīvus rei*). Овој акузатив одговара на прашањата „(од) кого?“ и „(за) што?“, а стои покрај глаголите: *doceo* „учам некого нешто“, *posco* „барам од некого нешто“, *flagito* „изнудувам од некого нешто“.

1. *Dionysius Epaminondam musicam docuit.* Дионисиј го подучи **Епаминонда** во музиката.
2. *Galli Romānos pacem poposcērunt.* Галите побараа **мир од Римјаните**.
3. *Caesar Haeduos frumentum cottidie flagitābat.* Каесар секој ден изнудуваше **жито од Хаедујците**.

Глаголите *oro*, *rogo* „молам“ и *interrogo*, *prашувам*, имаат акузатив за предмет само кога тој е изразен со заменка или со придавка во среден род. Во други случаи место него имаат барателна реченица со *ut* или *ne*.

1. *Cives me haec rogavērunt.* Граѓаните за **тоа ме** замолија.
2. *Cicero Catōnem sententiam rogāvit.* Кикерон го праша **Катон за мислење**.
3. *Marcum multa interrōgas.* **Многу** го прашуваш **Марко**.
4. *Oro fratrem, ut me adiūvet.* Го молам **брат ми** да **ми** помогне.

б) акузатив на предметот (*accusatīvus obiecti*) и акузатив на прирокот (*accusatīvus praedicāti*). Ваквиот двоен акузатив одговара на прашањата „кого/што“ и „како/за што?“. Акузатив на предметот и акузатив на прирокот стои со глаголите: *appello*, *nomino*, *voco*, *dico* „нарекувам некого некако“; *creo*, *eligo*, *deligo* „бирам, избирам некого за нешто“; *puto*, *existimo*, *habeo*, *iudico*, *arbitror*, *duco* „сметам некого за нешто“; *facio*, *efficio* „правам некого нешто“.

1. *Dominum eum appellant.* **Него го нарекуваат господар.**
2. *Caesarem consulem populus creāvit.* Народот го избра **Каесар за конзул.**
3. *Anīqui Capitolum signum potentiae Romae putābant.* Старите го сметале **Капитолиј за симбол на властта во Рим.**

► Датив (Datīvus)

1. *Datīvus obiecti indirecti*

Дативот на индиректниот предмет стои со преодни и сон непреодни глаголи и со придавки.

а) Најчесто оди со следните глаголи: *do* „давам“, *dono* „дарувам“, *impero* „заповедам“, *servio* „служам, робувам“ *placeo*, *displiceo* „се допаѓам, не се допаѓам“, *pareo* „се покорувам“, *credo* „верувам“, *prosum* „користам некому“, *noceo* „нанесувам штета некому“.

Пр.: *Romāni deis dona dabant.*

Римјаните им даваа подароци **на боговите.**

Ingrātus unus omnibus miseris nocet.

Еден неблагодарен им штети **на сите бедни.**

б) Датив на индиректниот објект стои и со глаголи кои во нашиот јазик поинаку се употребуваат: *fido* „верувам“, *confido* „имам доверба“, *maledīco* „зборувам лошо, колнам“, *suādeo*, *persuādeo* „уверувам“, *studeo* „се занимавам со, се стремам кон“ и други.

Пр.: *Themistocles persuāsit populo, ut pecunia publica classis centum navium aedificarētur.*

Темистокле го убеди **народот**, да се направи флота од сто лади на јавен трошок.
Ante sex menses maledixisti mihi.

Пред шест месеци лошо зборуваше **за мене.**

в) Датив на индиректниот објект стои покрај повеќето сложенки од помошниот глагол *sum, esse, fui.*

Пр.: *Intersum proelio.* Учествувам **во битка.**

Adsum amīco. Му помагам **на пријателот.**

г) Оди и со некои придавки: *utilis, inutilis* „полезен, безполезен“, *noxius* „штетен“, *amīcus, inimīcus, infestus* „пријателски, непријателски“, *grātus, ingrātus* „благодарен, неблагодарен“ *iucundus* „пријатен“, *similis, dissimilis* „сличен, различен“, *par, impar, dispar* „еднаков, нееднаков“ и др.

Пр.: *Homini cibus utilissimus simplex.*

На човекот му е најполезна единствената храна.

Некои глаголи имаат различно значење во зависност од тоа со кој падеж стојат. Такви се следните глаголи:

caveo alicui (се грижам за некого)

caveo aliquem (се чувам од некого)

timeo alicui (се плашам за некого)

timeo aliquem (се плашам од некого)
consulo alicui (се грижам за некого)
consulo aliquem (се советувам со некого)
adsum amīco (му помагам на пријателот)
adsum ad forum (пристигнувам на форумот)

2. *Datīvus commodi vel incommodi*

Во датив на полза (интерес) или штета стои лицето или предметот во чија полза или на чија штета се врши дејството. Значи, има датив на полза за лица и за предмети.

Пр.: *Dulce amarumque una nunc mihi misces.*

Ми (за мене) мешаш сега слатко и горчливо заедно.

Non nobis solis nati sumus, sed etiam patriae.

Не сме родени **сами за себе**, туку и **за татковината**.

3. *Datīvus ethicus*

Дативот од личните заменки за 1. и 2. лице искажува жив интерес, лична заинтересираност на лицето. Стои најчесто во прашања и извици.

Пр.: *Quid mihi L. Pauli nepos quaerit?*

Што **ми** бара внук **ми** Лукиј Паул?

4. *Datīvus auctōris*

Покрај герундив и, поретко, покрај партицип на перфектот пасивен место аблатив со предлог *a/ab* стои *datīvus auctōris*, кој го означува вршителот на дејството.

Пр.: *Libri tibi legendi sunt.*

(**Ти**) треба да читаш книги.

5. *Datīvus possesīvus*

Дативот покрај форми од *esse* покажува лице или предмет на кој нешто му припаѓа.

Пр.: *Nulli est homini perpetuum bonum.*

На ниту еден човек не му е постојано добро.

6. *Datīvus finālis*

Овој датив ја искажува целта на дејството, а вообичаено стои само во единина:

Пр.: *Sabiīni spectaculo venērunt.* Сабињаните дојдоа **на претставата**.

Germāni auxilio missi sunt. Германите беа испратени **на помош**.

Покрај *datīvus finālis* најчесто стои и лице во *datīvus commodi*, па така настанува конструкција **двоен датив** (*datīvus duplex*).

Пр.: *Locus ipse erat praesidio barbaris.*

Самото место им служеше **за заштита на барбарите**.

Caesar unam legiōnem castris praesidio reliquit.

Каесар оставил една легија **за заштита на логорот**.

Законот на XII таблици

Правниот систем во Рим за основа ги имал обичаите кои Римјаните ги наследиле од своите предци. Наследените сфаќања се менувале секогаш кога „чуварите на традицијата“ ќе оценеле дека тие не можат да се применат на новите одредби. Така, од старите изрази кои покажувале право над лица и предмети, обврски и традиционално сфаќање за имотот, произлегле основните правни категории. Тие, подоцна, се проширувале и постепено опфаќале нови институции кои ги наложувал економскиот развој, давање на граѓански права на сите граѓани на државата, како и промената на религијата. Станува збор за истите институции што постојат и денес кај најголемиот број држави и ја сочинуваат суштината на одредбите кои се нарекуваат „граѓанско право“.

Еден од првите закони донесени во Рим е Законот на XII таблици (451 п.н.е. првите десет таблици и 450 п.н.е. уште две таблици). Овој закон е донесен под притисок на плебејците кои се жалеле на пристрасно и произволно судење. Била избрана комисија од десет членови, патрикии, *decemviri legibus scribendis*, на кои им била доверена сета власт за таа година. Членовите на комисијата ја сфатиле сериозно својата работа и отишле во Грција да ги проучат Солоновите закони. Така, во прво време објавиле десет таблици, но останале некои нерешени прашања. Била избрана нова комисија од десет луѓе, од кои половината биле плебејци и оваа комисија донела уште две таблици.

Законот не ги содржел сите правни прописи за тоа време, туку само оние што решавале некои спорни прашања или во кои се отстапувало од традицијата. Најпрво детално се регулирала судската постапка и извршувањето на пресудата, потоа се регулирало фамилијарното, наследното и имотното право. Особено внимание и се посветило на деликтите и на обредите

Статуа на магистрат

при погребите (преземено од законите на Солон). Законите на XII таблици биле компромис меѓу традицијата и новите тенденции. Иако во нив, се уште, е присутно влијанието од религијата и магијата (се казнува, на пр., фрлање клетва на посевите, пеење магиски песни итн.) сепак, во целост Законот е рационален и со релативно благи казни (на пр. крадецот да плати двапати повеќе од цената на украдената стока).

Најстрого се казнувал упадот на земјиштен посед, така што оној што ќе преорал туѓ посед можел да биде казнет со смртна казна.

Законот бил изложен на Форумот, заедно со едиктот на праеторот, на дрвени, а потоа на бронзени плочи. Неговиот текст не е зачуван, но направени се реконструкции, бидејќи многу често е цитиран во делата на правниците, на историчарите и на лингвистите.

Римјаните, кои биле залъбени во своето минато и биле верни на традицијата, многу го почитувале Законот на XII таблици, дури и кога наполно ја изгубил примената и кога се промениле условите во кои настанал. Така, Кicerон раскажува дека и во негово време во училиштата се учел наизуст текстот на Законот.

И денес сите оние што ги интересираат правните науки, своето образование го започнуваат со изучувањето на римското право, чиј дел е и Законот на XII таблици. Интересно е да се прочита што се уредувало со овој Закон.

Tabula I

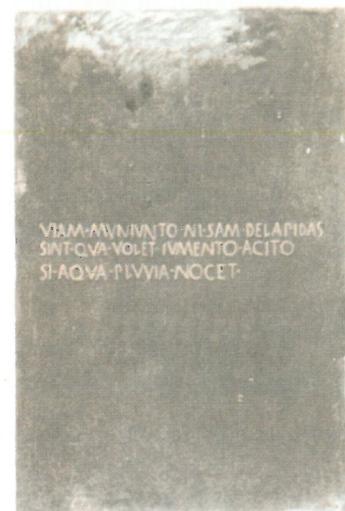
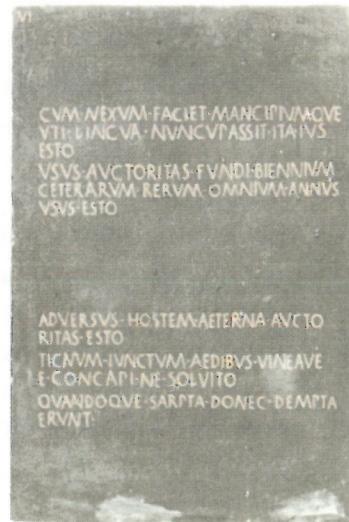
Ако некој е повикан на суд, нека оди. Ако не оди, нека се повикаат сведоци, а потоа нека се фати. Ако се извлекува и се подготвува да побегне, веднаш да се фати. Ако е болен или стар, нека му дадат стока за превоз.....

Tabula II

За работи кои вредат 1,000 аса или повеќе, поставена казна од 55 аса, а за помалку вредните 50 аса е востановено со Законот.....

Tabula III

На оној што го признал долгот или оној што е осуден во

Дел од Законот на
XII таблици

судски спор треба да му се дадат 30 дена за да плати.
Потоа, да се стави рака на него. Нека го носат кај
праеторот.

Tabula IV

Ако таткото трипати го продаде својот син, детето нека
биде ослободено од властта на таткото.

Ако се дознае дека жената родила во 11 месец по
смртта на мажот, се смета дека значала по смртта на
мажот, бидејќи декемвирите пропишале дека човек
може да се роди во десеттиот, а не во единаесеттиот
месец.

Tabula V

Жените, дури и оние што се сосема полнолетни, да
бидат под старателство, освен Весталките, за кои и
старите сакале да бидат слободни.....

Tabula VI

Според Законот, оној што одрекува дека се обврзал да
изврши нешто, се казнува со двапати поголем износ.....

Tabula VII

...Законот дозволува да се собираат плодови доколку
паднат на земјата на соседот...

Tabula VIII

Ако некој со рака или со стап му скрши коска на некој
слободен човек, да плати казна од 300 аса, а на роб од
150 аса. Ако му нанесе лесна повреда казната нека биде
25 аса...

Tabula IX

..За смртната казна да не се решава на ниедно друго
место, освен на најголемото (кентуриско) собрание...

Tabula X

Мртвите да не се спалуваат, ниту да се закопуваат во
градот...

Tabula XI

Бидејќи декемвирите напишаа закони на десет таблици,
со најголема правичност и мудрост, следната година се
избрани други десетмина, кои додале две таблици за
неправичните брачни прописи...така нечовечно е

одредено дека плебејците не можат да стапуваат во брак со патрициите...

Tabula XII

...Во XII таблици стои дека тоа што народот ќе го изгласа има сила на закон.

Божицата на юправдата Минерва

Dicta et sententiae:

1. Ignorantia iuris nocet.
2. Duobis litigantibus tertius gaudet.
3. Ne bis in idem.
4. Nullum crimen, nulla poena sine lege.
5. Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio.

Vocabula

ignorantia, -ae, f. – незнанење
 noceo, nocui, nocutum 2 –
 штетам
 litigo 1 – се расправам
 tertius, -a, -um – трет, -a, -o
 bis, *adv.* – двапати
 poena, -ae, f. – казна
 femina, -ae, f. – жена
 mās, maris, m. – маж
 nuptiae, -arum, f. – брак
 convictio, -ōnis, f. – врска;
 соединување
 consortium, -ii, n. – заедница
 communicatio, -ōnis, f. –
 однос
 divinus, -a, -um – божествен,
 -a, -o
 humānus, -a, um – човечки, -
 a, -o
 versus, *adv.* – против
 officium, -ii, n. – служба;
 должност

2. Стпореди со нашиата йојоворка: Двајаца се караат, тРЕЙИОА корисати.
3. Двайата не може за иста работи (во право – двайата да се води исти стоп).
5. Римска дефиниција на бракот.

Lingua Latīna viva:

1. **vs. – versus** – против. Денес, оваа кратенка во земјите со *Common law* системот, т.е. во англосаксонското право, се става меѓу странките во спорот. На пр. *Jones vs Smith*.
2. **per capita** – по глава, поделба на еднакви делови. Денес изразот се употребува во, речиси, сите науки во кои нешто се детерминира, се определува по глава на жител.
3. **Sub rosa.** – Под роза, т.е. доверливо, во доверба. Розата кај Римјаните била симбол на доверливост и молчење. Таа му била посветена на Харпократ, богот на молчењето.
4. **Ex officio** – по службена должност.
5. **Loco citato** – на цитираното место.

Caput VII

Periculum in mora

- ▶ Генитив
- ▶ Аблатив
- ▶ Медицината во Рим

Exēmpla docent

1. Animi morbi sunt cupiditātes immensae divitiārum, gloriae, voluptātum, dominatiōnis.
2. Themistōcles peritissimus belli navālis fuit.
3. Graviores morbi animi sunt, quam morbi corporis.
4. Amīcum perdere est maximum damnōrum.
5. Tu nostri memento, nos nunquam obliviscēmur tui.
6. Germāni suas copias castris eduxērunt.
7. Quid potest esse sole maius?
8. Atheniensibus licet eodem patre natas uxōres ducere.
9. Immensis laboribus comparātur eruditio.
10. Historia, quoquo modo scripta, delectat.
11. Arioivistus, furōre atque amentia impulsus, bellum intulit.
12. Aeneas cum nautis ad oras Italiae pervēnit.
13. Caesar erat excelsa statūra, colōre candido, nigris oculis.
14. In his locis matūrae sunt hiemes.
15. Condita est Carthāgo duōbus et septuagīnta annis ante quam Roma.

Статуя на цароӣ Августӣ

Vocabula

► Substantīva:

morbus, -i *m.* - болест
 divitiae, -ārum *f.* - богатство
 Themistōcles, -is, *m.* -
 Темистокле, славен
 Атињанин
 damnum, -i *n.* - загуба
 uxor, uxōris *f.* - сопруга
 eruditio, -ōnis *f.* -
 образование, ученост
 furor, -ōris *f.* - бес, гнев
 amentia, -ae *f.* - безумие
 statūra, -ae *f.* - става
 hiems, -emis *f.* - зима

► Adiectīva:

immensus, -a, -um -
 прекумерен, -a, -o
 natus, -a, -um - роден, -a, -o
 immensus, -a, -um -
 прекумерен, -a, -o
 excelsus, -a, -um - висок, -a, -o
 matūrus, -a, -um - зрел, ран, -
 a, -o

► Verba:

perdo, didi, ditum 3 - губам
 educo, duxi, ductum 3 -
 одведувам

Pensum A

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Вистината е ќерка на времето.
2. Вергилиј умрел во Брундиниј.
3. Херкулес најмногу се почитува во Тир.
4. Епикур ги ослободи душите на луѓето од најголемите заблуди.

Vocabula

Тир - Tyrus, -i, m.
Епикур - Epicurus, -i m.
nemo, neminis, m. - никој
vitium, -ii n - маана, недостаток
calidus, -a, -um - студен, -а, -о
salsus, -a, -um - солен, -а, -о

Pensum B

Каков е генитивоӣ / аблативоӣ во следниве реченици:

1. Tiberius Gracchus fuit acerrimus iuvenum.

2. Nemo vitiis liber est.

3. Servius Tullius e serva ortus est.

4. Hannibal mille passus ab urbe castra locat.

5. Hieme mare calidius, autumne salsius est.

Pensum C

Побарај ги сродниите зборови во македонскиоӣ и во англискиоӣ/францускиоӣ јазик

poēna, -ae, f.

communicatio, -onis, f.

officium, -ii, n.

dominatio, -ōnis f.

sol, solis m.

Grammatica Latīna

► Генитив (Genitīvus)

Генитивот се употребува покрај именки, придавки и покрај глаголи.

Посвоен генитив (Genitīvus possessīvus)

Посвојниот генитив стои покрај именки, како атрибут, и го покажува лицето или предметот на кој нешто му припаѓа, односно, покажува припадност. Го преведуваме со „на“ или со посвојна придавка: *filius Vespasiani* - синот на Веспазијан, *dea sapientiae* - божица на мудроста, *naves Illyriōrum* - бродовите на Илирите, *dux Romanōrum* - римскиот водач, *exercitus hostium* - непријателска војска.

Кога генитивот покрај себе има атрибут или апозиција и тие стојат во генитив и ги преведуваме со „на“: *domus Pindari poetae* - куќата на поетот Пиндар, *naves fortium Illyriōrum* - бродовите на храбрите Илири.

Посвојниот генитив може да биде и дел од предикатот покрај *esse* и други копулативни глаголи.

Пр.: *Hi versus sunt Vergiliī*. Овие стихови се на Вергилиј.

Gallia Romanōrum fuit. Галија беше римска.

Domus patris est. Куќата е на татко ми.

Генитив за одделување (Genitīvus partitīvus)

Овој генитив ја означува целината од која се наведува или издвојува дел. Се преведува со „од“.

Партитивен генитив стои покрај:

а) именки кои значат количина - *pars* „дел“, *multitudo* „мноштво“, *copia* „изобилство“, *numerus* „брой“, *milia* „илјади“:

pars urbis - дел од градот, *multitudo equitum* - мноштво од коњаници, *duo milia militum* - две илјади војници;

Пр.: *Magnus numerus Gallōrum interficitur*. Голем број од Галите се убиени.

б) прилози кои означуваат количество - *multum* „многу“, *paris* „малку“, *satis* „доволно“, *nimis* „премалку“ (во вакви случаи при преводот на македонски, може да се изостави „од“):

multum auri - многу злато, *satis gloriae* - доволно слава, *tantum temporis* - толку време;

Пр.: *Amicitia Antonii et Octaviāni parum firmitatis habuit*.

Пријателството на Антониј и Октавијан немаше доволно цврстина.

в) придавки во компаратив и суперлатив, редни броеви:

minor fratribus - помладиот од браќата, *fortissimus omnium* - најхрабар од сите, *primus discipulōrum* - прв од учениците;

Пр.: *Omnium Romanōrum eloquentissimus fuit Cicero.* **Најречовит од сите Римјани беше Кикерон.**

г) прашални и неопределени заменки и заменски придавки:
quis vestrum - кој од вас, *nemo Romanōrum* - ниту еден од вас, *alter consulū* - другиот (од двајцата) конзул;

Пр.: *Primus regum Romanōrum Romulus fuit.* Ромул беше **првиот од римските кралеви.**

Генитив на објектот (Genitīvus obiectīvus)

Генитивот на објектот го изразува односот меѓу предметот на дејството (името во генитив) и самото дејство. Се употребува:

а) покрај именки кои настанале од преодни глаголи (*amor < amo, 1 , metus < metuo, 2*).

amor patriae (љубов спрема татковината),

metus mortis (страт од смртта)

Сосема е јасно дека *patria* и *mors* се предмети на *amor* и *metus*. Ваквиот израз може да се претвори и во реченица во која прирок е глаголот од чија основа настанала именката, а предмет е името во генитив.

amor patriae = Amo patriam.

metus mortis = Metuo mortem.

Пр.: *Iuppiter imperium caeli poposcit.*

Јупитер ја држи властта **над небото.**

б) покрај некои придавки - *cupidus* „желен“, *avidus* „алчен“, *plēnus* „полн“, *perītus* „опитен“, *memor* „кој се сеќава“;

Пр.: *Hominum natūra novitatis ac peregrinatiōnis avida est.*

Човековата природата е **ненаситна за новини и патувања.**

Генитив за сеќавање (Genitīvus memoriae)

Генитив за сеќавање го означува лицето или предметот кој се помни или се заборава, а се употребува покрај глаголите *memini* „се сеќавам“, *obliviscor* „заборавам“ и *reminīscor* „си спомнувам“.

Пр.: *O rex, memento Atheniensium!*

О кралу, **сети се на Атињаните!**

Лицето покрај овие глаголи секогаш е во генитив, а предметот може да биде во генитив или во акузатив.

Пр.: *Oblīti salūtis meae de vobis cogitāte!*

Заборавете **на мојот спас** и мислете за вас!

Tam bonaē memoriae sum, ut frequenter nomen teum oblīviscar.

Имам толку добро помнење, што често си го заборавам и **името.**

► Аблатив (Ablatīvus)

Аблатив за одвојување (Ablatīvus separatiōnis)

Аблативот за одвојување го означува лицето, предметот или местото од кое некој (нешто) се одделува или се оддалечува. Одговара на прашањето „од каде?“. Се употребува без или со предлозите *a* (*ab*), *de*, *e* (*ex*) „од“ и стои покрај:

а) глаголи кои значат одвојување или движење: *libero*, *I* „ослободувам“; *solvō*, *3* „решавам, разрешувам, ослободувам“; *careo*, *2*; *vaco*, *I* „сум без“; *privō*, *I* „лишувам“; *abeo* „заминувам“; *pello*, *3* „истерувам, бркам“ и други;

Пр.: *Fortūna multos liberat poēna, metu neminet.*

Судбината многумина ослободила **од казна**, но никого **од страв**.

б) придавките: *liber*, *-a*, *-um* „слободен од“; *vacuus*, *-a*, *-um* „празен“; *tutus*, *-a*, *-um* „безбеден од“; *nudus*, *-a*, *-um* „лишен од“.

Пр.: *Nemo vitiis liber est.* Никој не е (ослободен од) **без маани**.

Аблатив за споредба (Ablatīvus comparatiōnis)

Покрај компаратив, наместо *quam* со номинатив/акузатив, може да стои и аблатив за споредба (*ablatīvus comparatiōnis*). Лицето, предметот или појавата со која се врши споредбата стои во *ablatīvus comparatiōnis*. Го преведуваме со „од ...“ или „одошто“.

Пр.: *Honesta mors turpi vitā potior.* Чесната смрт е подобра **од срамниот живот**.

Patria mihi carior est vitā. Татковината ми е помила **од животот**.

Аблатив за потекло (Ablatīvus originis)

Покрај партиципи со значење „роден“ или „кој потекнува“ - *natus*, *prognatus*, *ortus*, *editus* - стои именка што го означува потеклото. Тоа, најчесто, е името на таткото, родот или сталежот, како на пример: *familia*, *genus*, *gens*, *locus* и слично. Оваа именка стои во *ablatīvus originis*.

Пр.: *Servius Galba nobili genere ortus erat.*

Сервиј Галба потекнуваше **од благороднички род**.

Аблатив за средство (Ablatīvus instrumenti)

Овој аблатив во своето основно значење покажува инструмент, средство со кое се врши дејството на глаголот.

Пр.: *Hamo pisces capimus.*

Ловиме риби **со јадица**.

Hannibal frui victoriā, quam uti maluit.

Ханибал повеќе сакаше да ужива **во победата**, одошто ја ползува.

Аблатив за средство стои покрај:

1. *verba deponentia* - *utor* „се служам“, *fruor* „уживам“, *fungor* „вршам“, *vescor* „се хранам“, *potior* „заземам“;
2. глаголи со кои во латинскиот се означува средство - *ludo* „си играм“, *cupo* „свирам“, *equo* „јавам“, *vinco* „победувам“, *loquor* „зборувам“;
3. глаголи кои значат: поучувам (*instruere*, *erudit̄re*), привикнувам, вежбам (*exercere*), красам, снабдувам (*ornāre*, *afficere*);

4. глаголи кои значат: изобилува (*abundāre, redundāre*), оптоварува (*onerāre*), наполнува (*implēre, explēre, complēre*);

Аблатив за начин (Ablatīvus modi)

Аблативот за начин го искажува начинот на кој се врши дејството и одговара на прашањето „како?“. Во овој падеж стојат именки кои и самите значат начин (*modo, more, ratiōne, ritu, consuetudine*), или именките *iure, merito, vi, dolo, lege, casu, consilio, condicione*.

Пр.: *Romāni magna virtūte naves hostium adeunt.*

Римјаните ги напаѓаат непријателските бродови со **голема храброст (многу храбро)**.

Iniuria sit duobus modis: aut vi aut fraude.

Неправда може да настане **на два начина**: со сила и со измама.

Другите именки изразуваат начин со аблатив и предлогот *cum*, а кога се со атрибут, пак, почесто стојат без предлогот.

Аблатив за причина (Ablatīvus causae)

Аблатив кој ја покажува причината на дејството и одговара на прашањето „зашто?“, „поради што?“.

Најчести аблативи за причина се оние што искажуваат душевна состојба: *amōre* „поради љубов“, *avaritia* „поради алчност“, *ira* „поради гнев“, *metu* „поради страв“.

Покрај овој аблатив, често, стои партицип на перфектот пасивен, кој не се преведува: *inopia adductus* „поради немаштија“, *invidia impulsus* „поради завист“, *metu coactus* „поради страв“, *amore inflammatus* „поради љубов“...

Аблатив за причина се употребува покрај:

а) глаголи кои означуваат душевна состојба

gaudeo victoriā - се радувам **заради победата**, *doleo, lugeo morte* - тагувам **поради смртта**, *glorior laude* - се гордеам **заради пофалбата**;

Пр.: *Achilles morte Patrocli vehementer lugebat.*

Ахил длабоко **тагуваше поради смртта** на Патрокле.

б) придавки кои означуваат душевна состојба

tristis morte - тажен **заради смртта**, *contentus sua sorte* - задоволен **со својата судбина**, *superbus divitiis* - горделив **заради богатството**.

Пр.: *Romulus, invidiā adductus, fratrem interfecit.*

Ромул, **поведен поради завист**, го уби братата си.

Аблатив за придружба (Ablatīvus socii)

Овој аблатив покажува друштво или придружба. Секогаш оди со предлогот *cum*.

Пр.: *Crassus cum filio domum rediit.*

Крас **со синот** се врати дома.

Без предлог стојат именките кои означуваат војничка придружба - *copiae, exercitus, miles* - кога имаат покрај себе придавски атрибут.

Пр.: *Dardanes ingentibus copiis in Macedoniam transcenderunt.*

Дарданците **со огромни чети** преминаа во Македонија.

Аблатив за својство (Ablatīvus qualitatis)

Овој аблатив покажува својство и задолжително покрај себе има атрибут.

најчесто се употребува за означување телесни и душевни својства.

Пр.: *Aristoteles, vir summo ingenio, prudentiam cum eloquentia iunxit.*

Аристотел, маж со извонреден ум, ја спои мудроста со речовитоста.

Аблатив за место (Ablativus loci)

За означување на место аблативот се употребува во следниве случаи:

- a) кај имиња на градови и помали острови кои се *pluralia tantum* по I и II деклинација или се менуваат по III деклинација;

Пр.: *Eodem tempore Athēnis, Neapoli, Salamīne terrae motus fuērunt.*

Во исто време имало земјотреси во Атина, Неапол и Саламина.

- б) кај ознаки на место со именката *locus* или со придавката *totus*;

Пр.: *Castra opportunis locis erant posita.*

Логорот беше поставен на **погодно место**.

- в) при означување место кое одговара на прашањето „од каде?“ или „по кој пат?“ (*ablativus prosecutīvus*);

Пр.: *Caesar itinere terrestri profectus est in Syriam.*

Каесар **по копнен пат** замина за Сирија.

- г) во изразот *terra marīque*;

Пр.: *Una silva elephantibus pluribus sufficit; homo et terra et mari pascitur.*

Една шума им е доволна на повеќе слонови, а човекот пасе **и по копно и по море**.

Аблатив за место со предлогот *in* се употребува покрај глаголите:

- a) *pono, loco, colloco, statuo, constituo, consisto*, „става, сместува“;

Пр.: *Ponamus omnem spem in virtute!*

Сета надеж ја полагаме (ставаме) **во храброста!**

- в) *numero, habeo, duco*, „вбројувам во“

Пр.: *Solo in septem sapientibus numerātur.*

Солон се вбројува меѓу седумте мудреци.

Стариот падеж локатив се зачувал во ознаките на место кои одговараат на прашањето „каде?“:

- 1) кај имиња на градови и помали острови кои се *singularia tantum* по I и II деклинација;

Пр.: *Roscius erat Romae frequens.*

Роскиј често престојуваше во Рим.

- 2) кај именките *domus*, „дом, куќа“, *rus*, „село“, *humus*, „земја“.

Пр.: *Quinctius ruri agere vitam, procul foro, constituit.*

Квинктиј реши да го мине животот **на село**, далеку од форумот.

Аблатив за време (*Ablatīvus temporis*)

antiquissimis temporibus	primo bello Punico
media nocte	prima luce
die nono	diēbus festis
prima adulescentia	Kalendis Ianuaris
hieme	postero die
mense septimo	

Аблативот за време одговара на прашањето „кога?“. Во ваков аблатив стојат именки:

- a) кои означуваат време - *tempus, aetas, ver, hiems, dies, nox, mensis, annus, vigilia, hora;*

Пр.: *Hieme fulmina rara sunt.*

Caesar tertia vigilia profectus est.

- b) именките - *initium, principium, adventus, exitus;*

Пр.: *initio noctis;*

Caesaris adventu

- b) имиња на празници, игри, собранија

Пр.: *(ludis) Sturnalibus proximis comitiis.*

- Именките кои немаат временско значење, а се употребуваат за да означат време, стојат во аблатив со предлогот *in* (кога се без атрибут). Пр. *in bello, in senectūte*. Кога се со атрибут можат да стојат со или без предлогот *in* (*prima pueritia / in prima pueritia, bellis Punicis / in bellis Punicis, in rebus secundis*).

Аблатив за време (без предлог) стои и на прашањето „за колку време?“.

Пр.: *Caesar paucis annis inimicos devicit.*

Agamemnon decem annis vix unam urbem cepit.

Аблатив за време со предлозите *ab* или *ex* одговара и на прашањето „од кога?“.

Пр.: *Ab hora octava usque ad vesperum pugnatum est.*

A puer...,

ab urbe condita...

Медицината во Рим

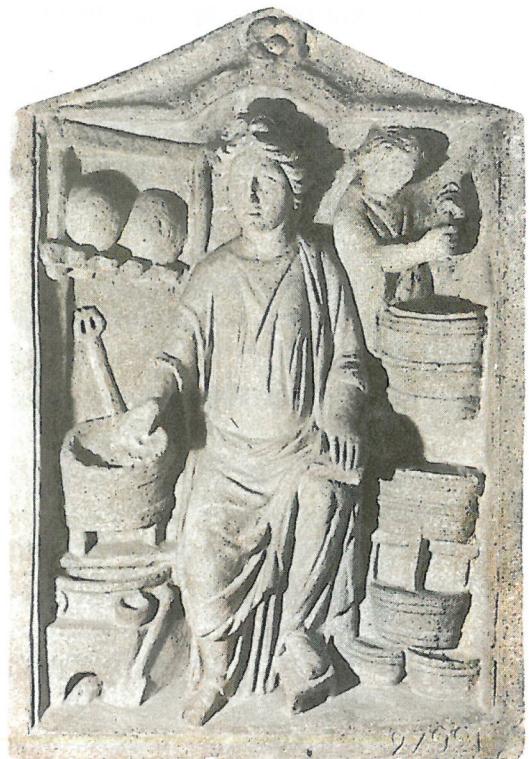
Во 293 г. п. н. е. во Рим се проширила страшна чума. Сенатот побарал, како што обично се случувало во моменти на голема опасност по градот, помош во Сибилските книги, кои претставувале збирка на пророчтва и прописи против уроци, донесени, главно, од Куми (грчка колонија).

Благодарение на тие совети, во градот бил воведен култот на Асклепиј, кого Грците го сметале за исцелител и син на Аполон. Така, Римјаните во 291 г.п.н.е. на Тибарскиот остров, го изградиле храмот посветен на овој бог, кој тие го нарекуваат Аескулап.

Новиот култ спрема овој бог довел до развој на римската медицина. Првите лекари во Рим биле Грци. Плиниј Постариот во своето дело *Naturālis historia* го спомнува спартанскиот хирург Архагат кој дошол во Рим во 219 г.п.н.е. Тој во почетокот ги воодушевувал Римјаните со својата вештина и сигурност во вршењето операции, но ширењето и новините на неговите интервенции им влевале страв на оние кои верувале во примитивната домашна хирургија. Така, Архагат бил прогласен за „целат“.

Долго време потоа, лекарската дејност според „грчките вештини“ во Рим ја вршеле само странци. Плиниј споменува дека шест века Римјаните немале свои лекари. Лекарите во Рим доаѓале од *Magna Graecia*, каде што „цутеле“ медицински школи, потоа од Грција, па дури и од Исток. Овие лекари имале различно образование и им припаѓале на различни општествени слоеви. Покрај научници, какви што биле Аслепијад и Гален, имало и лекари аристократи, лекари робови итн.

Лекарите имале свои стручни здруженија (*collegia*) со седишта – *schollae medicōrum* во кои немало настава. За наставата се грижеле самите лекари приватно. Во *Athenaeum*, кој во Рим го основал Веспазијан, се држеле јавни часови по медицина, од

Аптеека во староот Рим

платени професори.

Постоеле амбуланти (*tabernae medicae*) во кои лекарите ги примале пациентите за совет и вршеле операции, а понекогаш тие претставувале приватни клиники. Висината на платата на лекарот зависела од неговиот општествен статус, како и од неговата популарност.

Лекарите во Рим имале привилегирана положба. Каесар им дал државјанство на сите странци кои се занимавале со медицина во Рим. Хадријан ги ослободил лекарите од задолжителните јавни должности, бидејќи со својата професија веќе ѝ служеле на државата. На најугледните лекари им била давана титулата *archiatrus*. Некои од лекарите биле поставувани на високи функции или биле праќани да управуваат со некаква римска провинција.

Лекарите биле ослободени и од плаќање данок. Единствено што бројот на лекарите бил ограничен: еден законик од последните години на владеењето на Антонин Пиј дозволува најмногу пет лекари во малите градови, а најмногу десет во главните градови на провинциите.

Асклепијад бил еден од најбараните лекари во Рим и учител со огромен углед. Во медицината ја применувал теоријата на атомската физика. Според него здравјето зависело од правилното движење на атомите, а болеста го спречувала тоа движење. Затоа, лекарот морал да интервенира, дури и со гимнастичка терапија. За Асклепијад постои и една анегдота според која, кога тој присуствуval на еден погреб, видел дека мртвиот е само привидно мртов и го вратил во живот.

Најпрочуен и најславен од сите лекари кои живееле во стариот Рим бил Гален (130 – 200 год.). Тој ги завршил студиите во Грција и Александрија, а во Рим дошол за првпат во 162 година. Потоа по покана на

Очен лекар

Благодарност до уиниот лекар

Марк Аврелиј и Вер се вратил во Рим во 169 година и таму останал сé до својата смрт. Неговите дела се основаат врз оригинални размислувања за анатомијата и физиологијата, патологијата, фармацевтската и хируршката терапија. Тој посветил големо внимание и на толкувањето на делата на Хипократ. Неговите списи претставувале енциклопедија на медицината до средниот век.

Но, и покрај развојот на медицинската наука, сепак, не се намалила верата во исцелителската моќ на боговите, пред сé, на Аескулап. Верниците минувале ноќи во храмовите посветени на овој бог со надеж дека ќе оздрават. Така, еден грчки епиграф од Рим од II век од н.е. наведува низа чудотворни оздравувања кои се случиле во храмот на Аескулап: еден слеп човек прогледал, откако Аескулап му се јавил на сон, на некој Лукиј (кој имал запаление на белите дробови), Аескулап му кажал да земе пепел од три олтари, да го помеша со вино и да го стави на градите - овој оздравел и јавно му се заблагодарил на бога и славел со народот. ...

Ваквото народно верување, сепак, не го спречило развојот на медицинската наука.

Богот на медицината Аескулай

Dicta et sententiae:

1. Principiis obsta, sero medicīna parātur cum mala per longas convaluere moras.
2. Naturālia non sunt turpia.
3. Medice, cura te ipsum!
4. Faber est suaे quisque fortūnae.
5. Sisyphi saxum volvere.

Vocabula

obsto 1 – спречувам
medicīna, -ae, f. – лек
sero, *adv.* – доцна
mora, -ae, f. – време;
одложување
convalesco, -lui 3 –
зацврснувам
naturālis, -e – природен, -a,
-o
turpis, -e – срамен, -a, -o
faber, -bri, *m.* – ковач
Sisyphus, -i, *m.* – Сизиф
volvo, volvi, volūtum 3 –
тркајам
vitiōsus, -a, -um –
погрешен, -a, -o;

4. Сйореди со нашата йојоворка: Секој е ковач на својата среќа.
5. Да се мачиш без усјех, да работиш нешто бесмислено. Сйоред јрчката мијполојија, Сизиф бил иттар човек, таа усјеал да ѝ излаже и бойвиште, дури и самата Смрт која дошла по неј. За казна, во долниот свет, морал да буйка една карпа по ујорнина, а карпата ѝовиторно се враќала надолу, таа морал да ја качува одново.

Lingua Latīna viva:

1. **Periculum in mora** - Опасноста е во одлагањето. Овој израз се употребува кога е потребна итна интервенција, на пр. операција во медицината.
2. **circulus vitiōsus** – мајепсан, погрешен круг.
3. **ad infinitum** – бесконечно, во недоглед.
4. **ad persōnam** – според личноста, решение кое не е општо, туку приспособено кон личноста за која се работи.
5. **Vice versa** – наизменично, обратно.

Caput VIII

Omnia Romae cum pretio

- ▶ Делови на реченицата
- ▶ Сложена реченица
- ▶ Трговијата во Рим

Exēmpla docent

1. Scythaē invicti mansērunt.
2. Vos estis milites Romāni.
3. Num negāre audes?
4. Vix crederes.
5. Sine amicitia vita tristis esset.
6. Quid dicam de utilitāte liteterārum? Erudiunt, ornant, oblectant.
7. Nollem dixisses, mallem tacuisses!
8. Sis felix et sint candida fata tua!
9. Utinam iam venerit!
10. Utinam ne hostes patriam nostram vastavissent!
11. Attendite diligenter!
12. Nolite mentīri!
13. Ne sit lingua Latīna facilis, utilis certe est.
14. Hoc sine ulla dubitatiōne confirmaverim.
15. Vivāmus, mea Lesbia, atque amēmus!

Vocabula

► **Substantīva:**

dubitatio, -ōnis *f.* - колебање, двоумење
Lesbia, -ae *f.* - Лезбија, љубената на поетот Катул
fatum, -i *n.* - судбина

► **Adiectīva:**

invictus, -a, -um - непобеден

► **Verba:**

maneo, mansi, mansum 2 - останувам, истрајувам
nego 1 - одрекувам
oblecto 1 - развеселувам
dubito 1 - се колебам
attendo, di, tum 3 - внимавам
mentior, mentitus sum 4 - измислувам, лажам

► **Adverbīa:**

certe - сигурно
vix - одвај

► **Coniunctiōnes:**

ne - да не

Pensum A

Vocabula

imploro 1 - моли, бара
cito 1 - повикувам,
напоменувам

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Никој не се раѓа учен.
2. Дали читаш или пишуваш?
3. Немој да викаш!
4. Да живее нашата татковина!

Pensum B

Каков е конјунктивото во следниве реченици:

1. Quidquid agis, prudenter agas! _____
2. Quis stellas caeli enumeret? _____
3. Utinam in patria sim! _____
4. A quo auxilium implōrem? _____

Pensum C

Побарај ги сродниите зборови во македонскиот и во английскиот/францускиот јазик

medicīna, -ae, f. _____

cito, citāre _____

► Делови на реченицата

Прирок (Praedicatum)

Прирокот (предикатот) искажува дејство, состојба или настан. Тој може да биде: глаголски или именски.

Глаголскиот прирок е почест и тој е личен глаголски облик.

Пр.: *Gaius discit.* Гај учи.

Tonat. Грми.

Ако прирокот е врска меѓу подметот и името кое е дел од прирокот, тогаш го нарекуваме **именски прирок**. „Врската“ (*copula*) најчесто е помошниот глагол *esse*, но поврзувачки (копулативни) можат да бидат и други глаголи што бараат два номинатива (*fio, existo, maneo, videor, nascor*), како и глаголи кои во пасив значат: да бидеш сметан, наречен, избран (*putor, iudicor, appellor, nominor, crēor, elīgor*).

Пр.: *Gaius est discipulus.* Гај е ученик.

Gloria victōrum aeterna erit. Славата на победниците ќе биде вечно.

Hannibal invictus videbātur. Ханибал се чинеше непобедлив.

Cicero pater patriae appellatus erat. Кикерон беше наречен татко на таковината.

Aristotēles doctissimus omnium Graecōrum putātur. Аристотел се смета за најучен од сите Грци.

Забележуваме дека името кое е дел од прирокот може да биде именка, придавка, партицип (*discipulus, aeterna, invictus*).

Подмет (Subiectum)

Подметот (субјектот) кажува кој е вршител на дејството или носител на случувањето во реченицата. Подмет може да биде: именка, придавка, заменка, број, партицип, инфинитив, кој било неменлив збор, конструкцијата АСІ или, дури, цела реченица.

Пр.: *Hostes agreddiuntur.* Непријателите се доближуваат.

Fortes laudabuntur. Храбрите ќе бидат славени.

Quis vicit? Кој победи?

Iste dixit. Той рече.

Tres faciunt collegium. Тројца прават друштво.

Victi fugērunt. Победените побегнаа.

Errāre humānum est. Човечки е да се греши.

Satis est adverbium. „Доволно“ е прилог.

Во сиве овие примери подметот е граматички и затоа стои во номинатив. За разлика од него, логичкиот подмет (кој го кажува вршителот на дејството, но не е граматички подмет во реченицата) стои во аблатив.

Пр.: *Cicero inimicus populi Romani ab Antonio declaratus erant.*

Кикерон од Антониј беше прогласен за непријател на римскиот народ.

Пр.: *Omnibus discendum est.* Сите треба да учат.

Кога подметот е заменка за 1. или 2. лице се искажува само ако сакаме да го нагласиме.

Пр.: *Odi et amo.* Мразам и љубам.

Ego loquor, tu taces. **Јас** зборувам, **ти** молчиш.

Атрибуција

Веќе знаете дека придавката како атрибут се согласува со именката на која се однесува по род, број и падеж. Но, ако атрибутот се однесува на повеќе именки, се согласува со најблиската или се повторува крај секој од нив.

Пр.: *Romānis cunctae terrae et maria patēbant.*

Romānis cunctae terrae et cuncta maria patēbant.

На Римјаните им се отвораа **сите земји и (сите) мориња**.

Придавката како атрибут најчесто стои зад именката: *di immortales* „бесмртни богови“, *lingua Latīna* „латински јазик“, освен кога се сака да се нагласи: *Punica fides* „пунска верност“, *urbānae res* „градски работи“.

Апозиција

Апозицијата се согласува со именката на која се однесува во падеж: *Ovidius poeta* „**поетот Овидиј**“, *nātūram matrem* „**мајката** природа ја“.

Апозицијата стои секогаш зад личното име. Пред него стојат само именките *rex*, *imperātor* или географските поими: *mons*, *flumen* и слично.

Согласување на прирокот и подмештот

Глаголскиот прирок се согласува со подметот по лице и број.

Пр.: *Puer currit.* **Момчето трча.**

Pueri currunt. **Момчињата трчаат.**

Ако именскиот дел од прирокот е придавка (или друго име кое разликува род), тогаш се согласува со подметот по род и број.

Пр.: *Exempla verbis utiliora sunt.* **Примерите се пополезни** од зборовите.

Кога повеќе подмети имаат заеднички прирок, тогаш тој стои во плурал.

Пр.: *Pater et filius veniunt.* **Доаѓаат** таткото и синот.

Кога подметите се живи суштства од различен род, прирокот стои во плурал и е од машки род или, пак, се согласува со најблискиот од нив.

Пр.: *Uxor et liberi patrem complexi sunt.*

Жената и децата го прегрнаа таткото.

Orgetorigis filia et unus e filiis captus est.

Беше фатен единиот од синовите и ќерката на Оргеторикс.

► Сложена реченица (*Enuntiātum compositum*)

Две или повеќе реченици можат да се согласат (поврзат) во една реченична целост која се вика сложена реченица. Поврзувањето може да биде со координација (нижење, склопување) или субординација (подредување).

Кога речениците се поврзани со координација се добива независно-сложена реченица. Кога, пак речениците се во однос на субординација, тогаш станува збор за зависно сложена реченица: една е главна реченица, а другата (или другите) реченици се зависни од главната или една од друга.

► Употреба на начиниште во независни реченици

Repetitio est mater studiorum

Потсети се на облиците за конјунктив.

Независните реченици можат да бидат самостојни (прости) или дел од независно сложена реченица.

Во независните реченици, најчесто, стои индикатив.

Конјунктив во независни (исказни, прашални, барателни) реченици изразува дејство што **сакаме** да се врши, дејство што **може**, што **заповедаме** или **забрануваме** да се врши, како и дејство кое што го **поттикнуваме**, за кое се **колебаме** или **допуштаме** да се врши. Според тоа разликуваме:

- *coniunctivus optatīvus* - конјунктив за желба
- *coniunctivus potentīlīs* - конјунктив за можност
- *coniunctivus iussīvus* - конјунктив за заповед
- *coniunctivus prohibītīvus* - конјунктив за забрана
- *coniunctivus adhortatīvus* - конјунктив за поттик
- *coniunctivus deliberatīvus / dubitatīvus* - конјунктив за колебање
- *coniunctivus concessīvus* - конјунктив за допуштање

Иказни реченици

Иказни реченици во индикатив

Во иказните реченици најчесто стои индикатив. Во некои случаи со индикатив може да се искаже можност и потреба. Таков е случајот со:

- глаголите и изразите: *possum, debeo, licet, oportet, decet, longum est, difficile est, aequum, par, iustum est* и sl.;
- перифрастична конјугација пасивна;

Иказни реченици во конјунктив

Во иказните реченици може да стои *coniunctīvus potentīlīs* и *coniunctīvus ireālis*.
Тој искажува:

а) можност

Пр.: *Dixerit quis.* Некој **би можел да рече.**

б) желба (неостварлива)

Пр.: *Utinam amīcus meus venisset.* Камо **да дојдеше** мојот пријател.

Прашални реченици

Прашални реченици во индикатив

Независните прашални реченици кога се во индикатив започнуваат со:

а) прашални заменки и прилози: *quis, qui, qualis, uter, quando, cur, quomodo, ubi, unde ...;*

Пр.: *Quis vēnit?* Кој **дојде**?

б) прашални честички: *-ne, nonne, num;*

Пр.: *Legistīne Aesōpi fabula?* Ги **читаш ли** приказните на Аесоп?

в) разделни (дисјунктивни) сврзници: *utrum - an, -ne - an.*

Пр.: *Utrum pacem an bellum vultis?* **Дали сакаш** мир или војна?

Прашални реченици во конјунктив

Во прашалните реченици може да стои: 1) *coniunctīvus potentiālis* 2) *coniunctīvus irreālis* и 3) *coniunctīvus dubitatīvus* или *deliberatīvus*.

Пр.:

1) *Quis credat?* Кој **би поверувал**?

2) *Quid vita hominum sine philosophia esse potisset?* Што **би можел** да претставува човековиот живот без философијата?

3) *Quid agerem, iudices?* Што **можев да правам**, судии?

Бараћелни реченици

Барателни реченици во конјунктив

Во барателните реченици може да стои:

1) *coniunctīvus adhortatīvus* (со 1. л. презент - поттик)

Пр.: *Legamus!* **Да читаме!**

Ne desperamus! **Да не очајуваме!**

2) *coniunctīvus iussīvus* (со 2. и 3. л. еднина и множина - заповед)

Пр.: *Prudenter vivas!* **Живеј** разумно!

Suum quisque noscat ingenium! Секој **нека го осознае** својот талент!

3) *coniunctīvus prohibitīvus* (со 2. и 3. л. еднина и множина на презентот - забрана, а со 2. л. еднина и множина на перфектот - строга забрана)

Пр.: *Malum ne agas!* **Немој да правиш** зло!

Mendāci homini ne crederis! **Да не си му поверувал** на лажливиот човек!

4) *coniunctīvus optatīvus* (за остварлива и неостварлива желба)

Пр.: *Sis felicior Augusto, melior Traiāno!*

Да бидеш посрекен од Август, а подобар од Трајан!

Utinam ne tibi fidem habuissem! Камо среќа **да не ти верував**!

Барателни реченици во императив

Заповед се исказува со:

1) Императив I - кога се очекува таа да се изврши веднаш и во некои поуки со општо значење

Пр.: *Adeste amīcis! Помагајте им на пријателите!*
Divide et impera! Раздели па владеј!

2) Императив II - кога се заповеда нешто што треба да се изврши во иднина. Најчесто го среќаваме во закони, тестаменти и препораки за животот.

Пр.: *Salus populi suprema lex esto!*
Спасот на народот **нека** биде највисок закон!

Забрана се исказува со Императив II и негацијата *ne* или со императивите *noli*, *nolite* и инфинитив.

Пр.: *Noli turbāre circulos meos! Немој да ги расипеш моите кругови!*

► Употреба на начиниште во зависни реченици

Индикатив во зависни реченици

Действото на зависната реченица може да биде истовремено со действото на главната, да му претходи или да се случува по него. Според овој однос (на истовременост, предвременост или повременост) се употребува и времето во индикатив во зависната реченица:

Ако действото на зависната и главната реченица е **истовремено**, во двете реченици стои исто време -

Cum epistulam ad te *scribo*, delector.
Cum epistulam ad te *scribēbam*, delectabar.
Fecisti, quae *debuisti*.
Donec *eris* felix, multos **numerabis** amicos.;

- ако действото на зависната реченица се случило **пред** действото на главната реченица

главна	зависна
a) презент	йерфекш
б) претерит (минато време)	йлусквам йерфекш
в) футур I	фушур II

- a) Cum epistulam a te *accepi*, delector.
б) Cum epistulam a te *acceperam*, delectabar.

в) Ut sementem *feceris*, ita *metes*.

Ако дејството на зависната реченица се случило **по** дејството на главната реченица се искажува со временска реченица која почнува со сврзниците: *dum*, *donec*, *quoad* (додека не, се додека не) или со *antequam* и *priusquam* (пред да).

Конјунктив во зависни реченици

Конјунктив стои секогаш во внатрешно зависните реченици. Внатрешно зависни реченици се оние реченици во кои авторот не искажува свое, туку туѓо мислење (најчесто е тоа мислењето на субјектот на главната реченица). Секогаш внатрешно зависни реченици се: прашалните, финалните (целните) и постулативните (барателните) реченици.

Во зависните реченици времето во конјунктив речиси секогаш стои **релативно**, односно, се управува според времето во главната реченица (*consecutio temporum*).

Главни времиња се: презент, футур I и футур II.

Историски времиња се: перфект, имперфект и плусквамперфект.

consecutio temporum

главна	зависна реченица		
	а) истовременост	б) предвременост	в) повременост
1. главно време	конјунктив на презенштот	конјунктив на перфекштот	конј. ѕрезенш на їерифрасишна конјуз. акшившна
2. историско време	конјунктив на имперфекштот	конјунктив на плусквамперфекш	конј. имперфекш їерифрасишна конјуз. акшившна

1. а) *Oro te, ut me adiuves.*

Orabo te, ut me adiuves.

б) *Paetus omnes libros, quos frater suus reliquerit, mihi donat (donabit).*

в) **Interrogat (interrogabit)**, quem librum *empturus sis*.

2. а) *Non dubitabam (dubitavi / dubitaveram), quin di vobis essent propitii.*

б) **Vituperabat (vituperavit / vituperaverat) me, quod Pompeium amicum habuisse.**

в) **Interrogabat (interrogavit / interrogaverat) qui postero die Serdicam profecturus esset.**

Во зависните реченици којунктивот понекогаш може да стои и **апсолутно**, не управувајќи се според *consecutio temporum*. Таков е потенцијалниот, иреалниот и делиберативниот конјунктив на претеритот.

Конјунктивот може да стои апсолутно и во:

- последичните реченици,
- други зависни реченици (прашални, причински, допусни) кога се тие во инверзија (зависната реченица стои пред главната).

De vita Romanorum

Трговијата во Рим

Колку била сложена и динамична трговијата во Рим, може да се оцени по состојбата во самиот град. Биле познати повеќе од 150 различни еснафи, почнувајќи од продавачите на дињи (*pempronarii*), до носачите на товар (*suburrarii*), од продавачите во рибарниците (*piscatrices*) до слаткарите (*siliginarii*). На преполните улици и градски плоштади имало различна стока и луѓе со најразлични занимања. Вревата била неподнослива и трговијата се одвивала во незамислива турканица, а продавачите ја распостилале својата стока на плочниците. Се создвал толкав наред, што царот Домитијан донел наредба со која се на трговците и занаетчиите им се забранувало да ја изложуваат стоката на улиците.

Организацијата на кој и да е вид производство била сложена и се одвивала на различни нивоа. Највеќе се произведувала храна. На пр. трговијата со вино, кое се произведувало надвор од градот или се увезувало од други земји, го контролирале големите поморски превозници (*magnarii*). Тие можеле да вработат голем број транспортери, влекачи (*catabolenses*) или чамции (*lenuncularii*) кои производот го превезувале до пазарот, каде го купувале гостијничарите (*thermopolae*) и потоа го продавале на муштериите. Исто така, гостијничарот можел да тргува со виното со „патувачкиот“ *vinarius*, кој го купувал виното како посредник, на селските пазари, па со своите бочви го пренесувал во градот и го продавал на трговците на мало. Слично на него и градинарите (*olitores*) можеле да ги продаваат своите производи од градините непосредно на пазарот, додека другите трговци на мало, како овоштарите (*fructuarii*) зависеле од своите снабдувачи. Друга положба имале оние кои сировините ги преработувале во производи за исхрана. Житото во градот прво се носело во мелница, па потоа, слаткарите и пекарите можеле да го употребуваат за своите производи.

Производи на римски *занаците*

Градот Рим бил голем производствен центар. Во него биле носени најразлични сировини и биле распределувани по малите работилници за преработка во разновидна стока – дрво за столарите (*citrarii*), злато за златарите (*aurifices*), кожа за чевларите (*caligarii*). Сите занаетчии работеле пред муштериите и готовите производи ги изложувале на отворена тезга.

На улиците на Рим се мешале бројни миризби: од различните зачини, од печениот леб со миризбите од киселото вино по гостилиниците.

Виното во Рим

Виното спаѓало во стоките со кои највеќе се тргувало во времето на Рим. Во Остија од прекуморските бродови се растоварале запечатени керамички садови (*amphorae*) полни со вино, за потоа да бидат пренесени до римските складишта. Во ваквите садови можело да собере околу 1000 литри течност.

Една од главните винородни области во Италија била Кампанија, каде според Плиниј Постариот, се произведувало квалитетно вино, особено на падините на Везув. Тој крај бил богат со винова лоза, а на имотите (*villa rustica*) во Боскореал, се пронајдени справи за производство за вино.

Вниманието кое било посветено на одгледувањето на виновата лоза во римските книги за земјоделството, покажува дека производството на вино било специјализирано и носело добра заработка.

Во еден период на Царството се зголемил увозот на вино од Грција, Африка и Шпанија, кога опаднало производството на вино во Италија. А кога повторно римската производство се зголемило во првиот век од н.е. бродовите полни со вино пловеле од Рим кон далечните земји, но и кон Британија, за трговска размена со се уште непокорените варвари.

Ковачница

Производство на вино

Dicta et sententiae:

Vocabula

pretium, ii, n. – цена;
награда
festum, -i, n. – празник
genius, -ii, m. – дух
защитник; гениј

1. Omnia Romae cum pretio.
2. Quod nocet, saepe docet.
3. Non quis, sed quid.
4. Non bene pro toro libertas venditur auro.
5. Ubi Bacchus, ibi Venus.

1. Сè може да се куїи во Рим (сè е на юродажба). Зборови на Јувенал, юследниот юлем римски сатиричар.
3. Не е важно кој, шуку што зборува или работи.
5. Bacchus бил боја на виношто. Значи: каде е виношто, таму е љубовшта.

Lingua Latīna viva:

1. **Pro domo.** – Во своја полза. Кикерон од политички причини бил прогнат од Рим. По враќањето тој ја одржал беседата *De domo sua*, во која барал да му се врати куќата што му била одземена. Во врска со тоа настанал овој израз.
2. **Pars pro toto.** – Дел наместо целина. (постои и стилска фигура – синегдоха, на пр. Се употребува „кров“ наместо „куќа“).
3. **Post festum** – по свеченоста, односно предоцна.
4. **Post factum** – кога работата е завршена, предоцна.
5. **Genius loci.** – Дух заштитник на едно место. Смислата е: дух, карактер на некое место. Секој Римјанин, според верувањата, имал свој сопствен гениј, свој заштитник. Генијот бил олицетворение на силата во човекот. Секоја жена имала своја заштитничка и секој град, секое место имале свој гениј.

Caput IX

Rex viva lex

- ▶ Прашални реченици
- ▶ Временски реченици
- ▶ Односни реченици
- ▶ Римското царство

Exēmpla docent

1. Neque quid agam, nec, quid actūrus sim, scio.
2. In bello vidētur, quid amor patriae possit.
3. Caesar iuvenis multis cum lacrimis legit, quantas res Alexander Magnus gessisset.
4. Multi nesciunt quam vim scientia habeat.
5. Homines, dum docent, discunt.
6. Quamdiu pestilentia fuit, me non attigit.
7. Romāni, cum in luctu erant, albam togam exuebant.
8. Xerxes, cum Thermopylas expugnavisset, Athēnas incendio delēvit.
9. Antequam ad causam redeo, de me pauca dicam.
10. Beatam vitam philosophus appellat eam, quae cum virtūte degatur.
11. Non is sum, qui mortis metu terrear.
12. Is dives est, cui satis est, quod habet.

Vocabula

► Substantīva:

pestilentia, -ae *f.* - чума
luctu, -us *m.* - жалост, тага
Thermopylae, -ārum *f.* - Термопили,
кланец во Локрида

Xerxes, -is *m.* - име на многумина
персиски кралеви

► Verba:

ago 1 - правам
atingo, tigi, tactum 3 - допирям
exuo, ui, ūtum 3 - соблекувам
dego, -, - 3 - поминувам
terreo, -ui, -itum 2 - плашам,
заплашувам

Статуя на цароū Трајан

Pensum A

Обиди се да ѝ преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Додека ми пристигне писмото од тебе, јас ќе умрам во Италија.
2. Секогаш спомнувај си, што си ми кажал.
3. „Додека (ќе) живеам, ќе ги мразам Римјаните“- рече Ханибал.

Pensum B

Кој начин ѝ треба да си тои во зависната реченица?

1. Socrates accusatus est, quod iuventūtem

- a) corrumpebat
- b) corrumperet.

2. Alexander, dum _____, sagitta vulneratus est.

- a) pugnat
- b) pugnet

Pensum C

Побарај ѝ сродниите зборови во македонскиот и во английскиот/францускиот јазик

festum, -i, n.

genius, -ii, n.

Vocabula

- пристигне - venio 4
accuso 1. - обвинувам
corrumpo 3 - расипувам
sagitta, -ae f. - стрела
vulnero 1 - ранувам,
повредувам
Socrates, -is. m. - Сократ,
грчки философ
festum, -i n. - свеченост,
празнување
genius, -ii m. - гениј, дух,
заштитник

► Прашални реченици

Зависно-прашалните реченици доаѓаат зад главна реченица во која стои некој глагол со значење *прашуваам, велам, знам, гледам, слушам* или слични изрази. Овие реченици секогаш се внатрешно - зависни, па во нив стои конјунктив по *consecutio temporum*.

Прашалните реченици и кога се зависни почнуваат со истите сврзници со кои почнуваат и независните прашални реченици:

a) прашални заменки и прилози: *quis, qui, qualis, uter, quando, cur, quomodo, ubi, unde ...;*

Пр.: *Nescimus, quando Tacitus natus sit.* Не знаеме **кога** е роден Такит?

b) прашални честички: *-ne, nonne, num;*

Пр.: *Epaminondas interrogāvit, salvusne esset clipeus.*

Епамионда запраша **дали** е спасен штитот.

v) разделни (дисјунктивни) сврзници: *utrum - an, -ne - an.*

Пр.: *Haud scio, an Tacitum principem rerum scriptōrem dicam.*

Не знам **дали** Такит би го нарекол најдобар историчар.

► Временски (шемиорални) реченици

Зависните временски реченици ја дополнуваат главната реченица, означувајќи го времето во кое се врши дејството на главниот глагол, но понекогаш можат да ја исказуваат и внатрешната поврзаност на главната и на зависната реченица. Дејството на глаголот во временската реченица може да биде истовремено со дејството на глаголот од главната реченица или, пак, да се врши пред или по дејството на главниот глагол. Во временските реченици кои го исказуваат времето во кое се врши дејството на главната реченица стои индикатив, додека конјунктив стои само во оние кои покрај времето исказуваат и причина или намера - кои се внатрешно поврзани со главната реченица.

Временски реченици во индикатив

- *cum temporāle* „кога“

Стои во временски реченици со кои се исказува само времето во кое се врши дејството на главната реченица и тоа со индикатив на сите времиња. Во главната реченица обично стои некој од изразите како: *tum, tunc* „тогаш“, *eo tempore* „во тоа време“, *nunc* „сега“.

Пр: *Cum signum toga dedero, tunc turbam invādite.*

Нападнете ја толпата тогаш, **кога ќе дадам** знак со тогата.

- **cum iterativum** „секогаш кога“

Во временски реченици кои искажуваат дејство што се повторува.

Пр: *Galli, cum superavērunt, animalia capta immōlant.*

Галите, **секогаш кога ќе победеа**, ги жртвуваа заробените животни.

- **cum inversum** „кога ете, кога пак“

Главната реченица го искажува времето во кое се врши дејството, додека ја зависната ја искажува главната мисла во која доаѓа до неочекуван пресврт и почнува со *cum inversum*. Покрај овој сврзник често стојат изрази како *subito, repente*.

Пр: *Epistolam tuam legeram, cum repente ad me Postumus venit.*

Го читав твоето писмо, **кога ете** ненадејно **дојде** Постум.

- **cum explicativum** „кога, со тоа што“

Зависната реченица објаснува како се случува дејството во главната реченица. Се сметаат за истовремени и затоа во двете стои исто време.

Пр: *Cum tacent, clamant.* Кога молчат, потврдуваат.

Други временски сврзници

- **postquam, posteaquam, post quam** "откако, откога"

- **ut, ut primum, ubi, ubi primum, cum primum** "штом, веднаш кога"

- **simul, simulac, simulatque** "штом, кога"

Со овие сврзници се искажува дејство кое се извршило еднаш во минатото и во нив стои индикатив на перфектот. Дејството на зависната реченица му претходи на дејството на главната реченица, но се сметаат за истовремени, па и во зависната реченица стои перфект. Кога се искажува дејство што ќе се случи еднаш во иднина, во обете реченици доаѓа футур II.

Пр.: *Catullus, paulo postquam in morbum inciderat, mortuus est.*

Катул, кратко време **откако се разболе**, умре.

- **dum, donec, quoad, quamdiu** "додека, се додека"

Овие сврзници стојат со индикатив во сите времиња.

Пр: *Donec eris felix, multos numerābis amicos.*

Додека си скрекен, ќе броиш (имаш) многу пријатели.

Ако покрај времето, со зависната реченица се изразува и намерата или очекувањето на подметот од главната реченица, во нив стои конјунктив по *consecutio temporum* (најчесто конјунктив на презент или имперфект).

Пр: *Rusticus expectat, dum amnis defluat.*
Селанецот чека, **додека да истече** реката.

- *antequam, priusquam* „пред да, сé додека не“

Овие сврзници можат да стојат и одделно (*ante...quam, prius...quam*) и со нив започнува временска реченица чие дејство се случува по дејството на главната реченица. Ако ја исказува и мислата на подметот од главната реченица има потенцијално или финално значење и тогаш во неа доаѓа конјунктив по *consecutio temporum*.

Пр: *Epaminonda non prius bellare destitit, quam Lacedaemonios devicit.*

Епамионда не престана да се бори, **сé додека** не ги победи Лакедаemonците.

Antequam verbum facerem, de sella surrexit et abiit.

Пред да проговорам, стана од столот и си замина.

Временски реченици во конјуктив

- *cum historicum (narrativum)*

Со овој сврзник почнуваат временските реченици во кои се зборува за настани од минатото и покрај времето се исказува и причината. Во главната реченица секогаш стои некое историско време, а во зависната (чије дејство е истовремено или се случува пред дејството на главната) стои конјунктив на имперфектот или на плусквамперфектот по *consecutio temporum*.

Пр: *Caesar, cum Pharnacem viciisset, amico scripsit: „Veni, vidi, vici!“*

Каесар, кога го беше победил Фарнак, на пријателот му напиша: „Дојдов, видов, победив.“

► **Односни (релативни) реченици**

Почнуваат со:

- односна (релативна или релативна) заменка - *qui, quae, quod* - "кој, која, кое"; *quicunque* - "кој било"; *qualis* - "каков"; *quantus* - "колкав";
- релативни прилози - *ubi* - "каде", *unde* - "од каде", *quo, qua* - "на каде", *quare* - "зашто".

Пр.: *Vidi librum, qui amici mei est.* Ја видов книгата, **која** е на мојот пријател.
Ubi victoria, ibi gloria. **Каде што** е победата, таму е и славата.

Односната реченица може да се однесува на целата (главна) реченица или само на еден збор. Во неа стои индикатив или конјунктив.

Односниште реченици се во индикатив:

- а) кога исказуваат нешто стварно (лице или предмет);
- б) кога почнуваат со односни заменки или прилози како: *quicunque;*, *quisquis* - "кој било", *ubicunque* "каде било", *quocunque* "каде и да е", *quotquot* - "колку и да е".

Пр.: *Quidquid agis, prudenter agas!* **Што и да правиш**, прави го мудро!.

Односниште реченици се во конјунктив:

а) кога би биле во конјунктив и да се независни и кога се внатрешно зависни;

Пр.: *In illa regiōne, qua nulla sit amoenior, et silvae sunt et segētes.*

Во овој предел, од кој ниту еден не би можел да биде попријатен, има и шуми и посеви.

б) кога зависат од друга реченица во конјунктив;

Пр.: *Nemo avārus adhuc inventus est, cui satis esset, quod haberet.* Досега не се нашол ниту еден алчен, кому би му било доста, она што го има.

в) кога имаат целно значење;

Пр.: *Homini natūra rationem dedit, qua (ut ea) animi appetitus regeret.* Природата му дала на човекот разум, со него да ги управува желбите на духот.

De vita Romanōrum

Римското Царство

По битката кај Актиј 31 г.п.н.е. Август (тогаш Октавијан) ги наследил разбиените делови на Римската Република, која цел век била на милост и немилост на воените диктатори. Рим во тоа време бил пред анархија. Меѓутоа, Октавијан, во 27 година п.н.е. излегол пред Римскиот сенат и објавил дека Републиката мора да се обнови. Сенатот му ја доделил титулата Август и барал од него да биде проконзул барем десет години. Така, се втемелил еден нов систем на владеење во Рим, што траел со векови.

Сета власт (*auctoritas*) постепено преминала во рацете на владетелот (*princeps*). Август за време на своето владеење (31 г.п.н.е. – 14 од н.е.) вовел нови закони. Меѓу нив е и *Lex Iulia*, донесен со цел да го зголеми наталитетот. Според тој закон неженетите не можеле да примаат наследство, а оние без деца морале голем дел од своето наследство да го вратат во вид на данок. Родителите со три и повеќе деца, пак, не плаќале данок. Во Рим почнала да владее бирократијата во сите делови на животот. Дури и виталноста на литературата и уметноста полека се губела. Така, „живата“ и „слободоумна“ поезија на Овидиј го повредила чувството на царот за сфаќањето на јавниот морал, па

Гај Јулиј Каесар
C. IVLIVS CAESAR

затоа поетот бил протеран од градот.

Август покажал и интерес за римските провинции и поминал доста време, патувајќи во Грција и Мала Азија.

Проблем му бил изборот на наследник. На крај от одлучил својата ќерка Јулија да ја омажи за посинокот Тибериј, кој веќе бил оженет. Тој го посвоил Тибериј во 13 г.п.н.е. за да има наследник.

Инаку, Тибериј ѝ бил син на Августовата трета жена Ливија од нејзиниот претходен брак. Тибериј се истакнал во воената вештина. Тој заедно со Друз бил заслужен за приспојување на провинциите Раетија и Панонија. По смртта на Друз, Тибериј ја презел командата во походите против Германите. Но, откако по три години бил принуден да се ожени со ќерката на царот, тој се откажал од својата положба и се повлекол на Родос каде што останал до 4 г. од н.е., кога повторно ја прифатил командата во Германија. Таму, до неговото прогласување за император (14 – 37 год.) стекнал големо војничко искуство. По смртта на неговиот внук Германик (за која се смета дека бил одговорен) славата на Тибериј опаднала, а тој станал сиров и недоверлив, и се повлекол на островот Капреја.

Краткото владеење на следниот цар Гај (наречен Калигула - "чизмичка") (37 – 41 год.) била епизода без поголемо значење. Тој бил обземен од желба за неограничена власт. Или, како што сметаат некои, ненадејната болест му го оштетила разумот. За него постојат многу приказни. Верувајќи дека е бог, тој увезувал статуи на грчките богови и наредувал нивните ликови да се заменат со неговиот.

Имел намера да војува во Германија и во Британија, но неговите акции пропаѓале. Војската ја вратил од Британија, наредувајќи ѝ да собира школки. По пет години злоупотребување на властта, бил убиен од офицерите на гардата.

Војската во 41 година од н.е. сосема неочекувано на власт го довела Клавдиј. Иако, неподготвен за оваа улога, тој се покажал како добар владетел (41 – 54 год.). Клавдиј ги проширил граѓанските права, ги романизирал провинциите, основајќи колонии во оддалечените области.

Освојувањето на Британија кое го започнал во 43 година е неговиот единствен значаен потфат. Се смета дека неговата втора жена Агрипина го отрула со

Божествениот Август
IVLIVS CAESAR OCTAVIANVS AVGVS

Гај Калигула
CAESAR AVGSTVS GERMANIC

Тибериј
TIBERIVS CAESAR AVGSTV

печурки.

Агрипина, жената на Клавдиј, го подготвувала својот син Нерон за владетел. По смртта на Клавдиј тој ја презел власта и владеел од 54 до 68 година. Во првите години на владеењето тој бил под влијание на својот учител Сенека и префектот на гардата - Бур. Тие години се карактеризираат со умерено владеење и способна управа. Во 61 година по смртта на Бур и убиството на Агрипина (за која се смета дека се случило по наредба на Нерон), започнува „чудното“ владеење на Нерон. Најголем успех му е освоувањето на Ерменија. Меѓутоа, во другите делови на Царството се кревале востанија (Британија и Јudeја). Бунтот во Галија и нездадоволството на гардата го натерале на самоубиство во 68 година од н.е.

Истата година на власт дошол Галба, седумдесет годишен аристократ, управител на Шпанија. Соочен со хаосот во економијата, вовел строги мерки и станал непопуларен кај сите слоеви граѓани во Рим. Бил убиен од гардата во 69 година од н.е.

Отон, пак, дошол на власт со помош на гардата во јануари 69 година. Но римските војски кои се наоѓале во Горна и Долна Германија решиле да го поддржат својот кандидат Авлиј Велиј, така што веќе во април 69 година Отон бил симнат од власт.

И Велиј бил на власт само неколку месеци. Истата година властта преминала во рацете на Веспазијан кој се задржал на престолот до 79 година н.е. За време на неговото владеење Царството било политички стабилно, а строгите економски мерки довеле до рамнотежа во стопанството.

Наследник на Веспазијан бил неговиот син Тит кој владеел само две години (79 – 81 година). Бил познат по неговата дарежливост и сочувствителност. Така, кога во пожар бил уништен дел од Рим, тој го продал мебелот од својата палата за да обезбеди средства за настраданите. Исто така, кога ерупцијата на Везув ги унишитила Помпеја и Херкулан тој дал голема сума за помош на настраданите.

Помладиот син на Веспазијан - Домитијан бил следниот владетел (81 – 96 година). Запаметен е по своето диктаторско однесување, по прогонот на Ереите и на христијаните и по тоа што самиот се прогласил себеси за бог. Бил убиен со помош на неговата жена Домитија.

Божествениот Клавдиј
CLAVDIVS CAESAR AVGVSTVS
GERMANICVS

Галба
SER. SVLPICIVS GALBA
CAESAR AVGVSTVS

Нерва, за време на своето краткотрајно владеење (96 – 98 година) се обидел да ги исправи грешките и злоупотребите што ги направил Домитијан: на граѓаните им ја вратил слободата на говорот, ги ослободил оние што биле неправедно затворени, спровел низа нови финансиски мерки за опоравување на државата. Нерва немал син и четири месеци пред смртта му напишал на Трајан, кој бил на служба на Рајна, дека сака да го посвои.

Така, Римјаните го добиле новиот каесар - Трајан (98 – 117 година) кој своето искуство го стекнал како командант на легиите во Шпанија и на Рајна. Тој го започнал натамошното проширување на Рим со нападите кон Исток. Направил многу за да го поттикне економскиот развој на Италија. Ги проширил пристаништата во Анкона и Остија, изградил патишта кои го подобрile транспортот, уживал во градењето на убави јавни згради во Рим.

По Трајан на власт дошол Хадријан. Многумина сметале дека Трајан премногу го проширил Царството. Поседите на Исток биле огромни и постоела опасност од долгогодишна и скапа војна. Затоа, Хадријан ги напуштил тие предели. Постојано ја истакнувал потребата од зачувување на единственоста на Царството. Вниманието и важноста која им ја придавал на провинциите се гледа и во неговото често и долго присуство во провинциите. Од 21 година колку што бил на власт (117 – 138), најмалку 13 години поминал надвор од границите на Италија. Државната служба ја поделил на воена и на цивилна и за првпат не било задолжително да се служи војска за да се добие некаква служба во цивилната управа. Во негово време бил донесен единствениот систем на закони кои важеле за целото Царство. Хадријан немал деца и затоа го изbral Лукиј Кејониј Комод Вер за свој наследник. Но, Вер умрел пред Хадријан, така што морал да ја смени одлуката. Тој го посвоил сенаторот Тит Аврелиј Антонин, барајќи од него да посвои два сина, Лукиј Вер (син на умрениот Комод) и Марк Аврелиј. На тој начин, Хадријан обезбедил мирна смена на властта, но и наследници до крајот на тој век.

Владеењето на Антонин Пиј (138 – 161 година) претставува пресвртница, бидејќи до неговото време Царството се ширело и било безбедно. Иако, за време на неговото владеење имало мали немири во Дакија,

Ойон
M. OTHO CAESAR AVGSTVS

Божествениот Веспазијан
CAESAR VESPASIANVS AVGVSTVS

Ерменија, Британија и, главно, поминало мирно, сепак, тоа било едно затишје пред бура.

Барбарите вршеле силен притисок врз границите на Римското Царство, нивните упади на територијата на Рим зачестиле. На внатрешен план, пак, се смениле многу цареви, проблемите се наталожиле и воделе кон неизбежна поделба на Царството на два административно независни дела: на Источно (со престолнина Константинопол) и на Западно (Рим).

Во текот на III и IV век варварите почнале да се населуваат во Западното Царството, го ограбувале и го уништувале Рим.

Со тоа завршува периодот на постоењето и владеењето на една од најголемите империи во стариот свет, чии вредности и достигнувања имаат свое влијание и во современиот свет.

Нерон

*NERO CLAVDIVS CAESAR
AVGVSTVS GERMANICVS*

Dicta et sententiae:

1. Rex viva lex.
2. Ridentem dicere verum quid vetat?
3. Vae victis!
4. Fugit interea, fugit irreparabile tempus.
5. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.

Vocabula

rex, -gis, m. – цар,
 владетел
 rideo, risi, risum 2 – се
 смеам
 veto, - tui, -titum 1 –
 забранувам
 vae, interi. – aj; леле
 interea, adv. – меубота
 irreparabilis, -e –
 ненадоместив, -а, -о;
 неповратен, -а, -о
 gutta, -ae, f. – капка
 cavo 1 – длабам
 lapis, -idis, m. – камен
 cado, cecidi, casurus 3 –
 паѓам
 saeculum, -i, n. – век
 modus, -i, m. – начин

2. Зборови на римскиот јазик Хоратиј, кој ја определува задачата на своите сопствени.
3. Галскиот (келтскиот) крал Брен го победил Римјаниите и тој зазел Рим. Со тојем оштакуј, Брен се сојласил да се јави пред судот и да се извини пред Римјаниите за тоа што ги убил Галиите (Келтиите) дека се служат со лажни трикови. Тојаш Брен тој фрлил својот меч на кујот и викнал: *Vae victis!*
5. Спореди со нашата јазиковка: Твка вода бреј рони.

Lingua Latīna viva:

1. **Tu quoque, Brute, mi fili?** – Зарем и ти сине Бруте? – Зборови кои на грчки јазик му ги упатил Каесар на Брут, за кој се зборувало дека и навистина му бил вонбрачен син син – кога го забележал меѓу оние што му ковале заговор во 44 г.п.н.е. И денес, кога не очекуваме од некој близок да е против нас, или да подготвува заговор, измама, ги употребуваме овие зборови.
2. **Saturnia saecula.** – Златно доба, златен век.
3. **Virtuti et Musis.** – На доблеста и на Музите. (чест натпис на некоја научна установа).
4. **modus vivendi** – начин на живеење.
5. **multa paucis** – многу (зборови) со малку (зборови).

Caput X

Ars longa, vita brevis

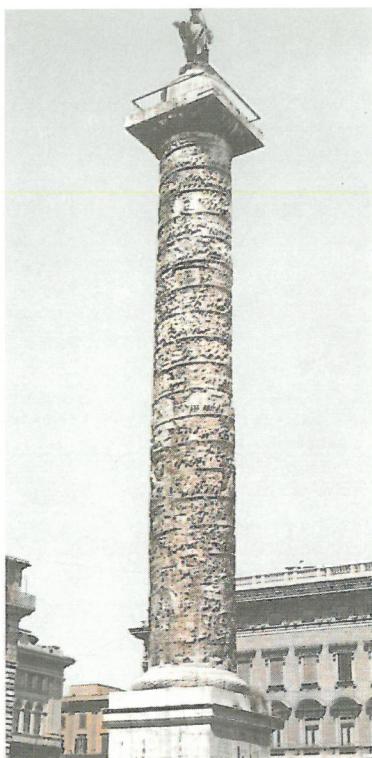
- ▶ Целни реченици
- ▶ Допусни реченици
- ▶ Последични реченици
- ▶ Уметноста во Рим

Exēmpla docent

1. Ut amēris, ama!
2. Ideo societātem malōrum hominum vitāre debēmus, ne mali fiāmus.
3. Romāni militibus, quo fortius pugnārent, praemia proponēbant.
4. Verres Siciliam ita perdidit, ut ea restitui in antīquum statum nullo modo possit.
5. Urbs erat munitior, quam ut capi posset.
6. Accidit, ut una nocte omnes Hermae deicerentur.
7. Mos erat Lacedaemoniōrum, ut duos reges semper eligerent.
8. Naves Persārum tanta magnitudine erant, ut in sinu Salamīnam movēri non possent.
9. Saepe fit, ut aliōrum vitia facilius videāmus quam propria.
10. Nemo est, quin libertātem amet.
11. Mendaci, etiamsi iuret, non credimus.
12. Quamvis hoc difficile sit, tamen faciam.
13. Atticus honōres non petivit, cum ei paterent.
14. Vergilius Homērum, tametsi imitātus est, tamen assecūtus non est.

Почесен стоб на Марк Аврелиј

Vocabula

► Substantīva:

Verres, -i *m.* - Вер, римски намесник на Сицилија
 Herma, -ae *f.* - биста на богот Хермес
 sinus, -us *m.* - залив, теснец
 societas, -ātis *f.* - друштво, сојуз
 praemium, -ii *n.* - награда, добивка
 Persa, -ae *m.* - Персиец
 Salamīna, -ae *f.* - Саламина

► Verba:

vito 1 - одбегнувам
 propono, posui, positum 3 - нудам, ветувам
 restituo, -ui, -ūtum 3 - враќам, повторно воспоставувам
 deicio, -ieci, -iectum 3 - расфрлам
 iuro 1 - се колнам
 imitor 1 - подражавам
 perdo, -didi, ditum 3 - упропастувам
 assēquor, -secutus sum 3 - стигнувам, достигнувам

► Adiectīva

munītus, -a, -um - утврден, заштитен
 mendax, -ācis - лажлив
 supst. - лажливец, превртливец

► Coniunctiōnes

ne - за да не, да не

► Adverbia

ideo - затоа

Pensum A

Обиди се да ги преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Затоа имаме две уши и една уста, за да слушаме повеќе одошто зборуваме.
2. Ниеден јазик не е толку тежок, за да не можеме да го научиме.

Vocabula

уво - auris, -is, f.
уста - os, oris, f.
за да - ut
тежок, -шка, -шко-
difficilis, -e
opprimo, -pressi, -pressum 3
- притискам, напаѓам
excello, - , - , 3 - се
одликувам, напаѓам
apstinentia, -ae, f. -
воздржување

Pensum B

Кој начин треба да стапи во зависната реченица?

1. Cicero non dubitāvit, quin Catilina rem publicam

opprimere _____.

a) cupiēbat

б) cuperet

2. Adeo excellēbat Aristīdes abstinentiā, ut cognomine Iustus

appellātus _____.

a) est

б) sit

Pensum C

Побарај ги сродниите зборови во македонскиот и во английскиот/францускиот јазик

memoria, -ae, f.

philosophus, -i, m.

longus, -a, -um

signum, -i, n.

restituo 3

peto 3

imitor 1

► Целни (финални) реченици

Целните реченици ја искажуваат целта или намерата на подметот од главната реченица, па затоа секогаш се внатрешно - зависни и во нив стои конјунктив според *consecutio temporum - CT.*

Во главната реченица најчесто стојат изрази како: *eo, ideo, idcirco, propterea*, „затоа, поради тоа“; *ea mente, eo consilio*, „со таа цел, со таа намера“; *ea condicione, ea lege*, „под тој услов“.

Зависно целната реченица може да почнува со:

а) сврзниците *ut* „да“, *ne* „да не“, *neve* „и да не“;

Пр.: *Romani primo bellābant, ut liberi essent, postea, ut aliis imperārent.*

Римјаните првин војуваа **за да** бидат слободни, а потоа **за да** владеат со други.

Pythagoras hostias immolāre noluit, ne aram sanguine aspergeret.

Питагора не сакаше да принесува жртви, **за да не** го испрска жртвеникот со крв.

б) *quo* (= *ut eo*) „за да што“ - кога во неа стои компаратив;

Пр.: *Plinius epistolas saepe scribēbat, quo melius Traiānum informāret.*

Плиниј често пишуваше писма, **за да** го известува **што** подобро Трајан.

в) односна заменка *qui, quae, quod* - ова е, всушност, односна реченица, но има смисла на целна.

Пр.: *Dareus ad civitates Graecas legātos misit, qui terram et aquam postulārent.*

Дареј испрати пратеници кај грчките држави, **за да** бараат мир.

► Последични (консекутивни) реченици

Зависно-последичните реченици ја дополнуваат главната реченица и во нив се искажува дејството или состојбата која е последица од дејството во главната реченица. Тие, главно, одговараат на прашањето „како?“ или „колку?“. Во последичните реченици секогаш стои конјунктив и тоа најчесто апсолутно, без оглед на времето во главната реченица, или, пак, според СТ.

Вистински последични реченици

Вистинските консекутивни реченици почнуваат со сврзниците *ut* и *ut non*, а стојат:

а) зад зборовите *ita, sic, adeo, tam*, „така“, *tantopere*, „толку силно“, *tantus*, „толкав“, *talis, eiusmodi*, „таков“.

Во овие реченици конјунктивот стои апсолутно, во она време во кое би стоел и кога реченицата би била независна.

Пр.: *Vibiēnus adeo multātus est, ut vitam amiserit.*

Вибиен беше истепан, **така**, што почина.

б) зад компаратив со *quam* - и во овие реченици конјунктивот стои апсолутно

Пр.: *Ista res maior est, quam ut credi possit.*

Таа работа е поголема, **одошто** би можел **да** поверуваш

в) зад изразите *fit, ut; accidit, ut; fieri potest, ut; evenit, ut; contingit, ut; in eo est, ut.* Во овие реченици времето во конјунктив стои според СТ.

Пр.: *Trasybulo contingit, ut patriam e servitūte in libertātem vindicāret.*

На Трасибул му успеа **да** ја ослободи татковината од ропство.

г) зад изразите *sequitur, ut; restat, relinquitur, reliquum est, super est, ut; mos, consuetudo est, ut; ius est, ut.* Во овие реченици времето во конјунктив стои според СТ.

Пр.: *Catilinae victo unum hoc reliquum erat, ut fortiter pugnando mortem oppeteret.*

На победениот Катилина му преостануваше само едно, **да** загине, храбро борејќи се.

Rеченици со quin

Сврзникот *quin* доаѓа од *qui* (стар абл.) и *non* (негација), има значење „да не, да“; а последичната реченица почнува со него кога стои зад одречна главна реченица или зад прашална реченица со одречна смисла (реторичко прашање). Во последичните реченици со *quin* конјунктивот се употребува апсолутно.

Ваквите последични реченици доаѓаат:

а) зад изразите *nemo est, quin „нема никој, а да не“*

non multum abest, quin „не треба многу, за да“;

nihil abest, quin „ништо не треба, за да“;

nihil praetermittit, quin „не пропуштам, а да не“;

vix me teneo, quin „одвај се воздржувам, да не“;

fieri non potest, quin „не е можно, да не“.

Пр.: *Non multum afuit, quin castra expugnarentur.*

Не требаше многу, **да** биде заземен логорот.

б) зад изрази на сомнеж *non dubito, quin „не се сомневам, дека“; non est dubium, quin „нема сомнение, дека“; quis dubitat, quin „кој се сомнева, дека“.*

Пр.: *Non est dubium, quin ante Homērum poētae fuērunt.*

Нема сомнение **дека** и пред Хомер имало поети.

► Дойусни (концесивни) реченици

Концесивните реченици искажуваат некаква пречка за вршење на дејството од главната реченица, а главната реченица искажува допуштање да се изврши тоа дејство.

Иако двете дејства навидум се исклучуваат, сепак и обете се вршат.

Во главната реченица, често, стојат изрази како: *tamen, attamen, certe* „сепак“. Во концесивните реченици може да стои индикатив или конјунктив, а почнуваат со определени сврзници.

Сврзници со индикатив:

etsi, tametsi, etiamsi, quamquam „иако“

Сврзниците *etsi, tametsi, etiamsi* стојат со индикатив кога реченицата изразува реално дејство, а (поретко) со конјунктив по СТ кога реченицата искажува потенцијално или иреално дејство. Сврзникот *quamquam* стои само со индикатив.

Пр.: *Memoria clarōrum virōrum, etsi ipsi mortui sunt, manēbit.*

Споменот на славните мажи ќе остане, **иако** самите тие се мртви.

Сврзници со конјунктив:

quamvis „колку и да“, *licet* „па, макар; иако“, *ut* „иако“, *ut non* „иако не“, *cum (concessivum)* –“иако“.

Конјунктивот во допусните реченици стои според *consecutio temporum*.

Пр.: *Quot turpe est, quamvis occultetur, honestum fieri non potest..*

Она што е срамно, **колку и да е скриено**, не може да стане чесно.

De vita Romanorum

Уметноста во Рим

Римскиот писател Светониј му ја припишал заслугата на Август што Рим од град полн со куки од цигли, го претворил во град, сиот од мермер.

Ваквото тврдење на Светониј, иако некои сметаат дека е претерано, сепак не е неосновано, бидејќи во I век п.н.е. во сите италски градови, па и надвор од Италија, почнал процесот на урбанизирање на градовите и градење јавни згради. Најзначаен архитект од тоа време е Витрувиј, кој предизвикал реформа во градењето на објектите, како со изборот на материјалот, така и со воведувањето нови елементи, кои се употребувале паралелно со елементите од грчката архитектура.

Во времето на Каесар започнува изградбата на широките плоштади. За изградбата на Каесаровиот форум требало да се урне цела една населба со сиромашни куки. Во времето на Август биле проширени и разубавени водоводите во Рим, изградени се неколу мостови и храмови.

Од римското вајарство треба да се истакне еден значаен релјеф, украс на Нептуновиот храм во Рим (40 г.п.н.е.). Украсот претставува принесување жртва од бик, овца и свиња (*suovetaurilia*). Исто така, значаен е Олтарот на мирот (*Ara pacis*) изграден од 13 – 9 г.п.н.е. од Август. Олтарот и сидот што го опкружува се украсени со скулптури. На релјефот од надворешната страна на сидот се прикажани цвеќиња и листови под една поворка, а внатрешната страна е покриена со черепи од бикови, венци и овошје. Самиот олтар е украсен со релјеф на кој се прикажани Весталки, свештеници и цела жртвена поворка. Ова дело е изведенено со вештина каква што дотогаш не била видена во Рим. Иако делото го извеле мајстори кои не биле од Рим, сепак од него „зрачи“ римскиот дух. Како значајни дела на римското

Стапајува на
Август

вајарство се и многубројните статуи на кои е претставен Август, кои потекнуваат од негово време, но и од подоцна, бидејќи тој останал инспирација за многу уметници.

Римското сликарство, исто така, било подложно на силното влијание од Грција. Меѓутоа, со текот на времето во римското сликарство се јавуваат и автентични, „народни“ мотиви“ од различно потекло. Најтипични облици на ликовната уметност биле сидното сликарство и мозаиците, применувани за покривање на сидовите и подовите во куќите и во јавните објекти. Непресушен извор за запознавање и изучување на овие уметнички видови се Помпеја, Херакуланум, Стабиј. Ерупцијата на вулканот Везув ненадејно го прекинала животот на овие градови, но токму вулканската лава зачувала многубројни слики и мозаици. На нив најчести биле мотивите од митологијата и од историјата, а по малите спални соби не недостигале и еротски сцени. Примероци на вакво сликарство се сочувани и на некои згради во Рим и на Делос.

Најстарата римска музика имала народен и верски карактер. Најчесто, тоа биле посмртни пеења, верски и гозбени песни. Потеклото на римската музика ни е непознато.

Во времето кога во Рим почнале да продираат грчката музика и игра, тие предизвикувале негодување. Во средината на II век п.н.е. Скипион Емилијан, човекот што бил заштитник на уметноста и на литературата, строго го осудил оддавањето на музиката и на играта, бидејќи во нив видел опасност за добрите обичаи. Нешто подоцна, Салустиј зборувал за некаква дама од римската аристократија (мајката на Брут) која свирела на лира и играла многу подобро, отколку што ѝ било дозволено на една чесна жена. Но, прекорите не можеле да го сопрат навлегувањето на модата која брзо се ширела во Рим, а тоа било танцувањето. Така,

Слика со йреѓситава на
Флора

биографите на Калигула, Тит, Хадријан, Комод, Александар Север ја фалеле нивната умешност во танцувањето и во музиката. Нерон за себе сметал дека може да се спореди, дури и со професионалните танчери.

Богатите Римјани имале и свои оркести составени од робови (*pueri symphoniaci*) кои ги следеле на патувањата и ги развеселувале на гозбите. Секој уметник, кој умеел да изведе посебни „точки“, бил многу ценет во „високите“ друштва, жените му се додворувале, и бил добро платен.

Додека во античка Грција постоеле два основни инструменти, лира и тибија (како денешна обоа), во Рим, како што пишува Хоратиј, покрај нив се појавила и трубата (*tuba*). Од лирата се развила големата китра, а од неа настанале оргулите, кои го замениле оркестарот и овозможувале да се надвладее бучавата во амфитеатрите.

Дејашаљ од Ara Pacis

Dicta et sententiae:

1. Ars longa, vita brevis.
2. Omnia praeclara rara.
3. Vita mortuorum in memoria est posita vivorum.
4. Video barbam et pallium: philosophum nondum video.
5. Signifer, statue signum, hic manebimus optime.

Vocabula

praeclarus, -a, -um – прекрасен
 memoria, -ae, f. – сеќавање
 barba, -ae, f. – брада
 palium, -ii, n. – палиј (грчка наметка)
 statuo, -ui, -utum 3 – поставувам
 signum, -i, n. – знак; белег
 philosophus, -i, m. – философ
 signifer, -feri, m. – знаменосец
 licentia, -ae, f. – слобода
 continuus, -a, -um – непрестаен, -јна, -јно
 coram, *praep. co abl.* – пред

1. Умешноста (наука) е долга (останува, трае), животот е краток. Овој афоризам потекнува од познатиот љрчки лекар Хијокрац. Во латинскиот облик се јавува во делата на Сенека.
4. Философиите носеле брада и наметка, оштитука и смилсата е: вредноста на еден човек не е во нејзината надворешност.

Lingua Latīna viva:

1. **Dulce cum utile** – приятно и корисно.
2. **Licentia poetica** - Поетска слобода.
3. **In continuo** – непрестајно, без престан.
4. **Coram publico** – пред јавноста, јавно.
5. **Alieno nomine** – во туѓо име.

Caput XI

Urbs aeterna

- ▶ Споредбени реченици
- ▶ Причински реченици
- ▶ Условни реченици
- ▶ Рим - вечној град

Exēmpla docent

1. Plerique amīcum talem volunt, quales ipsi esse non possunt.
2. Post cladem Cannensem Romāni Varrōnem consulem exceperunt, quasi vicisset, non victus esset.
3. Superbi homines loquuntur, quasi omnia sciant.
4. Qualis nostra virtus fuerit, talis deinde fortūna illīus Urbis erit.
5. Accēdit, quod Caesar ingeniis excellentibus valde delectātur.
6. Sociōrum est nos adiuvāre, praesertim cum pro iis bellum suscepērimus.
7. Galli, cum rērum novārum* cupidi essent, seditiones saepe fecērunt.
8. Tibi non scripsi, quia tempus me defēcit.
9. Hectōrem quis nosset, felix si Troia fuisse.
10. Assēquor omnia, si propero; si cunctor, amitto.
11. Senex quidam ante pugnam dixit: Si adulescens essem, nemo pugnāret fortius.

*res nova - преврат, промена на власта

Vocabula

► Substantīva:

Varro, -ōnis *m.* - Варон
Hector, -ōris *m.* - Хектор
seditio, -ōnis *f.* - востание, бунт

► Verba:

accēdo, -cēssi, -cēssum 3 - пристапувам, доаѓам
excipio, -cēpi, -cēptum 3 - дочекувам
excello, - , - 3 - се одликувам
suspicio, -cēpi, -cēptum 3 - прифаќам, преземам
deficio, -fēci, -fēctum 3 - недостасувам
cuncitor 1 - се колебам

Pensum A

Обиди се да ѝ преведеш следниве реченици на латински јазик:

1. Колку јазици зборуваш, (за) толку луѓе вредиш.
2. Ромул го убил Рем, бидејќи тој го беше прескокнал* сидот на новиот град.

* преведи со плусквамперфект

Vocabula

зборувам - calleo, -ui	2
вредам - valeo, -ui	2
убивам - interficio, -feci, -fectum	3
прескокнувам - transilio, -ui	4
edictum, -i n. - наредба, оглас	

Pensum B

Кој начин треба да сиои во зависната реченица?

1. Si mendaci homini _____, erres.
a) credas
б) credis
2. Manlius Torquatus filium, quod contra edictum cum hoste _____, necari iussit.
a) pugnavisset
б) pugnaverat

Pensum C

Побарај ѝ сродниште зборови во македонскиот и во англискиот/францускиот јазик

poeticus, -a, -um

continuus, -a, -um

sententia, -ae, f.

► Споредбени (компаративни) реченици

Во зависно - споредбените реченици се споредува дејството на зависната со дејството на главната реченица. Во нив може да стои индикатив (кога искажуваат реално дејство) или конјунктив (кога искажуваат замислено дејство).

Споредбени реченици во индикатив

Споредбените реченици се во индикатив:

а) кога содржат релатив во зависната и корелатив во главната реченица. Релативот го сочинуваат релативните предлози или прилози, а корелативот - показните зборови.

зависна - релатив	главна - корелатив
<i>qualis</i> - каков	<i>talis</i> - таков
<i>quantus</i> - колкав	<i>tantus</i> - толкав
<i>quot</i> - колку	<i>tot</i> - толку
<i>quantopere</i> - колку	<i>tantopere</i> - толку
<i>quotiens</i> - колку пати	<i>totiens</i> - толку пати
<i>quo</i> - што	<i>eo</i> - тоа
<i>quam</i> - како	<i>tam</i> - така

Пр.: *Qualis labor, talis merces.*

Каква работа, таква награда.

Tantum scimus, quantum memoria tenemus.

Знаеме онолку, колку што чуваме во сеќавањето.

б) кога зависната реченица почнува со компаративен сврзник (*ut, uti, sicut, quemadmodum* - „како,,), на кој му одговара корелатив во главната реченица (*sic, ita, item* - „така, исто така,,);

Пр.: *Ut sementem feceris, ita metes.*

Како што ќе посееш, така ќе жнееш.

в) кога почнуваат со сврзникот *ut* (*narrativum* или *explicativum*) без корелатив во главната реченица.

Пр.: *Romulus, ut Livius scribit, Romam condidit.*

Како што пишува Ливиј, Ромул го основал Рим.

Sunt bestiae admodum timidae, ut lepores.

Постојат диви животни прекумерно нежни, како зајаците.

Споредбени реченици во конјунктив

Споредбените реченици кои искажуваат замислено дејство стојат во конјунктив, а почнуваат со сврзниците: *quasi, proinde quasi, proinde ac, tamquam, tamquam si, velut, velut si*

,,како да,,. Времињата и конјунктивот во овие реченици се според СТ.

Пр.: *Semper sic vive, tamquam si omnes homines te videant.*

Секогаш живеј така, како да те гледаат сите луѓе.

Tantus timor Romānos serit, velut si hostes iam adessent.

Толкав страв ги обзеде Римјаните, како непријателите да се веќе пред врата.

► Причински (каузални) реченици

Зависните причински реченици ја откриваат причината за дејството на главната реченица.

Во нив може да стои индикатив и конјунктив. Сврзници за причинските реченици се:

- *quia* „бидејќи, затоа што,, *quoniam i quandoquidem* „кога веќе, затоа што,, *quod* „зашто, што,, и *cum* „затоа што, бидејќи,,.

Во главната реченица често стојат изразите: *propterea, idcirco, ideo, ob eam causam* „затоа, поради тоа, поради таа причина,,.

Причински реченици во индикатив

- *quia, quoniam, quando, quandoquidem*

Во причинска реченица која почнува со сврзниците *quia* „бидејќи,, *quoniam* „бидејќи, кога веќе,, *quando, quandoquidem* „кога веќе,, - секогаш стои индикатив, освен кога таа е внатрешно зависна.

Пр.: *Scipio, quia Africam domuerat, Africanus appellatus est.*

Скипион беше наречен Африкански, затоа што ја беше покорил Африка.

- *фактичко quod*

Овој сврзник се нарекува фактичко *quod* (*quod facticum*) бидејќи со него почнува зависна реченица во која се изнесуваат факти. Со тие факти се објаснува главната реченица и во оваа зависна причинска реченица секогаш стои индикатив. Значењето на овој сврзник е близко на односното (релативното) значење и најчесто го преведуваме „што,,.

Пр.: *Homines hac re bestiis maxime praestant, quod loqui possunt.*

Луѓето се разликуваат од животните најмногу по тоа, што можат да говорат.

Пр.: *Prudenter fecisti, quod consilium celeriter cepisti.*

Мудро постапи, што брзо донесе решение.

Причински реченици во конјунктив

- *причинско quod*

И речениците кои почнуваат со причинското *quod* (*quod causale*) стојат во индикатив кога во нив се изнесува објективна причина за дејството во главната реченица. Ако причината се наведува како мислење на субјектот од главната реченица, без да се навлегува дали е тоа и објективна причина, тогаш реченицата е внатрешно зависна и во неа стои конјунктив по *consecutio temporum*. Овој сврзник го преведуваме „затоа што,,.

Пр.: *Coniurati Caesarem necavērunt, quod regnum appetēbat.* (објективно прикажување);

Coniurati Caesarem necavērunt, quod regnum appetēret. (субјективно прикажување)

Заговорениците го убија Каесар, затоа што тој тежнееше кон власта.

- *причинско cum*

Овој сврзник се развил од временскиот сврзник *cum*, а понекогаш може да биде засилен и со прилогот *praesertim*. Во внатрешно зависните причински реченици кои

почнуваат со причинско *cum* (*cum causāle*) - „затоа што, бидејќи,, - секогаш стои конјунктив по *consecutio temporum*.

Пр: *Gentius rex Illyriōrum, cum exercitus eius a Romānis victus esset, Scodram se recēpit.*
Илирскиот крал Гентиј се повлече во Скадар, затоа што неговата војска беше победена од Римјаните.

Sociōrum est nos adiuvāre, praesertim cum pro iis bellum suscepēimus.

Должност им е на сојузниците да ни помогнат, особено затоа што за нив ја почнавме војната.

► Условни (кондиционални) реченици

Условната реченица го исказува условот под кој се случува дејството на главната реченица, а главната реченица, пак, ја исказува последицата од тој услов. Овие две реченици образуваат *хипотетичен период*. Во хипотетичниот период условната реченица, најчесто, стои напред, па затоа и се нарекува *предна* или *протаза* (*protasis*), а главната доаѓа зад неа, па се нарекува *задна* или *аподоза* (*apodosis*).

Протазата почнува со сврзниците *si* „ако, кога,,“ а ако е негирана со *nisi* и *si non* „ако не, да не, кога не,,“

хипотетичен период	
<i>protasis</i> (предна реченица)	<i>apodosis</i> (задна реченица)
кондиционална зависна реченица	главна реченица
ги кажува условите под кои се врши дејството на главната реченица	ја исказува последицата од условите во протазата
почнува со: <i>si, nisi, si non</i>	

Хипотетичниот период може да биде реален, потенцијален и иреален.

Реален хипотетичен период

Во реалниот хипотетичен период условот е остварлив или се замислува како остварлив (реален). Се смета дека се извршуваат и условот и последицата. И во протазата и во аподозата стои индикатив на кое било време.

Пр.: *Si vis pacem, para bellum.*

Ако сакаш мир, подгответувај војна.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movēbo.

Ако не можам да ги придобијам небесните богови, ќе го раздвијам подземното царство.

Потенцијален хипотетичен период

Потенцијалниот хипотетичен период содржи услов и последица кои се замислуваат како можни. Во протазата и во аподозата стои конјунктив на презентот (*coniunctīvus potentialis*) за сегашност или конјунктив на перфектот за минатост. Сврзникот *si* во протазата значи „ако, кога,,“ Во аподозата, сепак, може да стои и индикатив во строго определени случаи.

Пр.: *Si quis id fecerit, impudentem eum dixerim..*

Кога некој би го направил тоа, би го нарекол бесрамен.

Amicum si haberem, felix essem.

Ако имав пријател, ќе бев среќен.

Иреален хипотетичен период

Кога и условот и последицата се неостварливи или неможни, хипотетичниот период е иреален. Во тој случај во протазата и во аподозата стои конјунктив на имперфектот за сегашност, а конјунктив на плусквамперфектот за минатост.

Пр.: *Si discerem, scīrem.*

Да учев, ќе знаев.

Nisi Alexander essem, vellel esse Diogenes.

Да не сум Александар, би сакал да бидам Диоген.

De vita Romanorum

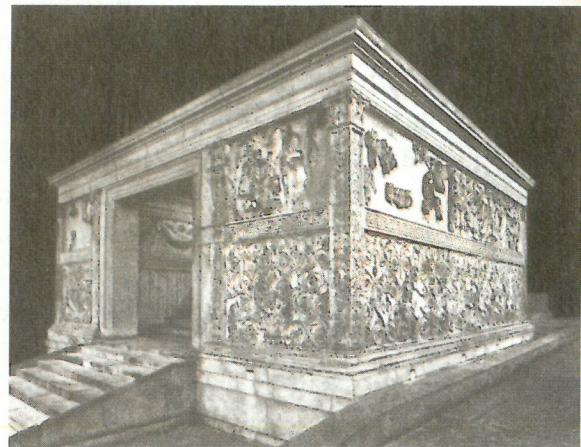
Рим - вечниот град

Плиниј Постариот и Мартијал со гордост изјавувале дека ниеден град на светот не може да се спореди со Рим. И навистина, со неговата плоштина од дваесет километри квадратни и население од два милиона жители, Рим навистина бил голем град. Но, тие не го сметале за единствен на светот само поради неговата големина, туку и поради величественоста на неговите споменици и впечатливоста на неговите градби.

Сé до периодот на Републиката, Рим бил несреден и запуштен град. Приврзаноста на Римјаните кон старите храмови изградени од камен и глина, кон Форумот и различниот народ кој поминувал по цел ден, кон мрачните и тесни улици, како и потребата да се живее што поблиску до центарот, поради снабдувањето со вода и поголемата сигурност, придонесле Рим да се развива без никаков план. Куќите биле многу високи, направени од дрво и глина, недоволно стабилни и светли.

Гледајќи го тоа, Каесар прв смислил план за урбанизирање на Рим: да се сврти течението на Тибар покрај Ватикан, да се исуши неговото корито во градот, Марсовото поле да се припои кон градот, а да се направи ново на периферијата. Започнал изградба на нов Форум (*Forum Iulium*) со храм во средината, посветен на Венера, но презел и обнова на многу стари градби.

Кога дошол на власт Август, бил во дилема дали да продолжи со планот на Каесар или да направи реставрација и подобрување на градот, не менувајќи го при тоа историскиот изглед на градот. Три причини го навеле Август да се одлучи за второто решение: големите трошоци, поврзаноста на населението за

Ara Pacis

традицијата и желбата да се живее според „прадедо-вскиот“ начин, како и самата природа на Август; кој бил против големи новости и многу смели потфати.

Така, започнала „обновата“ на градот. Рим бил замислен како круг. Најнапред биле повлечени две концентрични линии околу Палатин, кои се совпаѓале со градските сидишта (*Pomerium*) и ги делеле населбите од градските полиња. Потоа, биле повлечени многу линии од Форумот кон градските порти, паралелно со градските магистрали, кои ги сечеле двата круга во трапези. На тој начин, се добиле осум реони во кругот на старите сидишта, пет надвор од сидиштата и еден од другата страна на Тибар.

Август поставил во секој втор реон по една кохорта стражари, подготвени да даваат помош во двата правца. Го зголемил бројот на јавните чешми, фурни и продавници со животни продукти, ја реорганизирал службата за снабдување со храна и градската полиција, доверувајќи им ја на војници наречени *urbaniciani*, и вовел ноќни извиднички патроли, наречени *sebaciaria*, според факлите што ги носеле.

Бидејќи имало потреба за општо регулирање на водите кои доаѓале во Рим, а чие количество не било доволно за да се намират потребите на населението, Август и Агрипа ги обновиле старите водоводи и приклучиле уште три нови извори за да ги снабдат со вода сите жители на градот. Во времето додека бил едил, Агрипа ја обновил целата канализација во Рим, покривајќи ја *Cloaca Maxima* по целата нејзина должина. Поради зголемениот број градби и зголемениот сообраќај, Август почнал со поправка на градските улици. Многу улици биле нивелирани, била поставена калдрма, а на раскрсниците биле поставени жртвеници или статуи. Поправени биле и некои мостови, а Агрипа изградил и нов мост.

Откако ги довршил градбите започнати од Каесар (базиликата на Форумот, новиот Форум, Куријата и храмот (*templum Divi Iulii*), храмот му го посветил на Каесар, кого го воздигнал на ранг на божество. Август, во знак на благодарност, на Форумот подигнал храм посветен на Аполон, во негова близина изградил и друг храм посветен на Веста, а во исто време биле обновени и другите храмови кои се наоѓале во Рим.

До Ќаесаровиот Форум бил изграден нов раскошен Августов форум. Тој бил со грандиозна

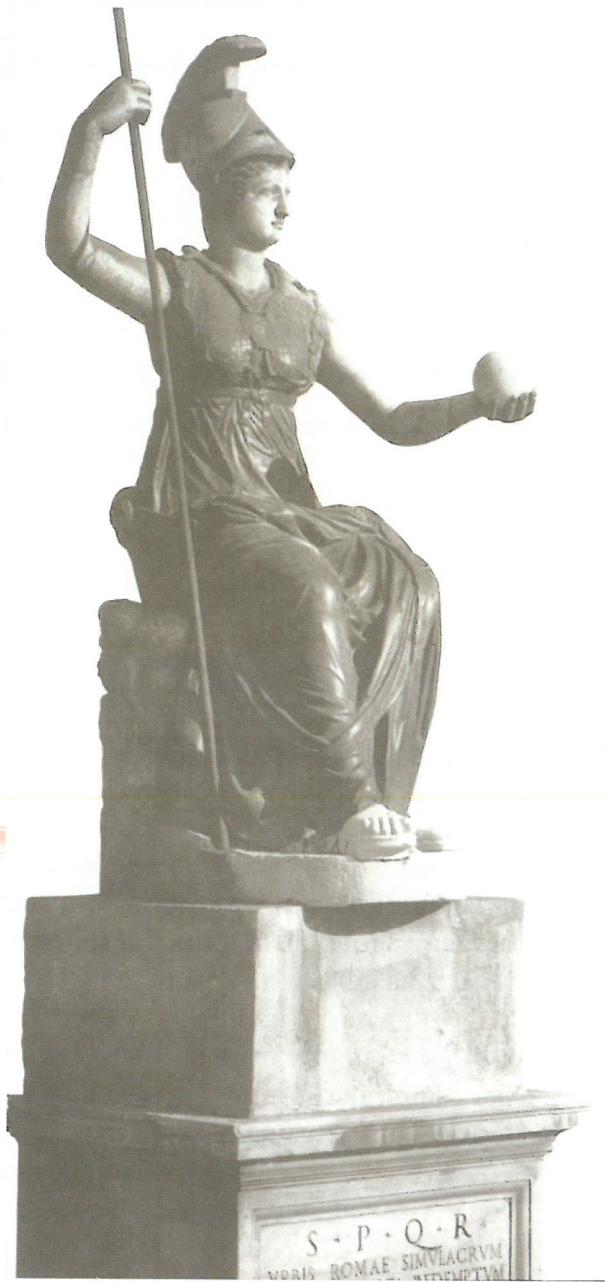
големина, сиот во мермер и со сјајни украси. На средината се издигале колосални мермерни столбови на храмот на Марс. Августовото дело најмногу дошло до израз на Марсовото Поле, каде што со Агрипа, го извел револуционерниот план, кој имал цел да го направи овој реон најубав на светот – градејќи го Олтарот на мирот (*Ara pacis*) и својот мавзолеј.

Би ни било потребно многу време и простор за да ги наброиме сите дела изградени или реконструирани само за време на владењето на Август, поради кои од Сенатот ја добил титулата *restitutor aedium sacrum et operum publicorum*.

Главната заслуга на Август е во тоа што ги удрил темелите на новата уметност и што го поставил патот на своите следбеници кои за кратко време го издигнале Рим во прв град во светот, благодарение на импозантните градби, како што се Хадријановиот Пантеон, амфитеатарот на Флавиј, Домитијановата палата на Палатин, Трајановите терми итн.

Сиве овие градби, кои останале со векови, сведочат за генијалноста на римските градители, за моќта на римската држава, потврдувајќи ни дека Рим отсекогаш бил најпривлечниот, највеличенствениот град. Затоа и до ден денес го носи името – вечен град.

*Божицата
Рома ѝ о држи
свейтой во
дланкаїа*

Dicta et sententiae:

Vocabula

quot – tot – колку-толку
 calleo -ui 2 – разбирам
 valeo, -ui, -itum 2 – вредам
 sententia, -ae, f. – мислење;
 мисла
 votum, -i, n. - желба
 curro, cucurri, cursum 3 –
 трчам
 latus, -a, -um – широк, -а, -о
 via, -ae, f. – пат
 fiscus, -i, m. – благајна
 aequus, -a, -um – еднаков, -
 а, -о; мирен, -а, -о

1. Quot linguas calles, tot homines vales.
2. Quot homines, tot sententiae.
3. Si tacuisses, philosophus mansisses.
4. Non datur ad Musas currere lata via.
5. Nunc scio quid sit amor.

3. Да молчешие, ќе осиганеше филозоф. Вака се вели која некој ќе „пресне“, некаква ѓлуѓост. Која молчи будалиот, мислай дека е мудар.
4. Се мисли: не е лесно да се стапи на тој или уметник. Патот до славата е шекожок

Lingua Latīna viva:

1. **Hoc erat in votis.** – Ова ми беше желба. За ова сонував. Римскиот поет Хоратиј добил имот од својот пријател и заштитник. Со овие зборови исказува задоволство бидејќи му се исполнила дамнешната желба да има имот на село и да се повлече далеку од градската врева.
2. **ibidem (ib.)** – таму, на истото место.
3. **ficus** – државна благајна. Затоа даночната политика се вика фискална политика.
4. **Aequo animo** – со мирна душа, рамнодушно.
5. **Nolens – volens** – сакајќи - не сакајќи, сакал – не сакал.
6. **Urbs aeterna** – вечен град, се мисли на Рим.

Litterae

- ▶ Одбрани текстови за превод
- ▶ Кулинарството во стариот Рим
- ▶ Метрика

Одбрана на текстови

Текстовите кои следуваат се извадоци од дела на познати автори од класичниот и покласичниот период на римската литература. Некои од нив се приспособени за нивото на знаење што ви го овозможува овој учебник.

Gaius Sallustius Crispus *Bellum Catilinae* (6)

ЗА РИМСКАТА ДРЖАВА

Urbem Romam, sicuti ego accēpi, condidēre atque habuēre initio Troiāni, qui Aenea duce profūgi sedibus incertis vagabantur, cumque eis Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solūtum. Hi postquam in una moenia convenēre, dispari genere, dissimili lingua, alii alio more viventes, incredibile memorātu est, quam facile coaluerint: ita brevi multitūdo dispersa atque vaga concordia civitas facta erat.

Sed postquam res eorum civibus, moribus, agris aucta satis prospera satisque pollens videbatur, sicuti plerāque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. Igitur reges populīque fifitumi bello temptāre, pauci ex amīcis auxilio esse; nam ceteri metu perculti a periculis aberant. At Romāni domi militiāque intenti festināre parāre, alias alium hortāri, hostibus obviam ire, libertātem, patriam parentesque armis tegere.

Post, ubi pericula virtūte propulerant, sociis atque amīcis auxilia portābant magisque dandis quam accipiundis beneficiis amicitias parābant. Imperium legitimum, nomen imperii regium habēbant. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, rei publicae consultabant: ei vel aetate vel curae similitudine patres appellabantur. Post, ubi regium imperium, quod initio conservandae libertatis atque augendae rei publicae fuerat, in superbiam dominationemque se convertit, immutāto more annua imperia binosque imperatōres sibi fecēre: eo modo minime posse putabānt per licentiam insolescere anum humānum.

Cornelius Nepos *Cato*

ДЕСТВОТО НА КАТОН

1. M. Cato, ortus municipio Tusculo, adulescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Inde hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulātu censuraque habuit collēgam, ut M. Perperna censorius narrāre solitus est. Romam demigrāvit in forōque esse coepit. Primum stipendium meruit annōrum decem septemque. Q. Fabio M. Claudio consulibus tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secūtus est c. Claudii Neronis, magnīque opera eius existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibal. Quaestor obtigit P. Africāno consuli, cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedīlis plebei factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poātam deduxerat, quod non minōris aestimamus quam quemlibet amplissimum Sardiensem triumphum.

КАРАКТЕРОТ И ДЕЛАТА НА КАТОН

3. In omnibus rebus singulāri fuit industria: nam et agricola sollers et pēritus iuris consultus et magnus imperātor et probabilis orātor et cupidissimus literārum fuit. Quārum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperīri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum.

Ab adulescentia confēcit oratiōnes. Senex historias scribere instituit. Earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romāni, secundus et tertius unde quaēque civitas orta sit Italica, ob quam rem omnes Origines videtur appellesse. In quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. Atque haec omnia capitulātim sunt dicta. Reliqua quoque bella pari modo persecutus est usque ad praetūram Ser. Galbae, qui diripuit Lusitānos: atque horum bellōrum duces non nomināvit, sed sine nominibus res notāvit. In eisdem exposuit, quae in Italia Hispaniisque viderentur admiranda: in quibus multa industria et diligentia compāret, nulla doctrīna.

Gaius Iulis Caesar *De bello Gallico VI, 11*

ПАРТИИТЕ НА ГАЛИТЕ

Quoniam ad hunc locum perventum est, non aliēnum esse videtur de Galliae Germaniaēque moribus et, quo differant hae natiōnes inter sese, proponere. In Gallia non solum in omnibus civitatibus atque in omnibus pagis partibusque sed paene etiam in singulis domibus factiōnes sunt, earumque factiōnum principes sunt, qui summam auctoritātem eorum iudicio habēre existimantur, quorum ad arbitrium iudiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Itaque eius rei causa antiquitus institūtum videtur, ne quis ex plebe contra potentiōrem auxiliī egeret: suos enim quisque opprimi et circumvenīri non patitur, neque, aliter si faciat, ullam inter suos habet auctoritātem. Haec eadem ratio est in summa totius Galliae; namque omnes civitātes in partes divīsae sunt duas.

Gaius Iulius Octavianus Augustus *Res gestae Divi Augusti*

ИЗГРАДБАТА НА РИМ

XIX. Curiam et continens ei Chalcidicum templumque Apollinis in Palatio cum porticibus, aedem divi Iuli, Lupercal, porticum ad circum Flaminium, quam sum appellāri passus ex nomine eius, qui priorem eodem in solo fecerat Octaviam, pulvinar ad circum Maximum, aedes in Capitolio Iovis Feretri et Iovis Tonantis, aedem Quirini, aedes Minervae et iunōnis Regīnae et Iovis Libertatis in Aventīno, aedem Larum in summa Sacra via, aedem deum Penatium in Velia, aedem Iuventatis, aedem Matris Magnae in Palatio feci.

XX. Capitolium et Pompeium theatrum utrumque opus impensa grandi refeci sine ulla inscriptiōne nominis mei. Rivos aquārum compluribus locis vetustāte labentes refeci, et aquam, quae Marcia appellātur, duplicāvi fonte novo in rivum eius inmisso. Forum Iulium et basilicam, quae fuit inter aedem Castōris et aedem Saturni, copta profligatāque opera a patre meo, perfēci et eandem basilicam consumptam incendio ampliāto eius solo sub titulo nominis filiōrum meōrum incohāvi et, si vivus non perfecissem, perfici ab heredibus meis iussi. Duo et octoginta templa deum in urbe consul sextum ex auctoritāte senātus refēci nullo praetermisso, quod eo tempore refēci debēbat. Consul septimum viam Flaminiam ab urbe Arminium refeci pontesque omnes praeter Mulvium et Minucium.

ОСВОЈУВАЊАТА И ШИРЕЊЕТО НА РИМСКАТА ДРЖАВА

XXVI. Omnia provinciarum populi Romani, quibus finitimae fuerunt gentes, quae non parerent imperio nostro, fines auxi. Gallias et Hispanias provincias item Germaniam, qua includit Oceanus a Gadibus ad ostium Albis fluminis pacavi. Alpes a regione ea, quae proxima est Hadriano mari, ad Tuscum pacari feci nulli genti bello per iniuriam inlato. Classis mea per Oceenum ab Ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fines Cimbrorum navigavit, quo neque terra neque mari quisquam Romanus ante id tempus adit.....

XXVII. Aegyptum imperio populi Romani adieci. Armeniam maiorem imperfecto rege eius Artaxe cum possem facere provinciam, malui maiorum nostrorum exemplo regnum id Tigrani, regis Artavasdis filio, nepoti autem Tigranis regis, per Ti. Neronom tradere, qui tum mihi privignus erat.

Кулинарството во стариот Рим

За време на императорот Тибериј живеел Апикij, добриот познавач на римските кулинарски вештини. Тој оставил збирка од рецептi и готвачки вештини што претставувале правила на една уметност која се усвршуvala со векови. Меѓу рецептите што ги собрал Апикij, а собрал повеќе од 450, имало рецептi за сите вкусови и за сечиј џеб.

Површното испитување на Апикиевиот кувар може да го наведе денешниот гурман на заклучокот дека немало некаква голема разлика меѓу тогашната и денешната кујна. И тогаш се јаделе колбаси, шницли, пилешко, риби, свинско месо. Меѓутоа, тајната на римската кујна се состоела во сосовите, и тоа се смета за нејзина најзначајна карактеристика.

Денес, можеби и не би ни било тешко да го изедеме јадењето зачинето со тие сосови, само доколку можеме да го доближиме носот до чинијата. И тоа не поради тоа што Римјаните употребувале мед за да ги зачинат јадењата што ние денес ги јадеме солени, ниту поради тоа што јадењата биле истовремено и лути и со сладок вкус, во кои ставале целер, суво грозје, оцет, мед, масло и нане, туку поради тоа што поголемиот број јадења биле прелиени со необичен сос од некаква скиселена риба (*garum*).

Сосот се добивал на некаков сложен начин и претставувал добро измешана смеса од ситно исецкани различни риби, која се оставала на сонце да зоврие, а потоа се процедувала. Овој сос бил основниот зачин што се употребувал во речиси сите јадења. Иако имало многу видови зачини, ниеден не бил на цена како овој.

За да ја видиме разликата во вкусот меѓу нашите

Морскиите риби на римската
штапија

и римските јадења, потребно е, пред сé, да прочитаме неколку рецепти од Апикij. На пр. еден од рецептите за подготвување тиква е следниов:

“Тиквите треба да се обарат, да се изгмечат, да се посолат и да се стават во тенцере. Потоа, се сечкаат: црн пипер, ким, семе од коријандер, зелено нане. Озгора се посипува малку оцет, се додава еден морков. Оцетот се разблажува со малку мед, а маслото со варена шира. Сето тоа се става врз тиквата и се остава да зоврие. На крајот се запиперува и се служи.”

На трпезата на богатите можело да се види месо од ној, кое се служело, исто така, со сос. Апикij особено се задржува на тој сос: “Пипер, нане, пржен ким, семе од целер, урми или морков, мед, оцет, вино од суво грозје, малку супа и масло се ставаат во тенцере. Потоа се додава скроб, за да се згусне сосот, па со него се прелева месото ставено во чинии и се додава пипер.”

Печеното месо се подготвувало секогаш на ист начин. Но, кога ќе се извадело од печка, Римјаните сакале добро да го зчинат со сол и со мед. Апикij дава цела серија рецепти за различни, многу посложени печенења, но нивната тајна не се состоела во начинот на печенење, дали се печат во тава или на ражен, на тивок или на силен оган, туку, како и секогаш, тајната лежела во сосот.

Денешниот гурман не би се чувствуval пријатно на трпезата на старите Римјани, можеби, и поради тоа што на неа недостигале јадењата и пијалаците кои подоцна влегле во општа употреба, какви што се: оризот, компирот, пченката, доматот, јужното овошје, ликерите, кафето, чајот, чоколадото. Немало ниту шеќер, тој бил заменет со мед.

Трпезата на богатите и на сиромашните

Готвењето во богатите фамилии во Рим се претворило во вистинска уметност, при што, покрај кулинарските способности, значајна улога играла мајсторијата, или подобро речено, необичноста со која готвачот ги служел јадењата пред гостите.

За разлика од богатите, кујната кај сиромашните била како и денес, многу умерена и едноставна. Сиромашните се придржувале, се разбира, повеќе од

Пехари за вино

нужда, отколку од доблест, кон старата умереност, која го карактеризира животот на старите Римјани.

Главната храна се состоела од густа пченична каша (*puls* или *pulmentum*), која долго време била традиционално јадење, од вариво (грав, соја) и зеленчук. Лебот се појавил подоцна, така што Плиниј Постариот тврди дека *puls* останал долго време основен елемент на исхраната. Но, кога се појавил лебот, почнал да се прави во различни видови и ја потиснал старата каша.

Се разбира, сиромашните јаделе црн леб, со лош квалитет (*panis plebeius*) или, во најдобар случај, со нешто подобар квалитет (*panis secundarius*). Само богатите можеле да си дозволат луксуз да јадат добар, сосема бел леб (*panis candidus* или *tundus*).

Сиромашните ретко јаделе месо, но затоа јаделе многу често мали, солени, конзервирали риби (*teneae, gerres*), кои биле евтини и достапни за секого. Добрата риба (лист, мурена, јастог, сипа, лигни) била наменета исклучиво за трпезата на богатите.

Специјалитет биле школките (*ostrea*). Школките се одгледувале во рибница, како и другите риби. И птиците биле едно од главните јадења на трпезата на богатите. Ги одгледувале во кафези (*vivaria avium*), во кои ги гоеле (најчесто фазаните и пауните) за да завршат во тава, прелеани со добар сос.

Кујнскиот прибор во почетокот бил едноставен и таков останал за цело време во сиромашните фамилии.

Ако се појавила потреба од професионален готвач за некоја особена пригода, лесно можело да се дојде до него: пазарите биле преполнi со готвачи кои ја нуделе својата помош. Во богатите куки, особено по освојувањето на Грција и Азија, кујната заземала значајно место во домот и во неа работеле цела армија робови: готвачи, мијачи на садови, помошници.

Литературните дела на Плиниј Постариот, на Плиниј Помладиот, на Хоратиј, на Петрониј, на Мартијал не запознаваат до детали каква била трпезата, менијата и обичаите на најбогатиот дел од римското општество, како во Рим, така и во провинциите.

Зајак и смокви
представени на слика

Кога јаделе Римјаните

Римјаните, обично, имале три оброци дневно, од кои *cena* била најзначајниот. *Cena* во тоа време била на средината од денот (иако денес во италијанскиот *cena* значи вчера). Наутро имале мал појадок, *ientaculum*, а навечер – *vesperna*.

Со текот на времето се менувале обичаите, така и *cena* се поместила на крајот од денот, заменувајќи ја *vesperna*. Класичниот ред на оброците станал: *ientaculum*, *prandium* (ручек) и *cena*.

Се разбира, сите не се придржуvalе до традицијата на три оброци. Римјаните, често, изоставувале еден од првите два оброци, а и доколку јаделе, првите два оброци биле многу лесни.

Првиот оброк бил меѓу седум и девет часот, во зависност од годишното време. Децата кои оделе на училиште си купувале појадок по пат кај слаткарите, кои подготвувале бисквити (*adipata*). Возрасните, пак, појадувале леб натопен во вино или лебот го посипувале со соја и лук. Исто така, се јадело и сирење, урми, мед, јајца, свежо и суво овошје.

Prandium бил околу еднаесет и дванаесет часот, и тоа порано за оние што не појадувале. И овој оброк бил брз и лесен. Најчесто јаделе: вариво, риби, јајца, печурки и овошје. Често го јаделе она што останало од претходната вечер.

На крајот од работниот ден, *dies solidus*, како што го нарекува Хоратиј, по капењето, доаѓала *cena*, околу два или три попладне, а можеби и нешто подоцна. Овој оброк бил и единствениот за сиромашните.

Се состоел од едно или повеќе јадења (*ferculae*) во зависност од можностите на фамилијата. Овие јадења претставувале *prima*, *secunda*, *tertia*...*cena* и доаѓале по *gustatio*, некој вид предјадење што се состоело од некакви пикантни јадења. *Cena* завршуvala со *secundae mensae*, што се состоела од овошје, колачиња и храна која предизвикувала жед. Потоа започнувало наздравувањето (*comissatio*). За време на јадењето се пиело умерено, но по јадењето пиенето можело да продолжи до длабоко во ноќта.

Чинија со ѹреѓстїава на
Минерва

Виното секогаш се пиело разблажено со студена или со топла вода.

Садовите во кои јаделе сиромашните биле од печена глина, или во најдобар случај, од бронза. Кај богатите, пак, тие биле од добро обработено сребро. Се употребувале плитки (*patina* или *patella*) чинии и длабоки чинии (*catinus*).

Виното стоело во бочва (*cadus*) и од неа се претурало во голем бокал со тесно грло (*lagoena*). Чашите биле со различен облик, во зависност од тоа за што служеле. Така, имало чаша без дршка – *poculum*, *cantharus* – со две дршки, *scyphus* – голем пехар и *cyathus* – кој служел и како голем сад за пренесување на виното.

Трпезаријата, најпрвин се наоѓала во атриумот, а потоа била преместена во *tablinum* или *cenaculum*. Во најстариот период се јадело седејќи крај огништето, но под грчко влијание, Римјаните почнале да јадат испружени на еден вид кревет (на грчки *kline*), и тоа подлегнати на левата страна, потпрени на лактот. Затоа и трпезаријата е наречена *triclinium*.

Како што кажува латинското име *triclinium*, во просторијата имало три кревети, распоредени во облик на потковица околу една четириаголна маса. Едната страна од масата останувала слободна, за да можат робовите да служат од таа страна. На секој кревет можеле да седнат по тројца. Доколку некој неочекувано ќе дошол на вечера, тој јадел стоејќи.

Меѓутоа, жените и децата седеле на столчиња и клупи. Дури подоцна ним им било дозволено да јадат испружени заедно со мажите.

Римјаните јаделе со прсти од послужавникот, на кој слугите веќе ја имале исечкано храната на парчиња. Само за течната храна користеле лажици (*cochlear* или *ligula*). Салфетите што ги имале до себе, гостите, често, ги користеле за да завиткаат по некое парче од вечерата и да си го однесат со себе дома.

Робинка йазари живина

Приватни и јавни гозби

На приватните гозби се собирале богатите Римјани кои седнувале на маса во раните попладневни часови и не станувале до ноќта, се додека не изеделе неколку видови храна и додека обилно не се напиеле. Покрај гозбата имало и најразновидна забава: музика, читање, рецитирање стихови, често се играле и комични претстави. За време на гозбата се ределе и здравици – за некоја жена, за царот, за високи воени личности, за домаќинот.

Има еден интересен цитат кај Кикерон кога пишува за гозбите кои ги приредувал Вер за своите пријатели: “Едни ги изнесуваа како да се смртно ранети, а другите остануваа на подот во бессознание – сликата како од боиштето кај Кана, а не како од гозба на еден прајтор”.

На некои гозби учествувал и целиот народ (тогаш биле поставувани маси по должината на Римскиот форум), на некои учествувале свештениците, на други, пак, членовите на сенатот.

Јавните гозби се одржуvalе во деновите на верските свечености (*epulum Iovis, epulum Minervae...*), за време на светите игри, при погреб или при осветување на некој храм.

Во почетокот на овие гозби имало определен ред на однесување, додека со текот на времето карактерот на овие гозби се изменил, верската идеја почнала да слабее и наполно згаснала. Така, тие прераснале во најобично средство за да се засити и да се смири римскиот народ во определени околности.

На римските трпези

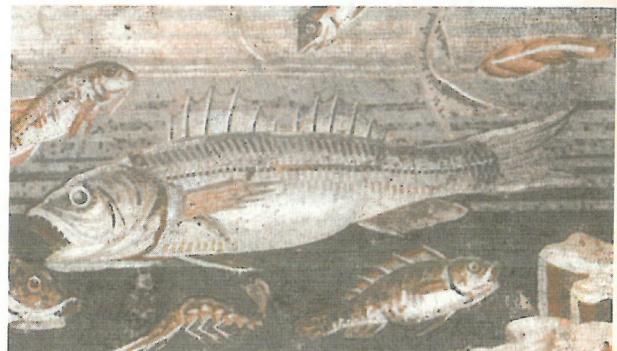
Не се посветувало особено внимание на изборот на месото: слатките или пикантни сосови и без тоа го менувале вкусот на месото. Римското печено и динстано месо било говедско, телешко, свинско, од дива свиња, од магаре, овче, пилешко, од папагал, од полжав и од сите видови диви животни. Многу јаделе сирење и го употребувале за правење колачиња. Од јајцата повеќе ја јаделе белката, отколку жолчката.

Рибата, и езерската и морската, била едно од омилените јадења. Подготвувале повеќе од сто видови риба. На цена биле барбуните, скушите, туните, листовите и јагулите. Римјаните толку сакале риба, што почнале и да ја одгледуваат во рибници. Со морските плодови или почнувала или завршува гозбата.

Сојата, гравот, грашокот, зелката, морковот, репката, кромидот, тиквата, краставицата, габите, цвеклото, нането и слезот биле римскиот избор на зеленчук. Исто така, маслинките биле на масата на богатите и на сиромашните луѓе. Од овошје најмногу јаделе јаболка, круши, цреши, сливи, праски, ореви, бадеми, костени и грозје. Од Ерменија во Рим се набавувале кајсии, а од Африка урми во огромни количества.

Од пијалаците пиеле само млеко, најчесто козјо, и вино. Виното (ватиканско, марсејско, корзиканско, лезбоско, албанско, сабинско) ретко се пиело чисто. Му се додавала студено или млака вода, вода заситена со мед или солена вода, морска вода, во зависност од годишното време и од вкусот.

Метрика

Во поезијата на старите Грци и Римјани нема рими, а структурата на стихот е одредена со ритам. Тој ритам се темели врз измена на куси и долги слогови (квантитативен стих). Постоеле различни метрички стапки, а се употребувале во зависност од видот на поетското дело или изборот на поетот. Со измената на долги и куси слогови, со подигнувањето и спуштањето на гласот и со соодветно одбраното место за пауза, се постигнува особена впечатливост во читањето или рецитирањето поезија. За да можеме да си ја доловиме сета убавина на античката поезија, ќе се запознаеме со некои основни принципи и правила кои важат во метриката.

Најмалата метричка единица е времето потребно за изговор на еден кус слог. Таа единица се нарекува – мора. Долгиот слог вреди како два куси слога, односно

- = ∑

Два или повеќе слога, споени во метричка целост, го сочинуваат основниот елемент на метриката - стапката (*pes*). Повеќе стапки сложени во ритмичка целина сочинуваат еден стих (*versus*). Во грчката метрика, која подоцна ја презеле Римјаните, кај повеќето стихови по две стапки, сочинуваат метар (*metrum*). Според тој збор, науката која се занимава со структурата на стиховите се нарекува метрика.

Секоја стапка се состои од два дела: едниот понагласено се истакнува со гласот и се нарекува арса (*arsis*, подигање на гласот), а другиот се изговара со спуштање на гласот и се нарекува теза (*thesis*). Арса се означува со знакот ' кој се вика *ictus* (удар), на пр. *carmina* = / ∑ , каде што *car* – е арса, а *-mina* е теза. Иктусот на арсата не се совпаѓа секогаш со вообичаениот акцент на зборот. Читањето на стиховите при што со гласот се истакнува арсата се нарекува скандирање.

Различните комбинации на долги и куси слогови образуваат различни стапки.

Највообичаени стапки се:

дактилот ∕ ∑

спондејот ∕ —

тropheјот ∕ ∑

јамбот ∑ ∕

анапестот ∑ ∑ ∕

Кога еден збор во стихот завршува со вокал, а следниот почнува, исто така, со вокал или со *h*, настанува зев или хијат (*hiatus*). Според правилата во латинската метрика хијатот задолжително треба да се отфрли. Со хијатот се справуваме со елизија, односно со отфрлање на крајниот вокал, на пр. *mult(a) offere, atqu(e) aggere, nem(o) adeo, atqu(e) haec.*

Исто така, ако зборот завршува на вокал по кој следува *t*, а следниот почнува со вокал, се елидира и *t* заедно со вокалот, на пр. *quant(um) ipsa, mul(um) ille, dic(am) equidem.*

Пред *es* или *est* не се елидира крајниот вокал, туку *e* или *es* од *es* и *est*, на пр. *magna (e)s, ferendo (e)st, ignotum (e)st.*

Сепак, хијатот се допушта :

- ❖ кај едносложните извици: *ah, vae, o, heu.* На пр. *o et praesidium..;*
- ❖ зад посилна интерпункција. На пр. *Et ver(a) incessu patuit dea. Ill(e) ubi matrem*
- ❖ пред грчки зборови. На пр. *Nereidum matri et Naptuno Aegeo.*

Понекогаш два вокала во зборот се читаат како еден слог (синицеза). На пр.: *deest* (читај *dest*), *antehac* (читај *anthac*), *deinde* (читај *dejnde*)

- ❖ Вокалите *i* и *u* зад консонант, понекогаш, се изговараат како *j*, односно *v*. Со тоа претходниот краток слог се продолжува според местото – *positione*, на пр.: *genua* (читај *genva*), *abiete* (читај *abjete*).

Хексаметар

Хексаметарот е стих кој се состои од шест дактилски стапки. Во хексаметарот секоја стапка сочинува еден метар, па во тој стих има шест метри, што покажува и неговото име (грч. *heks* - шест, *metron* - метар). Последната стапка е двосложна: трохеј или спондеј.

Бидејќи постои правило дека долгот слог вреди како два кратки, во хексаметарот дактилите можат да се заменат со спондеи. Тоа најчесто се случува во петтата стапка. Таквиот стих се нарекува *versus spondiacus*. Во таквиот стих четвртата стапка мора да биде дактил. Мешањето на дактилот и спондејот му

дава на хексаметарот разноликост, бидејќи дактилот внесува живост, а спондејот - мир и сериозност.

Шемата на хексаметарот е следната:

Дактилскиот хексаметар се скандира со еден или два одмора (паузи). Ако одморт доаѓа во средината на стапката, се нарекува каесура (*caesura* од глаголот *caedere* – сече), бидејќи ја “сече”, ја дели стапката на два дела. А ако одморт доаѓа на крајот на стапката, се нарекува дијареса (*diaeresis* – одвојување), бидејќи одделува стапка од стапка.. Каесурата и дијаресата се обележуваат со знакот II.

Хексаметарот е стих на епската поезија, а од грчката во римската поезија го пренесол поетот Ениј. Најголемите римски поети го користеле ваквиот стих. Така, во хексаметар е спеан философскиот еп *De rerum natura* на Лукретиј Кар, вергилиевиот јуначки еп *Aeneis* дидактичкиот еп *Georgica* и пастирските песни – *Bucolica*, потоа *Metamorphoses* на Овидиј, *Saturae* на Хоратиј и Јувенал и други.

Обидете се да го обележите метарот и да ги скандирате следниве стихови:

Publius Vergilius Maro *Aeneis*

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
Litora; multum ille et terris iactatus et alto
Vi superum saevae memorem Iunonis ob iram,
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
Inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
liber I (8 - 22)

Musa mihi causas memora, quo numine laeso
Quidve dolens regina deum tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantaene animis caelestibus irae?
Urbs antiqua fuit. Tyrii tenuere colonii,
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum studiisque asperrima belli;
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabite coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque..
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyras olim quae verteret arces;
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Lybiae: sic volvere Parcas.

Антички споменици во Македонија

▶ Скупи
▶ Лихнидос

Античкиот град Скупи во Македонија

Скупи

На местото каде што денес лежи Скопје се смета дека постоеле населени насељи уште пред 2500 години. Тие биле расфрлани на неколку ритчиња крај реката Вардар – кај денешното с. Злокуќани, Нерези, во Кисела Вода и на Калето.

Со доаѓањето на Римјаните на местото на денешно Злокуќани, на устието на реката Лепенец во Вардар бил подигнат Скупи - урбанизиран град со правоаголна рамка, што наведува дека претставувал легиски каструм – војничка населба. Најверојатно тука биле сместени римските легии кои требало да се префрлат во освоената Дарданија. По извесно време, Скупи бил населуван и од обични граѓани и го достигнал рангот на колнија. Најголемиот економски и културен подем овој град го доживеал во I и II век, а подоцна во IV век од нашата ера. Градот бил долг 2500, а широк 2000 стапки. Површината на градот од околу 40 хектари била опкружена со бедем со ширина до 3, 20 метри.

Со археолошките ископувања се откриени градби со чија помош се реконструира ликот на некогашното Скупи.

Во неговиот центарален дел се наоѓала базилика свртена кон запад. Подот на базиликата е мозаик со геометриски шари. Базиликата лежи врз остатоци на градби од постар период. Според структурата и внатрешната декорација оваа базилика се смета дека датира од IV век од н.е. На северниот крај на градот е пронајден антички театар. Се смета дека е изграден според римска шема во II век од н.е. Театарот е со долга скена, а пронајдените остатоци од декоративна архитектонска пластика укажуваат дека тој бил богато украсен. Неговата големина зборува дека тоа бил објект со исклучителна важност во тоа време и во него се одвивал целосниот културно – забавен живот.

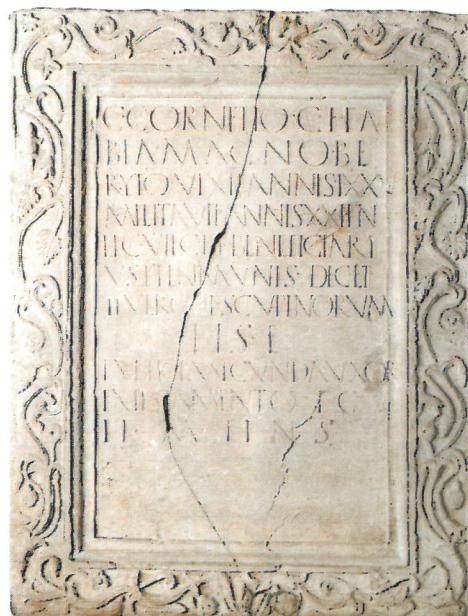

До тетарот на неговата југозападна страна се наоѓа друга базилика. Во внатрешноста на базиликата се пронајдени мермерни капители, розети и друга архитектонска декорација.

Јужно од античкиот театар се наоѓа палата со неколку големи простории. На сидовите на една од просториите се насликаны фрески чија орнаментика е изведена со разнобојни геометриски шари. Тоа говори за свечениот карактер на оваа просторија.

Во рамките на градот се и градските гробишта – некрополи, каде што се пронајдени голем број предмети што придонесуваат во составувањето на историскиот мозаик на градот. Меѓу пронајдените предмети има скапо сириско стакло, луцерни, резбарен килибар. Од гробовите може да се види дека во Скупи живееле градски магистрати, занаетчии и трговци.

За време на своето постоење Скупи бил цел на многубројни напади од страна на варварските племиња. Особено нападите зачестиле по поделбата на Римското Царство. Во 518 година градот настрадал во катастрофален земјотрес со што замира животот во Скупи, се до неговото обновување во византискиот период на нова локација.

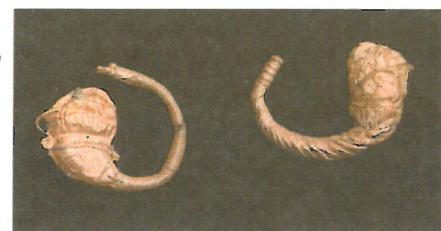
Лихнидос

Денешниот град Охрид лежи врз античкиот град Лихнидос. Постоењето на градот Лихнидос е потврдено како со голем број документи и пишани извори, така и со археолошки наоѓалишта. Градот бил сместен покрај *Via Egnatia*, најстариот римски пат на Балканот. Тој претставувал најкраток пат од Рим до источниот дел на Царството.

До III век п.н.е. Лихнидос бил дел од грчката цивилизација, се додека Рим не ги покажал своите аспирации кон Балканот. По неколкуте војни, Македонија станува римска провинција во 148 г.п.н.е.

Лихнидос се развива во убав град на површина од околу 40 хектари. Во него егзистирале голем театар, цивилни градби, базилики и храмови. Особено значајна улога имал во времето на Римската Република за што сведочат многу документи. Се смета дека и Лихнидос бил погоден од катастрофален земјотрес во 526 година од н.е.

Бидејќи денешниот град Охрид е изграден токму врз античкиот град, многу тешко е да се вршат археолошки истражувања на Лихнидос. Големиот број цркви и манастири се од подоцнежниот византиски период кога повторно “јутел” градот Лихнидос и станал епископски центар.

Археолошки наоди
од Лихнидос

Vocabularium

- ▶ латинско - македонски
- ▶ македонско - латински

Лајинско - македонски

A

a, ab, abs, *praep. co abl.* - за насока: од, откај; за време: од; за љричина: од, поради
abeo, -ii, -ītum 4 - си заминувам
abhorreo, -ui 2 - *trans.* - се згрозувам; *intrans.*, се спротивставувам, се разликувам
absōlvo, -sōlvi, -solūtum 3 - ослободувам; разрешувам; упростувам
abstinentia, -ae f. - воздржување
abundo -āvi, -ātum 1 - изобилувам
ac, *coni.* - в. atque
academia, -ae f. - академија
accedo, -cēssi, cēssum 3 - пристапувам, се доближувам, надоаѓам; често *impers.*
Acheron, -ontis m. - Ахеронт (река во подземниот свет)
accīdo¹, -cīdi, -cīsum 3 - исечувам, смалувам
accido², -cidi 3 - паѓам некаде; настанувам; *impers.* се случува, излегува
accipio, -cēpi, -cēptum 3 - примам; доживувам
acclamatio, -ōnis, f. – довикување, извикување, акламација
accuso, -āvi, -ātum 1 - obvinuvam
acer, acris, acre, *adi.* - остар, -a, -o; остроумен, -a, -o
acies, -ēi f. - врв; острена; боен ред
acta, -ōrum n. - дела, списи
acus, -us f. - игла
ad, *praep. co acc.* - за љросијор: кон, до, покрај; за време: до, околу, по, за; за цел: за; за љричина: поради
addo, -didi, -ditum 3 - додавам, приоддавам; умножувам
adeo *adv.* - толку, до толку

adipiscor, adeptus sum 3 - достигнувам, се здобивам
adluvies, -ei f. - базен, земја создадена со прелевање на вода
adimo, -ēmi, -ēmptum 3 - одземам, грабнувам
adiuvo, -iūvi, -iūtum 1 - помагам
admiratio, -ōnis f. - чудење, восхит
admīror, mirātus sum 1 - се восхитувам, се чудам
admodum *adv.* - прекумерно
admoneo, -ui, -itum 2 - опоменувам, потсетувам
adulēscens, -entis m. f. - млад човек, момче, девојка
adulescentia, -ae f. - младост
adversus, *praep. (so acc)* - против, наспроти
advērsus, -a, -um *adi.* - несреќен, -a, -o
advolo 1 - долетувам
aedes, is f. - огниште, живеалиште; pl. куќа
aedifico, -āvi, -ātum 1 - градам, сидам
aeger, -a, -um *adi.* - болен, -a, -o
Aeneas, -ae m. - Ајнеј
aequo, -āvi, -ātum 1 - израмнувам, изедначувам
aequus, -a, -um *adi.* – еднаков, -a, -o; мирен, -a, -o
aer, aeris m. - воздух
aes, aeris n. - бакар, бронза; бакарни пари
aestimo, -āvi, -ātum 1 - ценам; проценувам
aetas, -ātis f. - возраст; старост; век
aetērnis, -a, -um, *adi.* - вечен, -a, -o; бесмртен, -a, -o
aevum, -i n. - век, живот
affero, attuli, allātum - донесувам, принесувам
Africa, -ae f. - Африка
Africānus, -a, -um *adi.* - африкански, -a, o
ager, -gri m. - нива; село; земја

Agesilāus, -i *m.* - Агесилај, крал на Спарта
aggredior, -gressus sum 3 - напаѓам
agito, -āvi, -ātum 1 - движам;
поттикнувам; се занимавам со нешто
agna, -ae *f.* - јагне (женско)
ago, egi, actum 3 - водам, гонам;
извршувам; поминувам; дејствува
agricultūra, -ae *f.* - земјоделие
Agrigentīnus, -a, -um, *adi.* - агригентски
Agrigentum, -i *n.* - Агригент, дорска
колонија на Сикилија
ala, -ae *f.* - крило, пазуви
albus, -a, -um, *adi.* - бел, -а, -о; поволен, а, -
о
alea, -ae *f.* - коцка
aliēnus, -a, -um, *adi.* - туѓ, -а, -о
aliqui, aliqua, aliquod, *pron. indef.* - некој, -а,
-е
aliquis, aliquid, *pron. indef.* - некој, нешто
alius, -a, -ud, *adi.* - друг, -а, -о
alter, -era, -erum, *adi.* - другиот, -а, -о (од
двајца)
amans, -ntis, *adi.* - љубител; вљубен, -а, -о
amārus, -a, -um *adi.* - горчлив
amens, -ntis, *adi.* - безумен, -а, -о
аментиа, -ae *f.* - безумие
amīca, -ae *f.* - пријателка
amicitia, -ae *f.* - пријателство
amīcus, -i *m.* - пријател
amitto, -mīsi, -misum 3 - отпуштам, губам;
vitam amittere - умирам
amo, -āvi, -ātum 1 - љубам, сакам; молам
amor, -ōris *m.* - љубов
Amulius, ii *m.* - Амулиј, рат на Нумитор,
крал на Алба лонга
Anaxagoras, -ae *m.* - Анаксагора, грчки
философ
Anchises, -ae *m.* - Анхис
animal, -ālis *n.* - животно
animus, -i *m.* - душа, дух
annus, -i *m.* - година
anser, -eris *m.* - гуска
ante, *praep. co acc.* - за *йросіпор и време:*
пред; *adv.* - за *йросіпор:* напред; за време:
пред
antea, *adv.* - пред тоа, порано
antīquus, -a, -um, *adi.* - минат, -а, -о; стар,
а, -о

Antonius, -ii *m.* - Антониј
apis, -is *f.* - пчела
Apollo, -inis *m.* - Аполон, син на Јупитер и
Лето, бог на стрелаштвото, поезијата,
музиката, медицината и сонцето
appēllo, -āvi, -ātum 1 - се обраќам;
повикувам; нарекувам
appetītus, -us *m.* - желба
appeto, petīvi, petītum 3 - посакувам,
тежнеам кон нешто
appropīnquo, -āvi, -ātum 1 - се приближува
apud, *praep. co acc.* - кај, при, крај, близку
до
aqua, -ae *f.* - вода
aquila, -ae *f.* - орел
ara, -ae *f.* - жртвеник
arduuus, -a, -um, *adi.* - стрмен, -а, -о; висок, -
а, -о; здодевен, -а, -о
argumēntum, -i *n.* - аргумент
Aristides, is *m.* - Аристид
arma, -ōrum *n. pl.* - орудие; оружје
armātus, -a, -um, *adi.* - вооружен, -а, -о
aro, -āvi, -ātum 1 - орам
ars, artis *f.* - уметност
as, assis *m.* - ас, бакарна монета
asperum, -i *n.* - нерамност, тешкотија
aspergo, -spersi, -spersum 3 - прскам,
испрскам
assequor, -secūtus sum 3 - стигнувам,
достигнувам
astrologus, -i *m.* - астролог
astrum, -i *n.* - звезда
Athena, -ae *f.* - Атина, божицата
Athenae, -ārum *f.* - Атина, градот
Athenagoras, -ae *m.* - Атенагора
atque (и ac), *coni.* - и, дури и, уште и
atrium, -ii *n.* - атриј
atrociter, *adv.* - страотно, грозно, свирепо
attamen *coni.* - сепак
attendo, -tēndi, -tētum 3 - напрегам;
насочувам; забележувам, внимавам
Atticus, -i, *m.* - Атиќ
atingo, -tigi, -tactum 3 - допираам
auctor, -ōris *m.* - зачетник; творец;
виновник
auctoritas, -ātis *f.* - достоинство, влијание
audacia, -ae *f.* - смелост
audax, -ācis - смел, -а, -о

audeo, ausus sum 2 - се осмелувам, смеам
auditor, -ōris *m.* - слушател
augeo, auxi, auctum 2 - зголемувам,
збогатувам
Aurelius, -a, -um, *adi.* - аврелиев, -а, -о
Aurelius, -ii *m.* - Аврелиј, римско
гентилно име (е.г. Марк Аврелиј)
aureus, -a, -um, *adi.* - златен, -а, -о
auris, -is *f.* - уво
aurōra, -ae *f.* - зора, Аврора, исток
aurum, -i *n.* - злато
aut, *coni.* - или
autem, *coni.* - пак, а пак, но
auxilium, -ii *n.* - помош
avis, -is *f.* - птица
avārus, -a, -um *adi.* - алчен, -а, -о

B

Balbus, -i, *m.* - Балб, прекар со значење
"пелтешав", "нем"
barba, -ae, *f.* – брада
barbarus, -a, -um *adi.* - туѓ, -а, -о; туѓински,
-а, -о; див, -а, -о; суров, -а, -о
basium, -ii *n.* - бакнеж
bellum, -i *n.* - војна
bene, *adv.* - добро
beneficium, -ii *n.* - добро дело
benevolentia, -ae *f.* - благонаклоност,
добронамерност
bestia, -ae *f.* - свер
bibo, bibi 3 - пијам
bis, *adv.* – два пати
bonus, -a, -um, *adi.* (*comp.* melior, *superl.*
optimus)- добар, -а, -о; среќен, -а, -о
bos, bovis *m.* - вол, говедо
brevis, -e, *adi.* - кус, -а, -о
Britania, -ae *f.* - Британија
Brutus, -i, *m.* - Брут, прекар на римска
фамилија со значење "глупав", "тром"

C

cado, cecidi, casūrus 3 - паѓам (капнувам)
caedo, cecīdi, caesum 3 - убивам, сечам
Caesar, -aris *m.* - Каесар

calamus, i *m.* - трска за пишување
calidus, -a, -um *adi.* - студен, -а, -о
calleo, -ui, - 2 – разбирам, извежбан сум,
искусен сум
candidus, -a, -um, *adi.* - сјајнобел, -а, -о;
чист, -а, -о
canis, -is *f. m.* - кучка, куче
canto 1 - пеам
capillus, -i *m.* - влакно; коса
capio, cepi, captum 3 - фаќам, ловам,
освојувам
capra, -ae *f.* - коза
captīvus, -a, -um *adi.* - заробен, -а, -о; *supst.*
заробеник
caput, -itis *n.* - глава; врв; извор; живот;
главен град
Cares, -um *m.* - жители на Карија (земја во
Мала Азија)
carpo, -psi, -ptum 3 - берам, гризам, уживам
Цартхаго, -гинис *φ.* - Картигина
Carthaginīenses, -ium *m.* - Картигинци
carus, -a, -um, *adi.* - скап, -а, -о; драг, -а, -о
castus, -a, -um, *adi.* - чист, -а, -о;
неосквернет, -а, -о
casus, -us *m.* - пад; случај; погоден момент
Catilīna, -ae *m.* - Катилина
caupōna, -ae *f.* - крчма
causa, -ae *f.* - причина, повод; *abl.* causā co
gen. - заради, поради
caveo, cavi, cautum 2 - се чувам,
претпазлив сум; помагам
cavo 1 - бушам, прободувам, длабам
cedo, cēssi, cēssum 3 - чекорам, заминувам
celeber, -bris, -bre, *adi.* - често посетуван, -
а, -о; прочуен, -а, -о; славен, -а, -о
celebro, -āvi, -ātum 1 - често посетувам;
прославувам
celer, -eris, -e, *adi.* - брз, -а, о; жив, -а, -о
celeriter *adv.* - брзо
cella, -ae *f.* - собичка
cerno, crevi, cretum 3 - разлачувам;
разпознавам; одлучувам
certāmen, -inis *n.* - борба, натпревар
certe *adv.* - сигурно, сепак
certo, -āvi, -ātum 1 - се борам, се
натпреварувам
certus, -a, -um, *adi.* - сигурен, -а, -о;
одреден, -а, -о

cerva, -ae f. - кошута
 ceterum adv. - върочем, меѓу друго то
 ceterus, -a, -um, adi. - друг, -a, -o; османай,
 -a, -o
 cibus, -i m. - храна
 Cicero, -ōnis m. - Кicerон
 Circēnsis, -ium m. - игри
 circulus, -i n. - круг
 circum, *adv.*- околу, наоколу; *praep. co*
acc.- околу, близку до
 circumvenio, -vēni, -vēntum 3 - опкружувам
 cis, *praep. co acc.* - за юростор: од оваа
 страна; за време: во период од, за
 cito, *adv.* - брзо
 cīvīlis, -e, *adi.* - граѓански, -а, -о; државен,
 -а, -о
 civis, -is f. m. - граѓанка, граѓанин
 civitas, -ātis f. - државјанство; држава
 clades, -is f. - несреќа, загуба; пораз
 clamor, -ōris m. - вик, врева
 clarus, -a, -um, *adi.* - јасен, -а, -о; славен, -а,
 -о
 classis, -is f. - оддел; војска; флота
 claudio, si, sum 3 - затворам, заклучувам
 clipeus, -i m. - штит
 Clusium, -ii n. градот Клусиј во Етрурија
 cogito, -āvi, -ātum 1 - мислам, размислевам
 цогномен, -инис н. - прекар
 cognōsco, -gnōvi, -gnitum 3 - спознавам
 collegium, -ii n. - друштво, собир
 colligo, -legi, -lectum 3 - собира
 colloco, -āvi, -ātum 1 - сместувам
 colloquium, -ii n. - разговор, договор
 colo, colui, cultum 3 - обработувам;
 престојувам; почитувам, негувам
 columba, -ae f. - гулаб, гулицица
 comes, itis f. m. - придружник,
 придружничка
 comitium, -ii n. - комитиј; comitia, -ōrum m.
 - народно собрание
 comitor 1 - придружува, следи
 comoedia, -ae f. - комедија
 commodus, -a, -um, *adi.* - соодветен, -а, -о;
 пријатен, -а, -о
 communicatio, -ōnis, f. - соопштување,
 поделба, разговор,
 communis, -e, *adi.* - заеднички, -а, -о; општ,
 -а, -о

comparo 1 - споредувам, подготвувам
 complector, plexus sum 3 - опфаќа,
 опколува
 compleo, -ēvi, -ētum 2 - исполнувам,
 полнам, наполнувам
 comprimo, -prēssi, -prēssum 3 - стискам;
 запирам; задушувам
 computo, -āvi, -ātum 1 - сметам,
 пресметувам
 concēdo, -cēssi, -cēssum 3 - се повлекувам;
 отстапувам
 concilium, ii n. - врска; состанок, собир
 concordia, -ae f. - слога, единодушност
 concurro, - curri, -cursum 3 - се стрчувам; се
 собирам; се сретнувам
 condicio, -ōnis f. - договор; услов
 condo, -didi, -ditum 3 - сидам, подигам,
 основам
 confero, contuli, collātum - натрупувам;
 приближуваам; приложувам
 conficio, -fēci, -fectum 3 - извршуваам;
 собирам; поминувам; уништувам
 confido, confīsus sum 3 - имам доверба
 confirmo, -āvi, -ātum 1 - зацврстувам;
 потврдувам
 coniunx, -ugis f.m. - сопруг, сопруга
 coniuratio, -ōnis f. - заговор, завера
 coniuro 1 - давам заклетва, ковам заговор
 consentio, -sensi, -sentum 3. - се согласувам
 consilium, -ii n. - собрание; совет, одлука
 consisto, -stiti 3 - се состои
 consono, -ui, -i - одекнувам, звучам
 гласно, брмчам
 consortium, -ii, n. – заедница
 conspicuus, -a, -um, *adi.* - видлив, -а, -о;
 бележит, -а, -о
 consuetūdo, -inis f. - навика, обичај
 consul, -ulīs m. - конзул
 consulō, -lui, -ltum 3 - барам совет
 consulto, -āvi, -ātum 1 - промислевам,
 прашувам за совет
 contentus, -a, -um *adv.* - задоволен, -а, -о
 contingo, -tigi, -tāctum 3 - достигнувам,
 успевам
 continuus, -a, -um *adi.* – непрестан, -а, -о
 contra, *adv.* наспроти, спротивно; *praep. co*
acc. - спроти, против

contumelia, -ae *f.* - навреда, подбив;
 несреќа
 conturbo, -āvi, -ātum 1 - збркувам,
 поматувам
 convalēsco, -lui 3 – ојачувам, закрепнувам,
 оздравувам
 convictio, -ōnis, *f.* – врска; соединување
 cor, cordis *n.* - срце
 cōram, *adv.* и *praep.* *co abl.* – напред, пред
 сите
 Corinthus, -i *f.* - Коринт, град на
 Пелопонез
 cornu, -us *n.* - рог, крило на војска
 corōno, -āvi, -ātum 1 - овенчувам,
 крунисувам
 corpus, -oris *n.* - тело; труп; срж
 corrumpo, -tūpi, -ruptum 3 - уништувам,
 расипувам
 cotidie *adv.* - секојдневно, катадневно
 cras *adv.* - утре
 Crasus, -i *m.* - Крас
 credo, -didi, -ditum 3 - доверувам; верувам;
 сметам
 credulitas, -ātis *f.* - лековерност
 creo 1 - создавам
 cresco, -ēvi, -ētum 3 - расте, се зголемува
 crimen, -inis *n.* - обвинение; престап,
 злосторство
 crudelitas, -ātis *f.* - свирепост
 culpa, -ae *f.* - вина
 cum, *coni.* - кога, кога и да; бидејќи; иако;
praep. *co abl.* - со
 cunctor 1 - се колебам, чекам
 cunctus, -a, -um, *adi.* - севкупен, -а, -о; цел,
 -а, -о
 cupiditas, -ātis *f.* - страст, алчност
 cupidus, -a, -um, *adi.* - алчен, -а, -о
 cupio, -īvi, -ītum 4 - посакувам
 cur, *adv.* - зошто, заради што
 cura, -ae *f.* - грижа; лек
 curo, -āvi, -ātum 1 - негувам, се грижам за
 (*co acc.*)
 curriculum, -i *n.* - тек
 curro, cucurri, cursum 3 – трчам, се тркам
 custodia, -ae *f.* - чување, заштита, затвор
 custodio, -īvi, -ītum 4 - чувам, штитам
 custos, -ōdis *m. f.* - чувар, стражар

D

Daci, -ōrum *m.* - Дакиџи
 damnum, -i *n.* - загуба, казна
 Danai, -ōrum *m.* - Danaџи
 Danaus, -i, *m.* - Danaј, прататкото на
 Грците, по кого тие се нарекуваат
 Danaџи
 Danubius, -ii *m.* - rekata Данубиј, денешен
 Дунав
 Dareus, -i *m.* - Дареј
 de, *praep.* *co abl.* - од, за, според; *за време:*
 за време на, за, во; *за ѹричина:* од, поради
 dea, -ae *f.* - божица
 debeo, -ui, -itum 2 - должен сум, треба
 declāro 1 - покажувам, изјавувам,
 прогласувам
 decus, -oris *n.* - украс
 дедецус, -орис *n.* - срам, срамно дело
 defēndo, -fēndi, -fēnsum 3 - одбивам,
 бранам, заштитувам
 deficio, -feci, -fectum 3 - се одделува,
 недостасува
 defluo, -fluxi, - 3 - истекувам, се губам
 defūngor, -fūnctus 3 - довршувам, средувам;
 поднесувам
 dego, -, - 3 - поминувам, проживувам
 deicio, -ieci, -iectum 3 - расфрлам
 deīnde, *adv.* - *за ѹросијор:* оттука; *за
 време:* потоа
 delēcto, -āvi, -ātum 1 - веселам,
 разонодувам
 deleo, -ēvi, -ētum 2 - уништувам
 delictum, -i *n.* - прекршок, престап
 Delius, -ii *m.* - делоски
 Delos, -i *f.* - Делос, остров во Егејско море
 demigro 1 - се отселувам, се иселувам
 demum *adv.* - најпосле, веќе, токму,
 навистина
 deprehēndo (deprēndo), -ēndi, -ēnsum 3 -
 фаќам, се нафрлам; сфаќам
 deus, -i *m.* - бог
 deveho, -vēxi, -vēctum 3 - доведувам,
 донесувам
 devinco, vīci, victum 3 победувам
 dexter, -t(e)ra, -t(e)rum, *adi.* - десен, -а, -о;
 поволен, -а, -о

dico, dixi, dictum 3 - кажувам, тврдам,
зборувам
dies, -ēi m. - ден
difficilis, -e, *adi.* - тежок, -а, -о
difido, difīsus sum 3 - немам доверба
dignus, -а, -um, *adi.* - достоен, -а, -о
dilabor, lapsus sum 3 - се распаѓам,
пропаѓам
diligens, -ntis *adi.* - внимателен
diligēter, *adv.* - внимателно
diligo, -lēxi, -lēctum 3 - почитувам, љубам
Diocletianus, -i m. - Диоклетијан
Diogenes, -is m. - Диоген
Dionysius, -ii m. - Дионизиј, име на двајца
владетели на Сиракуза
discēdo, -cēssi, -cēssum 3 - се разделувам;
си одам, отстапувам
disco, didici 3 - учам, научувам
disputo 1 – presmetuvam, расправам
dissimulo, -āvi, -ātum 1 - прикривам,
 занемарувам, се преправам
diu, *adv.* - дење
dives, -itis, *adi.* - богат, -а, -о; *subst.* богат
човек
divitiae, -ārum f. - богатство
divido, divīsi, divīsum 3 - делам;
раздвојувам
divinis, -e – божествен, -а, -о
do, dedi, datum 1 - давам
doceo, -cui, -ctum 2 - учам, подучувам
доцтус, -а, -ум *ади.* - учен, -а, -о;
образуван, -а, -о; умен, -а, -о
doleo, -ui, -itum 2 - ме боли, ме
разжалостува
dolor, -ōris m. - болка, жалост
domina, -ae f. - домаќинка, господа
dominatio, -ōnis f. - надмош, превласт
dominus, -i m. - домаќин, господар
domo, -ui, -itum 1 - припитомувам,
скротувам
domus, -us (-i) f. - дом, куќа
donec, *coni.* - додека, дури
dono, -āvi, -ātum 1 - дарувам
donum, -i n. - дар, подарок
dormio, -īvi, -ītum 4 - спијам
dubitatio, -ōnis f. - сомнение, колебање
dubito, -āvi, -ātum 1 - се сомневам; се
двоумам

dulcis, -e, *adi.* - сладок, -а, -о
duco, duxi, ductum 3 - водам, влечам
dum, *coni.* - додека; *adv.* - меѓутоа
duritia, -ae f. - тешкотија
dux, ducis f. m. - водач, заповедник

E

e, ex, *praep. co abl.* - од, поради
ebur, -oris n. - слонова коска
ecce, *adv.* - еве, ете; ене
edictum, -i n. - наредба, оглас
edo, edidi, editum 3 - издавам; раѓам
educo, duxi, ductum 3 - odveduvam
efflo 1 - испуштам душа, изздивнувам
effugio, fūgi 3 - побегнувам, избегнувам
ego, *pron. pers.* - jac
egregius, -а, -um, *adi.* - izvonreden, -а, -о
elegantia, -ae f. - префинетост, елегантност
eloquentia, -ae f. - речитост,
красноречивост
eligo, elēgi, elēctum 3 - избирам
enim, *coni.* - зашто, оти, имено; секако
enumero, -āvi, -ātum 1 - преbroјувам;
набројувам
Epaminondas, -ae m. - Епамионда,
тебански војсководец
Epīrus, -i f. - Епир
eques, -itis m. - коњаник
equēster, tris, tre, *adi.* - коњички, -а, -о;
коњанички, -а, -о
erga, *praep. со acc.* - кон
erro, -āvi, -ātum 1 - талкам, лутам; грешам
error, -ōris, m. - заблуда, грешка
eruditio, -ōnis f. - образование, ученост
et, *coni.* - и; а, но, туку
etiam, *coni.* - уште и, исто така и
etiamsi *coni.* - иако
etsi *coni.* - иако
evēntus, -us m. - исход, резултат; случај,
настан
evolo 1 - полетувам, излетувам
excelsus, -а, -um *adi.* - висок, -а, -о
еџелло, -, - 3 - се одликувам
exceptio, -ōnis f. - исклучок
excipio, -cēpi, -ceptum 3 - извлекувам,
примам, дочекувам

excrucio, -āvi, -ātum 1 - измачувам
excusatio, -ōnis *f.* - оправдување, изговор
exēplum, -i *n.* - примерок; пример, модел
exerceo, -ui, -itum 2 - движам без прекин; вежбам
exercitus, -us *m.* - вежба; војска
exigo, -ēgi, -āctum 3 - протерувам; поминувам; довршувам
exitus, -us *m.* - заминување; излез; крај
experior, expertus sum 4 - искусувам
expērtus, -a, -um, *adi.* - искусен, -a, -o; вешт, -a, -o
expleo, -ēvi, -ētum 2 - исполнувам
explorator, -ōris *m.* - доушник, поткажувач
expono, -posui, -positum 3 - изложувам, ставам на отворено
expugno, -āvi, -ātum 1 - совладувам, освојувам
extra, *praep. co acc.* - надвор од, вон; *adv.* - надвор
exuo, ui, ūtum 3 - соблекувам

F

faber, -bri, *m.* – ковач
fabula, -ae *f.* - басна, приказна, измислица
facilis, -e, *adi.* - лесен, -a, -o
facio, feci, factum 3 - правам, создавам, причинувам
facinus, -oris, *n.* - злостор, чин
factum, -i *n.* - дело, чин
facultas, -atis *f.* - можност, способност
falsus, -a, -um, *adi.* - лажен, -a, -o
fama, -ae *f.* - глас, непотврдена вест
fames, -is *f.* - глад
familia, -ae *f.* - домаќинство, семејство
fas, *indecl. n.* - природен закон, свето право, она што е дозволено
fatum, -i *n.* - пророштво; судбина
faveo, favi, fautum 2 - потпомагам, одобрувам
favor, -ōris, *m.* – наклоност
fel, fellis *n.* - жолчка, отров
felix, -īcis, *adi.* - плоден, -a, -o; среќен, -a, -o
femina, -ae, *f.* - жена

fero, tuli, latum 3 - носам; трпам ; извршување
ferrum, -i *n.* - железо; оружје, меч
festīno, -āvi, -ātum 1 - *intrans.* - брзам, итам; *trans.* - забрзување
festum, -i, *n.* – празник
ficus, -i (us) *f.* - смоква
fidēlis, -e, *adi.* - верен, -a, -o
fides, -ei *f.* - верба, доверба; верност
fido, fisus sum 3 - имам верба
filia, -ae *f.* - ќерка
filius, -ii *m.* - син
finis, -is *m.* - меѓа, крај
finio, -īvi, -ītum 4 - омегувам; определувам; завршување
fio, factus sum, fieri - настанувам; *impers.* - се случува
firmitas, -ātis *f.* - цврстина, трајност
firmo, -āvi, -ātum 1 - зацврствување
firmus, -a, -um, *adi.* - цврст, -a, -o; постојан, -a, -o
fiscus, -i, *m.* – благајна
flagitium, -ii *n.* - срам, недело
flagito 1 - изнудувам, решително барам
flagrans, -ntis, *adi.* - врел, -a, -o; жесток, -a, -o; страшен, -a, -o
flecto, -exi, -exum 3 - извиткувам, свртувам, управувам
fleo, flevi, fletum 2 - плачам, оплакувам, тажам
flos, floris *n.* - цвет
flumen, -inis *n.* - река
forma, -ae *f.* - облик; лик; фигура, слика
formidulōsus, -a, -um, *adi.* - ужасен, -a, -o
formōsus, -a, -um, *adi.* - убав, -a, -o
forsitan, *adv.* - можеби
fortāsse, *adv.* - можеби
fortūna, -ae *f.* - среќа, судбина, Fortūna, -ae *f.* - Фортуна
forum, i *n.* - плоштад, пазар
framea, -ae *f.* - копје
frango, fregi, fractum 3 - кршам
frater, -tris *m.* - брат
frequēter, *adv.* - често
fructus, -us *m.* - уживање; плод; корист
frugifer, -era, -erum, *adi.* - плодоносен, -a, -o
fruor 3 - уживам
frustra, *adv.* - лажно, залудно

frux, frugis *f.* -плод; корист, полза
fugio, fugi, fugitum 4 - бегам, одбегнувам
fulmen, -inis *n.* - молња
Fulvia, -ae, *f.* - Фулвија
fungor, functus sum 3 - извршувам, трпам
furia, -ae *f.* - бес, јарост
furor, -ōris *m.* - беснеење, лудост;
вдахновение

G

Gaia, -ae *f.* - Гаја
Gaius, -i *m.* - Гај
Galba, -ae *m.* - Галба
Galli, -ōrum *m.* - Гали
Gallicus, -a, -um *adi.* - галски, -а, -о
Gallus, -a, -um *adi.* - Галски, -а, -о
gaudeo, gavīsus sum 2 - се радувам, се
восхитувам
gelus, -us *m.* (gelu, - us *n.*) - мраз;
вкочанетост
gemini, -ōrum *m.* - близнаци
gemma, -ae *f.* - пупка; скапоцен камен
genius, -ii, *m.* - дух заштитник; гениј
gens, gentis *f.* - род; племе, народ
genus, -eris *n.* - род, колено; вид
Germāni, -ōrum *m.* - Германи
Germania, -ae *f.* - Германија
gero, gessi, gestum 3 - носам; извршувам;
водам; правам
gigno, genui, genitum 3 - раѓам, создавам
gloriōsus, -a, -um, *adi.* - славен, -а, -о;
горделив, -а, -о
Grachus, -i *m.* - Грах, гентилното име на
браќата Тибериј и Гај
gracilis, -e, *adi.* - тенок, -а, -о; нежен, -а, -о
Graecus, -a, -um, *adi.* - грчки, -а, -о
granum, - i *n.* - зрно
gratia, -ae *f.* - милина, милост,
благодарност
gratulo 1 - поздравувам
gratus, -a, -um, *adi.* - пожелен, -а, -о;
љубезен, -а, -о; благодарен, -а, -о
gravis, -e, *adi.* - тежок, -а, -о; почитуван, -
а, -о
gustus, -ūs, *m.* - вкус
gutta, -ae *f.* - капка

H

habeo, -ui, -itum 2 - имам; држам; се
однесувам
habito, -āvi, -ātum 1 - *intrans.* населувам;
trans. живеам
хауд *adv.* - не баш, ни малку
Hamilcar, -aris *m.* - Хамилкар, таткото на
Ханибал
Hannibal, -alis *m.* - Ханибал
Hector, -ōris *m.* - Хектор
Hercules, -is *m.* - Херкул
Herma, -ae *f.* - биста на богот Хермес
hic, haec, hoc, *pron. demonstr.* - овој, оваа,
ова
hiems, -emis *f.* - зима; бура
hirundo, -dinus *f.* - ластовичка
Hispāni, ūrum *m.* - Хиспанци
historia, -ae *f.* - истражување; знаење;
историја
hodie *adv.* - денес
homo, -inis *m.* - човек
honēstus, -a, -um, *adi.* - достоен за почит;
чесен, -а, -о
honor, ūris *m.* - чест, почесна служба
hora, ae *f.* - час; време
Horatius, -ii *m.* - Хоратиј
hortor, hortātus sum 1 - охрабрувам,
поттикнувам
hortus, -i *m.* - градина
hospes, -itis *m.* - гостин
hostia, -ae *f.* - жртва
hostis, -is *m.f.* - туѓинец, непријател
humānus, -a, -um, *adi.* - човечки, -а, -о;
човечен, -а, -о
humus, -i *f.* - земја, почва

I

iacio, iēci, iactum 3 - фрлам, изнесувам
ibi, *adv.* - за ūросīпор:- тука, таму; за
време: тогаш, потоа
idem, eadem, idem, *pron. demonstr.* - ист,
иста, исто
ideo *adv.* - затоа

idoneus, -а, -um, *adi.* - пригоден, -а, -о;
 способен, -а, -о
 igitur, *coni.* - значи, имено
 ignavia, -ae *f.* - мрзливост; малодушност
 ignis, -is *m.* - орган
 ignorantia, -ae, *f.* – незнанење
 ignosco, -nōvi, -nōtum 3 - простирувам
 Ilion, -ii *n.* - Илиј, Троја
 ille, illa, illud, *pron. demonstr.* - оној, онаа,
 она
 Illyri, -ōrum *m.* - Илири
 imitor 1 - подражавам, наликувам
 imitatio, -ōnis *f.* - подражавање
 immensus, -а, -um *adi.* - прекумерен, -а, -о
 immolo, -āvi, -ātum 1 - жртвујам
 immortālis, -e, *adi.* - бесмртен, -а, -о
 immus, -а, -um, *adi.* - најдолен, -а, -о
 imperātor, -ōris *m.* - заповедник, цар
 imperium, -ii *n.* - заповед; врховна власт;
 власт
 impero, -āvi, -ātum 1 - заповедам
 impius, -а, -um, *adi.* - безбожен, -а, -о
 impleo, -ēvi, -ētum 2 - полнам, исполнувам
 implōro 1 - повикува, моли, бара помош
 improbus, -а, -um, *adi.* - лош (физички и
 морално); нечесен, -а, -о
 impudens, -tis *adi.* - бесрамен
 in, *praep. co abl.* - за месицо: во, на; за
 време: во; *co acc.* кон, до, за
 incendium, -ii *n.* - пожар
 incērtus, -а, -um, *adi.* - несигурен, -а, -о
 incīdo, incīsi, incīsum 3 - врежувам;
 прекинувам
 incipio, -cēpi, -cēptum 3 - започнувам
 incognitus, -а, -um *adi.* – непознат, -а, -о
 incola, -ae *m.* - жител
 incredibilis, -e, *adi.* - неверојатен, -а, -о
 indīgnus, -а, -um, *adi.* - недостоен, -а, -о;
 срамен, -а, -о
 ineo, -ii, -itum 4 - влегувам, почнувам,
 infans, -antis *adi.* - немоќен; *subst. m./f.* -
 мало дете
 inferus, -а, -um, *adi.* - долен, -а, -о
 infimius, -а, -um (*superl.* од inferus, -а, -um
adi.) – најдолен, -а, -о; најнезначаен, -а, -о
 infinītus, -а, -um, *adi.* - бескраен, -а, -о
 informo 1 - обликувам, известувам,
 претставувам

ingenium, -ii *n.* - карактер, природа; дух
 ingens, -ntis, *adi.* - огромен, -а, -о
 ingratus, -а, -um *adi.* - омразен, -а, -о;
 неблагодарен, -а, -о
 inimicitia, -ae *f.* - непријателство
 initium, -ii *n.* - почеток
 иниурија, -ae *f.* - неправда
 iniūstus, -а, -um, *adi.* - неправеден, -а, -о
 insidiae, -ārum *f.* - заседа; измама
 insīgnis, -e, *adi.* - бележит, -а, -о
 inspicio, -spēxi, -spēctum 3 - гледам во;
 разгледувам; испитувам
 inter, *praep. co acc.* - за юросијор: помеѓу;
 за време: преку, во текот на, низ
 interea, *adv.* – меѓутоа
 interficio, -fēci, -fēctum 3 - убивам
 interimo, -ēmi, -ēmptum 3 - уништувам,
 убивам
 interrūmpo, -rūpi, -rūptum 3 - растргнувам;
 прекинувам
 intro, -āvi, -ātum 1 - влегувам
 invado, -vāsi, -vāsum 3 - напаѓам
 invictus, -а, -um *adi.* - непобеден,
 непобедлив
 invideo, -vīdi, -vīsum 2 - завидувам
 invenio, -vēni, -ventum 4 - наоѓам,
 пронаоѓам
 inops, -opis *adi.* - сиромашен, беден
 ipse, ipsa, ipsum, *pron. demonstr.* - самиот,
 самата, самото
 ira, -ae *f.* - гнев
 irascor 3 - се лутам, се гневам
 irātus, -а, -um *adv.* - лут, гневен
 irreparabilis, -e *adi.* – nenadoknadiv, -а, -о;
 nepovraten, -а, -о
 is, ea, id, *pron. demonstr.* - тој, таа, тоа
 Isis, -idis *f.* - Исида
 iste, ista, istud, *pron. demonstr.* - тој, таа, тоа
 ita, *adv.* - така, толку
 Italia, -ae *f.* - Италија
 iubeo, iussi, iussum 2 - заповедувам;
 одобрувам
 iucunditas, -ātis *f.* - милина, дражест
 iucūndus, -а, -um, *adi.* - пријатен, -а, -о
 iudico, -āvi, -ātum 1 - судам, пресудувам
 iugulo, -āvi, -ātum 1 - заколувам, убивам
 Iugurtha, -ae *m.* - Југурта, кралот на
 Нумидија

Iuppiter (Iupiter), Iovis *m.* - Јупитер
iuro 1 - се колнам, давам заклетва
ius, iuris *n.* - право; власт; суд
iustitia, -ae *f.* - праведност
iustus, -a, -um, *adi.* - праведен, -а, -о
iuvensis, -e, *adi.* - млад, а, о;
iuvensis, -is *m.f.* - момче, мома
iumenta, -ae *f.* - младост, младешка возраст
iumentus, -ūtis *f.* - младост, младешка возраст
iuvo, iūvi, iūtum 1 - помогам, ми годи

K

Kalēndae, -ārum *f.* - Календи

L

labor, -ōris *m.* - труд, работа; мака
labor, lapsus sum 3 - паѓам, грешам, се лажам
lacero 1 - бодам, кинам
Laconicus, -a, -um *adi.* - лаконски, -а, -о, спартански, -а, -о
lacrima, -ae *f.* - солза
laedo, -si, -sum 3 - повредувам
lapis, -idis *f.* - камен
lapsus, -us *m.* - лизгање, пад; пропуст, грешка
latro, -āvi, -ātum 1 - лаам
latus, -a, -um - широк, -а, -о
laudātor, -ōris *m.* - фалител
laudo, -āvi, -ātum 1 - фалам, пофалувам
laus, laudis *f.* - пофалба
lavo, -āvi, -ātum 1 - мијам
lectio, -onis, *f.* - читање, четиво
legātus, -i *m.* - пратеник, претставник
legio, -ōnis *f.* - легија
lego, -āvi, -ātum 1 - праќам некого како пратеник
lego, legi, lectum 3 - берам, собирам; бирам; читам
Lemnus, -i *f.* - Лемнос (остров во Егејско море)
lenio, -īvi, -ītum 4 - ублажувам
lente, *adv.* - бавно, спокојно

leo, -ōnis *m.* - лав
lepus, -oris *m.* - зајак
Lesbia, -ae *f.* - Лезбија
levis, -e, *adi.* - лесен, -а, -о
lex, legis *f.* - закон, пропис
libēnter, *adv.* - со задоволство
liber, -bri *m.* - книга
liber, -era, -erum, *adi.* - слободен, -а, -о
libero, -āvi, -ātum 1 - ослободувам
libertas, -ātis *f.* - слобода
libertus, -a, -um, *adi.* - ослободен, -а, -о; *subst.* - ослободеник
libet, libuit, libitum est 2 - се допаѓа
licentia, -ae, *f.* - слобода
licet, licuit, licitum est 2 - допуштено е, смее
licet *coni.* - иако
Lilybāēum, -i *n.* - Лилибай
linea, -ae *f.* - лента, црта
lingua, -ae *f.* - јазик
litigo 1 - се расправам, се карам
lito, -āvi, -ātum 1 - жртвувам
littera, -ae *f.* - буква; *pl.* писмо
Livius, -ii *m.* - Ливиј
locuples, -ētis, *adi.* - имашлив, -а, -о; обилен, -а, -о
locus, -i *m.* - место, простор
longe, *adv.* - за юростор: далеку; за време: долго
longus, -a, -um, *adi.* - долг, -а, -о
loquor, locūtus sum 2 - зборувам
luctus, -us *m.* - жалост, тага
ludo, lusi, lusum 3 - играм; се шегувам
ludus, -i, *m.* - игра, во *pl.* глума, претстава
lumen, -inis *n.* - светлина
lupus, -i *m.* - волк
lux, lucis *f.* - светлост
luxuria, -ae *f.* - изобилство, раскош

M

Macedo, -onis *m.* - Македонец
machina, -ae *f.* - направа
magīster, -tri *m.* - учител
magistrātus, -us *m.* - државна служба, магистрат
magnificentia, -ae *f.* - величественост, блескавост

magnitūdo, -dīnis *f.* - големина, сила
magnus, -a, -um, *adi.* (*comp.* maior, *superl.* maximus) - голем, -а, -о; значаен -а, -о
maledīco, -dīxi, -dictum 3- колнам,
озборувам, карам некого
malo, malui, malle - повеќе сакам
malum, -i *n.* - јаболко, плод
malus, -a, um, *adi.* (*comp.* peior, *superl.* pessimus) - лош, -а, -о; зол, -а, -о
maneo, mansi, mansum 2 - останувам,
очекувам
manus, -us *f.* - рака, работна сила;
тупаница; чета
Маратхониус, -a, -um *adi.* - Маратонски
Marcellus, - i *m.* - Маркел
Marcus, -i *m.* - Марк
mare, -is *n.* - море; морска вода
margarīta, -ae *f.* - бисер
margo, -inis *m.f.* - раб, крај
maritimus, -a, -um, *adi.* - морски, -а, -о
Marius, -ii *m.* - Мариј
Maro, -onis *m.* - Марон
Mars, Martis *m.* - Марс
mās, maris, *m.* – маж
mater, -tris *f.* - мајка
matūrus, -a, -um - zrel, ran, -a, -о
medeor 2 - (ко *dat.*) лекувам, лечам
medicīna, -ae *f.* - лекување, лекарство
medicus, -i *m.* - лекар
mediocritas, -ātis *f.* - осредност, средина
medius, -a, -um, *adi.* - среден, -а, -о;
неутрален, -а, -о
mel, mellis *n.* - мед
membrum, -i *n.* - дел, член
memini, -isse, *verb. def.* – се сеќавам
memor, -oris *adv.* - кој памети, кој се
сеќава
memoria, -ae, *f.* – сеќавање, помнење
mendacium, ii *n.* - лага, измама
мендац, -ācīs *adi.* - лажлив; *supst.* -
лажливец, превртливец
mens, mentis *f.* - ум, дух, мислење
mensis, -is *m.* - месец
mentior, mentitus sum 4 - измислевам,
лажам
merces, -ēdis *f.* - плата, награда
Mercurius, -ii *m.* - Меркуриј
mergo, mersi, mersum 3 - потопувам;
вовлекувам

metāllum, -i *n.*- метал, рудник
meto, messui, messum 3 - косам, жнеам
metus, -us *m.* - страв
meus, -a, -um, *pron. poss.* - мој, -а, -е
miles, -itis *m.* - војник
militāris, -e, *adi.* - војнички, -а, -о
milito 1 - служам војска, војувам
Miltiades, -is *m.* - Милтијад, атински
војсководач
Minērva, -ae *f.* - Минерва
minime (*superl.* од parum *adv.*) - најмалку
Minos, -ois *m.* - Минос
minuo, -ui, -utum 3 - намалувам, ослабувам
mirificus, -a, -um, *adi.* - восхитувачки, -а, -о
misceo, miscui, mixtum 2 - мешам,
измешам
miser, -era, -erum, *adi.* - беден, -а, -о;
несреќен, -а, -о
miseria, -ae *f.* - беда; несреќа
mitto, misi, missum 3 - испраќам, пуштам
modus, -i, *m.* – начин
moenia, -ium *n.* - сидини, бедеми
molēstus, -a, -um, *adi.* - тегобен, -а, -о;
опасен, -а, -о
monitus, -us *m.* - опомена
mons, montis *m.* - планина, брдо
monumēntum, -i *n.* - споменик
mora, -ae, *f.* – време; одложување, одмор
morbus, -i *m.* - болест
mordeo, momordi, morsum 2 - касам, гризам
morior, mortuus sum 3 - умирам
mors, mortis *f.* - смрт
mortālis, -e, *adi.* - смртен, -а, -о; човечки, -
а, -о
mortuus, -i *m.* - мртовец
mos, moris *m.* - обичај, навика; pl.
однесување, карактер
motus, -us *m.* - движење; возбуда, поттик
moveo, movi, motum 2 - раздвижувам;
возбудувам, поттикнувам
mox, *adv.* - наскоро, скоро; веднаш потоа
mulier, -eris *m.* - жена, сопруга
multo 1 - казнувам, тепам
multus, -a, -um, *adi.* (*comp.* plus, *superl.*
plurimus) - многу, многуброен, -а, -о
мунитус, -а, -ум *adi.* - утврден, заштитен,
цврст
munio, -īvi, -ītum 4 - утврдувам, заградувам
со сид

munus, -eris *n.* - должност, подарок
murus, -i *m.* -сид, бедем
Musa, -ae *f.* - Муза
musca, -ae *f.* - муха
muto, -avi, -atum 1 - мрднувам; менувам
mutuus, -a, -um, *adi.* - позајмен, -а, -о;
взаемен, -а, -о

N

nam, *coni.* - зашто, бидејќи, имено,
впрочем
narro, -avi, -atum 1 - раскажувам, кажувам
nascor, natus sum 3 - се раѓам
natūra, -ae *f.* - природа
naturalis, -e – природен, -а, -о
natus, -a, -um, *adi.* - роден, -а, -о
nauta, -ae *m.* - морнар
navigo, -avi, -atum 1 - пловам
navis, -is *f.* - брод
-ne (енкл. праш. честичка) - ли, дали
Neapolis, -is *f.* - Неапол
nec - в. neque
necessarius, -a, -um, *adi.* - неопходен, -а, -о
neco 1 - убивам
neglegentia, -ae *f.* - негрижа; рамнодушност
nego, -avi, -atum 1 - одрекувам
nemo, -inis *m. f.* - subst. никој, а, е; *adi.*
ниеден, -а, -о
nepos, -otis *m.* - внук
neque (nec) *coni.*; *adv.* - и не, ниту; не баш
nequeo 4 - не можам, не сум во состојба
Nero, -ōnis *m.* - Нерон
nescio, -īvi, -itum 4 - не знам
neuter, -tra, -trum, *adi.* - ниеден, -а, -о (од
двајца, две)
niger, -gra, -grum, *adi.* - црн, -а, -о; темен, -
а, -о
nihil - subst. ништо; *adv.* - никако
Nilus, -i, *m.* - Нил, река во Египет
nimis *adv.* - премногу, прекумерно
nimius, -a, -um, *adi.* - преголем, -а, -о;
nisi, *coni.* - ако не, освен
nobilis, -e, *adi.* - познат, -а, -о; благороден,
-а, -о
nobilitas, -atis *f.* - познатост; благородност;
благородништво

noceo, nocui, nocutum 2 - нанесувам штета
некому
nocturnus, -a, -um, *adi.* - ноќен, -а, -о
nolo, nolui, nolle - не sakam
nomen, -inis *n.* - име
non, *adv.* - не
nondum, *adv.* - уште не
nos, *pron. pers.* - ние
nosco, novi, notum 3 - познавам, запознавам
noster, -stra, -strum, *pron. poss.* - наш, -а, -о
noto, -avi, -atum 1 - означувам;
забележувам
notus, -a, -um, *adi.* - познат, -а, -о
novus, -a, -um, *adi.* - нов, -а, -о
nox, noctis *f.* - ноќ
noxius, -a, -um *adi.* - штетен, -а, -о;
виновен, -а, -о
nubilum, -i *n.* - облак
nubilus, -a, -um *adi.* - облачен, -а, -о
nubo, nupsi, nuptum 3 - се мажам
nucleus, -i *m.* - јадро, јатка
nudus, -a, -um, *adi.* - гол, -а, -о
nullus, -a -um, *adi.* - ниеден, -а, -о
num, *adv. interr.* - зар, зарем, дали
numero, -avi, -atum 1 - бројам
numerus, -i *m.* - број
Numitor, -ōris *m.* - Нумитор
numquam, *adv.* - никогаш
nunc, *adv.* - сега
nuncupo, -avi, -atum 1 - именувам;
прогласувам
nuntio, -avi, -atum 1 - јавувам, известувам
nuptiae, -ārum, *f.* – брак
nutrīco, -avi, -atum 1 - хранам
nux, nucis *f.* - орев

O

ob, *praep. со acc.* - за *προστήπορ*: пред, кон;
за *πρίσινα*: поради, заради
облецто 1 - развеселувам, се насладувам
obliviscor, oblitus sum 3 - заборавам
obscuro 1 - затемнува
obsideo, -sēdi, -sēssum 2 - запоседнувам
obsto, stiti, - 1 – спречувам, стојам на пат
obtineo, -tinui, -tentum 2 - се здобивам,
стекнувам

obviam, *adv.* - спроти, против
 occasio, *-ōnis f.* - можност
 occīdo¹, *-cīdi, -cīsum* 3 - соборувам, убивам
 occido², *-cidi, -cāsum* 3 - паѓам, умирам
 Octaviānus, *-i, m.* - Октавијан; кој му
 припаѓа на Октавиј
 occupo, *-āvi, -ātum* 1 - заземам, освојувам
 oculus, *-i m.* - око
 odi, *odisse verb. defect.* - мразам
 odiōsus, *-a, -um, adi.* - омразен, -а, -о;
 непожелен, -а, -о
 odium, *-ii n.* - омраза
 officium, *-ii, n.* – служба; должност
 olim *adv.* - некогаш, одамна
 Olympias, *-adis f.* - Олимпијада
 omnis, *-e, adi.* - секој, -а, -е
 omnīno *adv.* - воопшто
 onerarius, *-a, -um, adi.* - товарен, -а, -о
 onero 1 - товарам, натоварам
 onus, *oneris n.* - товар, бреме; тешкотија
 oppeto, *-petīvi, -petitum* 3 - дочекувам,
 трпам, умирам
 oppidum, *-i n.* - тврдина; град
 oppōno, *-posui, -positum* 3 - ставам пред,
 изложувам; спротивставувам
 opprimo, *-pressi, -pressum* 3 - притискам,
 потиснувам, напаѓам
 oppūgno, *-āvi, -ātum* 1 - напаѓам
 opto, *-āvi, -ātum* 1 - бирам, посакувам
 opulens, *-entis, adi.* - богат, -а, -о
 opus, *operis n.* - дело, работа
 oratio, *ōnis f.* - говор
 Orestes, *-ae m.* - Орест
 Orgetorix, *-gis m.* - Orgetoriks
 orno, *-āvi, -ātum* 1 - опремувам; украсувам
 oro 1 - молам, барам
 Orpheus, *-i m.* - Орфеј
 os, *oris n.* - уста; устие; лик
 Otho, *-ōnis m.* - Отон
 ovis, *-is f.* - овца
 ovum, *-i n.* - јајце

P

pagina, *-ae, f.* – страница
 pagus, *-i m.* - село
 palam, *adv.* - јавно; *praep. co abl.* - пред
 palium, *-ii, n.* – палиј (грчка наметка)

palo, *-āvi, -ātum* 1 - раштркувам
 panis, *-is m.* - леб
 Pannonii, *-ōrum m.* - Панонци
 parco, *pepercī (parsi), parsūm (parcitum)* 3 -
 штедам, чувам
 parens, *-entis m.f.* - родител, родителка
 pareo, *-ui, 2* - се појавувам; се покорувам
 paries, *-etis m.* - сид
 paro, *-āvi, -ātum* 1 - подготвувам
 paro 1 - споредувам, еднакво ценам
 Parrhasius, *-ii m.* - Парасиј, грчки сликар
 pars, *partis f.* - дел
 partus, *-us m.* - раѓање, роѓба
 parum *adv.* - не доволно, малку
 parvulus, *-a, -um, adi.* - мал, -а, -о; ситен, -
 а, -о
 parvus, *-a, -um, adi. (comp. minor, superl.*
 minimus)- мал, -а, -о
 pastor, *-ōris m.* - овчар
 pateo, *-ui 2* - отворен сум; видлив сум
 pater, *-tris m.* - татко
 patiēnter, *adv.* - трпеливо
 patior, *passus sum 3* - поднесувам, трпам
 patria, *-ae f.* - татковина
 paucus, *-a, -um, adi.* - малку по број
 paupertas, *-ātis f.* - сиромаштија; нужда
 pax, *pacis f.* - мир
 pecco 1 - грешам, правам погрешно
 pectus, *-oris n.* - гради; срце
 pecunia, *-ae f.* - имот, пари
 pedēster, *-tris, -tre, adi.* - пешадиски
 pello, *pepuli, pulsum* 3 - бијам; прогонувам
 per, *praep. co acc.* - за *ῆρος*: низ, преку;
за време: низ, во текот на; *за ἵριστα*:
 поради, од
 perdo, *-didi, -ditum* 3 - упропастувам; губам
 peregrīnus, *-a, -um, adi.* - туѓ, -а, -о
 perēnnis, *-e, adi.* - годишен, -а, -о; траен, -а,
 -о
 pereo, *-ii, -itum, ire* - исчезнува, пропаѓа
 periculum, *-i n.* - обид; опасност, потфат
 permoveo, *-mōvi, -mōtum* 2 - возбудувам,
 поттикнувам
 perparvulus, *-a, -um, adi.* - многу мал, -а, -о
 perpetuus, *-a, -um, adi.* - постојан, -а, -о;
 траен, -а, -о
 Перса, *-ae m.* - Персиец
 persōna, *-ae f.* - маска; улога; лице

pervolo, -āvi, -ātum 1 - пролетувам,
 поминувам брзо; итам
 pes, pedis *m.* - нога
 pestilentia, -ae *f.* - заразна болест, чума
 peto, -īvi, -ītum 3 - брзам; се упатувам;
 барам
 Pharnaces, -is *m.* - Фарнак, синот на
 Митридат
 Philippus, -i *m.* - Филип
 philosophia, -ae *f.* - философија
 philosophus, -i, *m.* - философ
 Phoebus, -i *m.* - Фојб
 pietas, -ātis *f.* - побожност; справедливост;
 благост
 pilus, -i *m.* - влакно; ронка
 Pindarus, -i *m.* - Пиндар
 pingo, pinxi, pictum 3 - сликам
 piscis, -is *m.* - риба
 placeo, placui, placitum 2 - се допаѓам
 placo, -āvi, -ātum 1 - успокојувам;
 помиравам
 Plato, -ōnis *m.* - Платон
 plundo, plausi, plausum 3 - раплескам
 plebs, plebis *f.* - народ; толпа
 plerusque, pleraque, plerumque *adi.* -
 најчесто стои во pl. - многумина
 Plinius, -ii *m.* - Плиниј
 poema, -atis *f.* - поема, песна
 poena, -ae, *f.* - казна
 poëta, -ae *m.* - поет
 poeticus, -a, -um, *adi.* - поетски, -а, -о
 polliceor, -citus sum 2 - ветувам
 pompa, -ae *f.* - свечена поворка, процесија
 Pompeius, -ii *m.* - Помпеј
 pono, posui, positum 3 - поставувам;
 издигам; посветувам
 populus, -i *m.* - народ
 porta, -ae *f.* - врата
 porto, -āvi, -ātum 1 - носам
 посци, попосци, - 3 - барам,
 предизвикувам, молам
 possideo, -sēdi, -sēssum 2 - поседувам, имам
 possum, potui, posse - можам
 post, *adv.* - најнакрај, подоцна; *praep. co acc.* - зад, по
 postea, *adv.* - потоа, подоцна
 postrēmo, *adv.* - најпосле
 postulo 1 - барам
 Postumus, -i *m.* - Постум

potens, -entis, *adi.* - моќен, -а, -о; способен,
 -а, -о
 potestas, -ātis *f.* - моќ, сила; власт
 potis, -e, *adi.* - моќен, -а, -о
 potior, potitus sum 4 - посвојувам, имам
 praecēptum, -i *n.* - пропис
 praeclāre, *adv.* - многу јасно, разбирливо
 praeclārus, -a, -um *adi.* - прекрасен,
 блескав, славен
 praemium, -ii *n.* - награда, добивка
 praesertim *adv.* - особено
 praesidium, -ii *n.* - заштита, помош; логор
 praesto, -stiti, -stitum 1 - се одликувам,
 стојам напред
 praesum, -fui, -esse - стојам на чело;
 раководам; заштитувам
 praeter, *adv.* - покрај; *praep. co acc.* - покрај,
 против, повеќе од, освен
 praetermitto, -mīsi, -misum 3 - пропуштам,
 испуштам
 pravus, -a, -um *adi.* - погрешен, -на, -о
 pretiōsus, -a, -um, *adi.* - скапоцен, -а, -о
 pretium, ii, *n.* - цена; награда
 примо *adv.*- првин, во почетокот
 primus, -a, -um - прв, -а, -о
 princeps, -cipis *m.* - првенец, поглавар
 principium, -ii *n.* - почеток, извор
 privātus, -a, -um, *adi.* - личен, -а, -о;
 сопствен, -а, -о
 privo 1 - лишувам
 pro, *praep. co abl.* - пред, за, во полза на,
 заради
 Proca, -ae *m.* - Прока
 procreo, -āvi, -ātum 1 - раѓам
 proelium, ii *n.* - битка
 propitius, -a, -um *adi.* - милозлив, -а, -о
 proprius, -a, -um *adi.* - сопствен, -а, -о
 professor, -ōris *m.* - учител, предавач
 profluo, -flūxi, -flūxum 3 - течам
 profūndus, -a, -um, *adi.* - длабок, -а, -о;
 висок, -а, -о
 progressus, -us *m.* - напредок
 promptus, -a, -um, *adi.* - видлив, -а, -о;
 подготвен, -а, -о; смел, -а, -о
 prope, *adv.* - близку; *praep. co acc.* - близку
 до, крај
 propero 1 - брза, ита
 propinquus, -a, -um, *adi.* - соседен, -а, -о;
 скорешен, -а, -о

propono, -posui, -positum 3 - поставувам,
 ставам пред, нудам, ветувам
 proprius, -a, -um, *adi.* - сопствен, -а, -о
 propter, *adv.* - близку, покрај; *praep. co acc.*
 - край, близу до, поради
 prorsus *adv.* - направо, токму
 prosum, profui, prodesse - користам, од
 полза сум
 provincia, -ae *f.* - покраина; служба,
 должност
 proximus, -a, -um, *adi.* - најблизок, -а, -о;
 претходен, -а, -о
 prudenter *adv.* - мудро, умно, разумно
 pubes, -is, *f.* - *coll.* момчиња, млади луѓе,
 младина
 publice, *adv.* - јавно
 publicus, -a, -um, *adi.* - јавен, -а, -о
 puella, -ae *f.* - девојка
 puer, -eri *m.* - дете, момче
 puerulus, -i *m.* - (деминутив од puer)
 момченце
 pugna, -ae *f.* - битка, борба
 pugno, -āvi, -ātum 1 - се борам
 pulcher, -chra, -chrum, *adi.* - убав, -а, -о
 Punicus, -a, -um, *adi.* - картагински, -а, -о
 puto, -āvi, -ātum 1 - мислам, ценам
 Pythagoras, -ae *m.* - Питагора, грчки
 философ

Q

quadratum, -i, *n.* – квадрат
 qualis, -e *adi.* - каков, -а, -о
 quam, *adv.* - како, како што; колку, колку
 што; *co comp.* отколку
 quamdiu, *adv.* - *interr.* до кога?; *relat.* се
 додека, додека
 quamquam, *coni.* - иако, дури и да
 quamvis *coni.* - колку и да
 quaero, -sīvi, -sītum 3 - барам, прашувам,
 молам
 quare, *adv.* - *interr.* зошто?; *relat.* поради што,
 затоа што
 quasi *adv.* - како, како да, како што
 qui, quae, quod, *pron. relat.* - којшто,
 којашто, коешто; *pron. interv.* - кој, која,
 кое?; *pron. indef.* - некој, некоја, некое

quidam, quiddam и quidam, quaedam,
 quoddam, *pron. indef.* - некој, нешто и
 некој, некоја, некое
 quicumque, quaecumque, quodcumque, *pron.*
relat. - која, која, кое и да е
 quilibet, quidlibet и quilibet, quaelibet,
 quodlibet, , *pron. indef.* - секој, -а, -е без
 разлика
 Quintus, -i *m.* - Квинт
 quis, quid *pron. interv.* - кој, што, зошто?
 quispiam, quidpiam и quispiam, quaepiam,
 quodpiam, *pron. indef.* - кој, што и да е; кој,
 која, кое и да е
 quisquam, quidquam, *pron. indef.* - кој било,
 што било
 quisque, quidque и quiaque, quaequa,
 quodque, *pron. indef.* - секој, сешто и секој,
 секоја, секое
 quisquis, quidquid, *pron. relat.* - који да е,
 што и да е
 quivis, quidvis и quivis, quaevis, quodvis, *pron.*
indef. - кој сакаш, што сакаш; кој, која, кое
 сакаш; секаков, -а, -о
 quo, *adv.* - *indef.* некаде; *relat.* каде, каде
 што; *interr.* каде, на каде?
 quoad *coni.* - додека, сè додека
 quoctūmque, *adv. relat. indef.* - каде и да
 quoque, *adv.* - и, исто така и
 quot *indecl.* - колку, quot - tot – колку –
 толку
 quotus, a, um, *adi.* - колку, кога?
 quum = cum *coni.* - кога

R

rado, rasi, rasum 3 - стругам, бришам
 Raeti, -ōrum *m.* - Раети
 rapax, -ācis, *adi.* - граблив, -а, -о, *subst.* -
 разбојник
 rapio, rapui, raptum 3 - грабнувам
 rarus, -a, -um, *adi.* - редок, -а, -о
 raro *adv.* - ретко
 ratio, -onis *f.* - размислување, разум,
 причина
 Rea, ae *f.* - Pea
 recēdo, -cēssi, -cēssum 3 - отстапувам, се
 повлекувам

recipio, -cēpi, -cēptum 3 - земам назад,
 примам
 recte, *adv.* - право, правилно
 reddo, -didi, -ditum 3 - враќам; предавам,
 давам
 redeo, -ii, -itum - се враќам; доаѓам
 redundo 1 - се прелевам, обилувам
 refero, retuli, relatum - носам назад,
 пренесувам, враќам
 regio, -ōnis *f.* - насока; граница; област
 regius, -a, -um, *adi.* - кралски, -а, -о
 regno, -āvi, -ātum 1 - кралувам, владеам
 regnum, -i *n.* - кралство
 rego, rex, rectum 3 - управувам, водам;
 насочувам
 regula, -ae *f.* - мерило, принцип
 relīquo, -līqui, -līctum 3 - зад себе оставам;
 напуштам
 реминисцор, -, - 3 - се сеќавам, си
 спомнувам
 reor, ratus 2 - мислам, сметам
 repēnte, *adv.* - ненадејно
 repetitio, -ōnis *f.* - повторување
 repeto, -īvi, -ītum 3 - се враќам; назад барам;
 повторувам
 repleo, -ēvi, -ētum 2 - исполнувам повторно
 requīro, -sīvi, -sītum 3 - повторно барам;
 расправувам
 res, rei *f.* - предмет, ствар; работа; имот;
 дело; држава
 rescribo, -scrīpsi, -scrīptum 3 - писмено
 одговарам; препишувам
 resisto, stiti 3 - се спротивставувам
 respondeo, -di, -sum 2 - ветувам, одговарам
 restituo, -ui, -ūtum 3 - повторно ставам на
 место, обновувам, враќам, повторно
 воспоставувам
 rete, -s *n.* - мрежа
 revertor, reverti 3 - се враќам
 rex, regis *m.* - крал, владетел
 Rhenus, -i *m.* - Рен, денешна Рајна
 rideo, rīsi, rīsum 2 - се смеам
 rogo, -āvi, -ātum 1 - молам, барам;
 прашувам
 Romānus, -a, -um, *adi.* - римски, -а, -о
 Romulāris, -e, *adi.* - ромулски, -а, -о
 rosa, -ae *f.* - роза, ружа

rotundus, -a, -um *adi.* - кружен, -на, -о; *subst.*
 – круг
 ruber, -bra, -brum, *adi.* - црвен, -а, -о
 Ruminālis, -e, *adi.* - руминин, -а, -о
 rumor, -ōris *m.* - шум, жубор, цагор

S

Sabīni, -ōrum *m.* - Сабини
 sacellum, -i *n.* - капела
 sacerdos, -ōtis *m.f.* - свештеник,
 свештеничка
 sacrifico, -āvi, -ātum 1 - жртвуваам
 saeculum, -i *n.* - век
 saepe, *adv.* - често
 sagitta, -ae *f.* - стрела
 sal, salis *m.* - сол; морска вода
 Salamīna, -ae *f.* - Саламина
 salsus, -a, -um *adi.* - солен, -а, -о
 salto 1 - скокам
 salūber, -bris, -bre, *adi.* - здрав, -а, -о;
 полезен, -а, -о
 salus, -ūtis *f.* - здравје; спас; поздрав
 salveo 2 - здрав сум
 sanguis, -inis *m.* - крв
 sano, -āvi, -ātum 1 - лекувам; поправам
 sanus, -a, -um, *adi.* - здрав, -а, -о; во добра
 состојба
 sapiens, -entis, *adi.* - мудар, -а, -о
 sapiēnter, *adv.* - мудро
 Sarmatae, -ārum *m.* - Сармати
 sat, *adv.* - доволно, доста
 satis *adv.* - доволно, доста
 satura, -ae *f.* / satira, -ae *f.* - сатира
 Savus, i *m.* - Сав, денешна Сава
 saxum, -i, *n.* - карпа, камен
 scelus, -eris *n.* - злосторство
 schola, -ae *f.* - училиште
 Scipio, -ōnis *m.* - Скипион
 scio, -īvi, -ītum 4 - знам, познавам
 Scodra, -ae *f.* - Скадар
 scribo, scripsi, scriptum 3 - гребам; пишувам
 scutum, -i *n.* - штит
 Scythi, -ōrum *m.* - Скити
 secrēto, *adv.* - тајно; насамо
 sed, coni. - но, туку
 sedeo, sedi, sessum 2 - седам; престојувам

- sedes, -is *f.* - седиште, стол; живеалиште
 seditio, -ōnis *f.* - бунт, востание
 seges, -etis *f.* - жетва
 Segēsta, -ae *f.* - Сегеста
 semel, *adv.* - еднаш
 semēntis, -is *f.* - сеидба
 semper, *adv.* - секогаш
 senātus, -us *m.* - сенат
 senectus, -ūtis *f.* - старост; старци
 senex, senis *adi.* - стар, -а, -о; *subst. m.f.*
 старец, старица
 sensus, -us *m.* - чувство, усет
 sentio, sensi, sensum 4 - чувствува, сеќавам
 sententia, -ae, *f.* – мислење; мисла
 separo, -āvi, -ātum 1 - одделувам
 sepelio, sepelīvi, sepūltum 4 - закопувам;
 погребувам
 sequor, secūtus sum - следам
 serēnus, -a, -um, *adi.* - ведар, -а, -о
 sero, *adv.* – доцна
 servio, -īvi, -ītum 4 - робувам, се
 потчинувам
 servitūdo, -inis *f.* - ропство
 servitus, -ūtis *f.* - ропство
 servo, -āvi, -ātum 1 - чувам
 servus, *adi.* - потчинет, *subst. m.* - роб,
 sestertius, -ii *m.* - сестертиј
 seu = sive, *coni.* - или, или ако
 sevērus, -a, -um, *adi.* - строг, -а, -о
 si, *coni.* - ако
 sic, *adv.* - така, овака
 Sicilia, -ae *f.* - Сицилија, денешна
 Сицилија
 sigillum, -i *n.* - мала статуетка
 signifer, -feri, *m.* – знаменосец
 significo 1 - давам знак, означувам,
 наговестувам, јавувам
 signum, -i *n.* - белег, знак; фигура, статуа
 silentium, -ii *n.* - тишина, молчење
 sileo, -ui 2 - молчам
 silva, -ae *f.* - шума
 Silvius, -ii *m.* - Силвиј
 similis, -e, *adi.* - сличен, -а, -о
 simplex, -icis, *adi.* - едноставен, -а, -о
 simul *coni.* - штом, кога
 simulac *coni.* - штом, кога
 simulācrum, -i *n.* - статуа, слика
 simulatio, -ōnis *f.* - измама, привид
- sine, *praep. co abl.* - без
 sino, sivi, situm 3 - допуштам, спуштам
 sinus, -us *m.* - шуплина, залив, теснец, набор
 situs, -us *m.* - положба, местоположба
 situs, -а, -um, *adi.* - положен, -а, -о;
 поставен, а, о
 Smyrnaei, -ōrum, *m.* - жители на градот
 Смирна
 societas, -ātis *f.* - друштво, сојуз, заедница
 Socrates, -is *m.* - Сократ
 sol, solis *m.* - сонце
 solatium (solacium), -ii *n.* - утеша,
 прибежиште
 soleo, solitus sum 2 - имам обичај
 sollicito (sollicito), -āvi, -ātum 1 -
 придвижува
 solitūdo, -inis *f.* - осаменост, самотија
 Solo, -ōnis *m.* - Солон
 solus, -a, -um, *adi.* - сам, -а, -о
 солово, солови, солутум 3 - разрешувам,
 ослободувам
 somnus, -i *m.* - сон
 sonitus, -us *m.* - звук
 Sparta, -ae *f.* - Спартा
 Spartacus, -i *m.* - Спартак
 species, -ēi *f.* - поглед; изглед; вид; слика,
 претстава
 spectaculum, -i *n.* - глетка, претстава,
 театар
 specto, -āvi, -ātum 1 - гледам, набљудувам
 spes, -ei *f.* - надеж
 sponte, *abl. sing. f.* - mea, tua, sua - по
 сопствена воља
 statim, *adv.* - постојано; веднаш
 statua, -ae *f.* - статуа, скулптура
 statuo, -ui, -ūtum 3 – поставувам
 statūra, -ae *f.* - става
 status, -us, *m.* – состојба; положба
 stigma, -āvi, -ātum 1 - жигосувам
 stirpis (stirpes; stirps), -is *m.f.* - стебленце;
 фамилија; потомок
 studeo, -ui 2 - се трудам, се залагам; учам
 studiōse, *adv.* - грижливо
 studium, -ii *n.* - стремеж; наука; изучување
 stultitia, -ae *f.* - глупост
 stultus, -a, -um, *adi.* - глупав, -а, -о;
 безумен, -а, -о
 suāvis, -e, *adi.* - сладок, -а, -о; мил, -а, -о

sub, *praep. co abl., acc.* - под, близку до;
adv. - долу, под
 subdolus, -a, -um, *adi.* - подмолен, -а, -о
 sublevo, -āvi, -ātum 1 - кревам,
 потпомогнувам
 succēdo, -cēssi, -cēssum 3 - навлегувам; се
 издигам; пристапувам
 Suēbi, (Suēvi) -ōrum m. - Свеби
 sui, *pron. reflex.* - себе
 sum, fui, esse - сум; постојам
 summus, -a, -um - *superl.* од superus, -a, -um
adv. - горен, -а, -о
 summa, -ae, f. - збир
 sumo, sumpsi, sumptum 3 - земам, преземам
 superbus, -a, -um, *adi.* - горделив, -а, -о
 supero, -āvi, -ātum 1 - се издигам;
 надминувам, совладувам
 superus, -a, -um, *adi.* - горен, -а, -о
 supra, *adv.* - горе, од порано, повеќе; *praep. co acc.* - над, врз, на; пред; повеќе од
 suprēmus, -a, -um (*superl.* од superus, -a, -um
adi.) - највисок, најголем
 сурриго, сирреци, суррецтум 3 - се
 исправам, станувам
 suscipio, -cēpi, -cēptum 3 - прифаќам
 sustineo, -tinui, -tentum 3 - поддржувам,
 одржуваам, задржуваам
 suus, -a, -um, *pron. poss.* - свој, -а, -е; негов, -
 а, -о; нејзин, -а, -о; нивни
 Syracūsae, -ārum f. - Сиракуза
 Sisyphus, -i, m. - Сизиф

T

tablīnum (tabulīnum), -i n. - балкон, архива
 tabula, -ae f. - штица, плоча
 taceo, -ui, -itum 2 - mol~am
 Tacitus, -i m. - Такит, римски историчар
 taedium, -ii, n. - досада; гадење
 talis, -e, *adi.* - таков, -а, -о
 tam, *adv.* - така, толку
 tamen, *coni.* - сепак
 tango, tetigi, tactum 3 - допираам; доаѓам до
 tantopere *adv.* - толку силно
 tantus, *adi.* - толкав, -а, -о; tantum, -i n. -
 толку
 telum, -i n. - оружје; меч, секира, боздоган

tempero, -āvi, -ātum 1 - регулирам,
 ублажувам
 templum, -i n. - храм, светилиште
 tempus, -oris n. - време, час, миг
 teneo, tenui, tentum 2 - држи, поседува
 tento (tempo), -āvi, -ātum 1 - се обидувам
 terra, -ae, f. - земја
 terreo, -ui, -itum 2 - плашам, заплашувам
 tertius, -a, -um - трет, -а, -о
 testis, -is m.f. - сведок
 testo, -āvi, -ātum 1 - се колнам во
 Thebānus, -i m. - жител на градот Теба
 Themistocles, -is m. - Темистокле, славен
 Атињанин
 Thermopyla, -ae f. и Thermopylae, -ārum f. -
 Термопили, теснец во Локрида
 Tiberis, -is m. - Тибер
 timeo, -ui 2 - се плашам
 timidus, -a, -um, *adi.* - плашлив, -а, -о
 timor, -ōris m. - страв
 Tiro, -ōnis m. - Тирон, секретар на Кикерон
 toga, -ae f. - тога
 tollo, sustuli, sublātum 3 - кревам, дигам;
 отстранувам
 tot, *adv.* - толку, толку многу
 totus, -a, -um, *adi.* - сиот, сета, сето
 trabs, trabis f. - греда
 Траянус, -и м. - Трајан
 trans, *praep. co acc.* - отаде, преку
 transilio, -ui, - 4 - прескокнувам
 Trasybulus, -i m. - Тразибул
 трибуо, -уи, -утум 3 - доделувам,
 споделувам
 triclinium, -ii n. - трпезарија
 tristis, -e, *adi.* - тажен, -а, -о
 Troia, -ae f. - Троја
 tu, *pron. pers.* - ти
 tum, *adv.* - тогаш; потоа
 turba, -ae f. - толпа, мешаница
 турбо, 1 - вознемирувам, замрсувам,
 правам мешаница
 turpis, -e *adv.* - срамен, -а, -о
 turris, -is f. - кула, замок
 tutus, -a, -um, *adi.* - заштитен, -а, -о;
 сигурен, -а, -о
 tuus, -u, -um, *pron. poss.* - твој, -а, -е

U

ubi, *adv.* - каде?, каде што; *coni.* - кога, штом
ullus, -a, -um, *adi.* - кој, кој, кое и да е
ultimus, -a, -um, *adi.* - последен, -a, -o
ultra, *adv.* - отаде, преку, *praep. co acc.* - преку, над
umbra, -ae *f.* - сенка
undique, *adv.* - отсекаде
unicus, -a, -um, *adi.* - единствен, -a, -o
unusquisque, unumquidque и unusquisque,
unaquaequa, unumquodque, *pron. indef.* - секој, сешто и секој, секоја, секое
urbs, *urbis f.* - град
urgeo, ursi, -, 2 - се силам, вознемирам
некого
usque, *adv.* - постојано, непрекинато;
praep. co acc. - дури до
usus, -us *m.* - употреба, користење
ut, *adv.* - како, колку, како што; *coni.* -
кога, штом; да, за да; да не
uter, utra, utrum, *adi. interr.* - кој, која, које
(од двајцата, двете)?; *indef.* некој, -a, -e
(од двајцата, двете); *relat.* којшто,
којашто, коешто (од двајцата, двете)
utilis, -e, *adi.* - корисен, -a, -o; полезен, -a, -o
utilitas, -atis *f.* - полза, полезнота
ūtor, ūssus sum 3 – користам, се грижам
uxor, -ōris *f.* - жена, сопруга

vehemēnter, *adv.* - жестоко, силно
vel, *coni.* - или; *adv.* - на пример, особено
velociter, *adv.* - брзо, живо
velox, -ōcis, *adi.* - брз, -a, -o
velut, *coni.* - како, како што
venia, -ae *f.* - милост; прошка
venio, *venio, ventum* 4 - доаѓам,
пристигнувам
ventus, -i *m.* - ветар
Venus, -eris *f.* - Венера
ver, veris *n.* - пролет
verbum, -i *n.* - збор; реченица, мисла;
глагол
verecundia, -ae *f.* - плашливост; почит
Vergilius, -ii *m.* - Вергилиј
veritas, -ātis *f.* - вистина
Verres, -is *m.* - Вер (римски намесник на
Сикилија)
verum, -i *n.* - вистина
verus, -a, -um, *adi.* - вистински, -a, -o
versus, *adv.* – против
versus, -us *m.* - стих
весцор, - 3 - се хранам, јадам, се
насладувам
Vestalis, -e, *adi.* - Вестин, -a, -o
vestio, -īvi, -ītum 4 - облекувам
veto, - tui, -titum 1 – забранувам
vetus, -eris, *adi.* - стар, -a, -o
vetūstus, -a, -um, *adi.* - стар, -a, -o
via, -ae, *f.* – пат
Vibiēnus, -i *m.* - Вибиен
vicīnus, -a, -um, *adi.* - соседен, -a, -o;
близок, -a, -o
victor, -ōris *m.* - победник
victoria, -ae *f.* - победа
victus, -us *m.* - храна, начин на живот
video, vidi, visum 2 - гледам; внимавам
vigilia, -ae *f.* - бдеење, будност, стража
vinco, vici, victum 3 - победувам
vincio, vinxi, vinctum 4 - врзувам,
оковувам; попречувам
vindico, -āvi, -ātum 1 - барам право;
заштитувам, спасувам
vinum, -i *n.* - вино
violo, -āvi, -ātum 1 - повредувам;
осквернувам
vipera, -ae *f.* - змија отровница
vir, viri *m.* - маж; војник; човек

V

vaco 1 - празен сум, немам, оскудевам
vacuus, -a, -um, *adi.* - празен, -a, -o
vado 3 - одам
vae, *interi.* – ај; леле
valde, *adv.* - особено
valeo, -ui, 2 - здрав сум,jak сум, вредам
valetūdo, -inis *f.* - здравје
вариус, -a, -ум *adv.* - различен, -a, -o
Varro, -ōnis *m.* - Варон
vasto, -āvi, -ātum 1 - опустошувам
vastus, -a, -um, *adi.* - пуст, -a, -o; празен, -a, -o

virginitas, -ātis *f.* - девственост
virga, -ae *f.* - прачка, стап
virgo, -ginis *f.* - девојка, девица
virīlis, -e, *adi.* - машки, -а, -о
virītim, *adv.* - пооделно
virtus, -ūtis *f.* - доблест
vis *f.* - сила, моќ
vita, -ae *f.* - живот
vitiosus, -a, -um *adi.* – погрешен, -а, -о;
зачаран, -а, -о
vitium, -ii *n.* - мана, недостаток; грев
vito, -āvi, -ātum 1 - одбегнувам
vivo, vixi, victum 3 - живеам
vivus, -a, -um, *adi.* - жив, -а, -о
vix *adv.* - едвај, одвај
voco, -āvi, -ātum 1 - викам, повикувам
volo, -āvi, -ātum 1 - летам
volo, volui, velle – сакам
voluntas, -ātis *f.* - волја, желба, намера
voluptas, -ātis *f.* - задоволство, наслада
volvo, volvi, volūtum 3 – тркалам
vos, *pron. pers.* - вие
voster, -tra, -trum, *pron. poss.* - ваш, -а, -е
votum, -i *n.* - жртва, завет, желба
vox, vocis *f.* - глас
vulnero -āvi, -ātum 1 - ранувам, повредувам
vulnus, -eris *n.* - рана
vulpes, -is *f.* - лисица
vultus, -us *m.* - лице; изглед

X

Xerxes, -is *m.* - Ксеркс (име на многумина персиски кралеви)

Z

Zeuxis, -idis *m.* - Зевксид (грчки сликар)

Македонско - латински

- Александар - Alexander, -dri *m*
Атина - Athēnae, -ārum *f.*
бог - deus, -i *m.*
боја - color, -ōris *m.*
брат - frater, -tris *m.*
Британија - Britannia, -ae *f.*
број - numerus, -i *m.*
Букефал - Bucephalus, -i *m.*
верувам - fido, fisus sum 3
Веста - Vesta, -ae *f.*
вечно - aetērno, *adv.*
истина - verum, -i, *n.*
водам - duco, duxi, ductum 3
возвишујам, издигам - extollo, -, -, 3
вчера - heri, *adv.*
Галија - Galia, -ae *f.*
Германија - Germania, -ae *f.*
гледам - specto, -āvi, -ātum 1
годишно време - aetas, -atis *f.* (anni)
голем, а, о - magnus, -a, -um, *adi.*
дел - pars, partis *f.*
Дијана - Diāna, -ae *f.*
Епикур - Epicurus, -i *m.*
жена - femina, -ae *f.*
живеам - vitam ago
животно - animal, -ālis *n.*
забранувам - veto, -tui, -titum 1.
заповедам - iubeo, iussi, iussum 2
запрашувам - interrogo, -āvi, -ātum 1
земја - terra, -ae *f.*
свезда - stella, -ae *f.*
јагнє - agnus, -i *m.*
Каесар - Caesar, -aris *m.*
Картагина - Carthago, -ginis *f.*
Картагинци - Poeni, -ōrum *m.*
Катон - Cato, -ōnis *m.*
кажувам - dico 3
Косутија (првата жена на Каесар) - Cossutia, -ae *f.*
коњ - equus, -i *m.*
- мајмун - simia, -ae *f.*
малкумина, малку на број - pauci, -ae, -a *adv.*
Минерва - Minērva, -ae *f.*
мост - pons, pontis *m.*
напаѓам - oppūgno, -āvi, -ātum 1
напуштам, распуштам - dimitto, misi, missum 3
нарекувам - nomino, -āvi, -ātum 1
небо - caelum, -i *n.*
нечесен, а, о - inhonēstus, -a, -um, *adi.*
низ - per *praep.* (ко *acc.*)
ноќ - nox, noctis *f.*
образувам -
одговорам, - respondeo, -spōndi, -spōnsum 2
опасност - periculum, -i *n.*
осветлувам
основам - condo, -didi, -ditum 3
пат - via, -ae *f.*
пијам - bibo, bibi 3
писмо - littera, -ae *f.*
пладне - meridies, -ēi *m.*
поаѓам, поминувам - proficiscor, fectus sum 3
покажувам - monstro, -āvi, -ātum 1
понекогаш -
попусто - frustra *adv.*
правам - ago, egi, actum 3
презирам - contemno, tempsi, temptum 3
препознавам - cognosco, novi, notum 3
пријатен, -а, -о, драг, -а, -о - iucundus, -a, -um *adv.*
пристаниште - portus, -us *m.*
пристигнувам - venio, veni, ventum 4
пробдејувам - pervigilo, -āvi, -ātum 1
работам - labōro, -āvi, -ātum 1
Рајна - Rhenus, -i *m.*
расправам, дискутирам - disputo, -āvi, -ātum 1
река - flumen, -inis *n.*

Рем - Remus, -i *m.*
Римјанин - Romānus, -i *m.*
роб - servus, -i *m.*
Ромул - Romul, -i *m.*
ропство - servitus, -ūtis *f.*
се надевам - spero, -āvi, -ātum 1
се карам - litigo 1
се служам - utor, usus sum 3
се смеам - rideo, rīsi, rīsum 2
се плашам - terreo, -ui, -itum 2
сиromашен, а, о - pauper, -eris, *adi.*
слава - gloria, -ae *f.*
славам триумф - triumpho 1
славен, а, о - celeber, -bris, -bre, *adi.*
сличен, а, о - similis, -e, *adi.*
слушам - audio, -īvi, -ītum 4
сметам - puto 1
Скипион - Scipio, -ōnis *m.*
со задоволство - libēnter, *adv.*
стих - versus -us, *m.*
Тир - Tyrus, -i, *m.*
траам - maneo, mansi, mansum 2
ученик - discipulus, -i *m.*
Ханибал - Hannibal, -alis *m.*
храбар, а, о - fortis, -e, *adi.*
цвет - flos, floris *m.*
читам - lego, legi, lectum 3
чувам - servo, -āvi, -ātum 1

Белешки

Автори: д-р Весна Димовска
Митко Чешларов

Рецензенти: д-р Маргарита Бузалковска
- Алексова Институт за класични студии
Филозофски факултет, Скопје

Лиле Доневска,
професор во Гимназија
„Гоце Делчев“, Куманово

Лидија Димитриевска,
професор во Гимназија
„Браќа Миладиновци“, Скопје

Уредник: Митко Чешларов

Со решение на Министерот за образование и наука бр. 11-5189/1 од 30.09.2002
година се одобрува употребата на овој учебник.

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

811.124 (075.3)

LIBER Latinus 2 : латински јазик за II година гимназија / Весна Димовска, Митко Чешларов, –
Скопје : Алби, 2002. – 186 стр. : илустрир. во бои : 27 см

ISBN 9989-919-30-5

1. Чешларов, Митко

COBISS-ID 49861898

Издавач

Друштво за издавачка дејност
„Алби“, Билјана и др.; ДОО – Скопје
ул., „Осло“, бр.19, Скопје
Директор: Билјана Стефановска

Автори

д-р Весна Димовска
Митко Чешларов

Лектура

м-р Елка Јачева – Улчар

Дизајн и компјутерска обработка

,Кома“, Скопје

Коректура

Авторите

Ракописот е предаден во печат во септември 2002 година.

Печатењето е завршено во октомври 2002 година.

Обем 192 страници, формат 21 x 27 см.

Тираж 2.000 примероци.

Отпечатено во „Абакус – Комерц“, Скопје.